

№47

НАКР

2020

НОРМАТИВНЫЕ АКТЫ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Подписной индекс: 77397

Журнал для руководителей, бухгалтеров и юристов

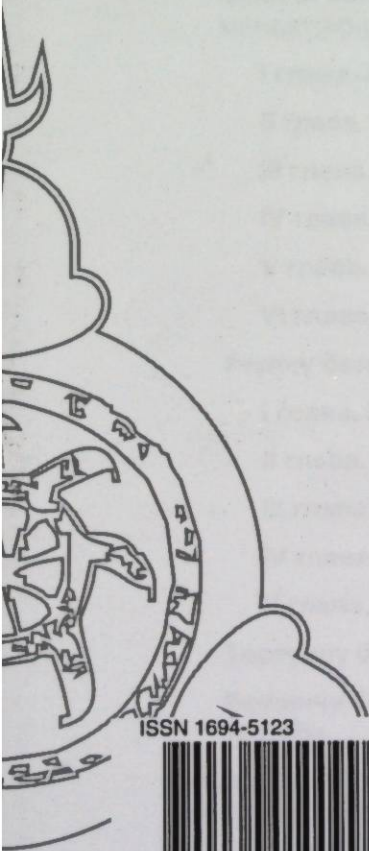
В НОМЕРЕ:

- Кыргыз Республикасынын Конституциясы (долбоор)
- Конституция Кыргызской Республики (проект)

ISSN 1694-5123

04720

23.11.20

№ 47
2020

www.academy.kg

**НОРМАТИВНЫЕ
АКТЫ
КЫРГЫЗСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ**

Журнал издается с 1993 года

Выходит еженедельно №47 (1052)

СОДЕРЖАНИЕ

ЖОГОРКУ КЕНЕШ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

“Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө”

Кыргыз Республикасынын Мыйзамы (долбоор) 3

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯСЫ (долбоор)

Биринчи бөлүм. Конституциялык түзүлүштүн негиздери

I глава. Конституциялык түзүлүштүн саясий негиздери 3

II глава. Конституциялык түзүлүштүн социалдык-экономикалык негиздери 6

III глава. Коомдун руханий-маданий негиздери 6

Экинчи бөлүм. Адамдын жана жарандын негизги укуктары, эркиндиктери жана милдеттери

I глава. Жалпы принциптер 7

II глава. Жеке укуктар жана эркиндиктер 8

III глава. Саясий укуктар 9

IV глава. Экономикалык жана социалдык укуктар 9

V глава. Адамдын укуктарынын жана эркиндиктеринин кепилдиктери 10

VI глава. Жарандын укуктары жана милдеттери 11

Үчүнчү бөлүм. Мамлекеттик бийлик органдары

I глава. Президент 12

II глава. Мыйзам чыгаруу бийлиги 14

III глава. Аткаруу бийлиги 16

IV глава. Сот бийлиги 17

V глава. Атайын статусу бар мамлекеттик бийлик органдары 20

Төртүнчү бөлүм. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу 20

Бешинчи бөлүм. Ушул Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүүнүн тартиби 21

«Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбоору боюнча референдумду (бүткүл элдик добуш берүүнү) дайындоо тууралуу

Кыргыз Республикасынын Мыйзамы (долбоор) 24

«О Конституции Кыргызской Республики» Закон Кыргызской Республики (проект).....	26
--	----

КОНСТИТУЦИЯ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ (проект)

Раздел первый. Основы конституционного строя

Глава I. Политические основы конституционного строя.....	26
Глава II. Социально-экономическая основа конституционного строя.....	29
Глава III. Духовно-культурные основы общества.....	29

Раздел второй. Основные права, свободы и обязанности человека и гражданина

Глава I. Общие принципы.....	30
Глава II. Личные права и свободы.....	31
Глава III. Политические права.....	32
Глава IV. Экономические и социальные права.....	32
Глава V. Гарантии прав и свобод человека.....	33
Глава VI. Права и обязанности гражданина.....	34

Раздел третий. Органы государственной власти

Глава I. Президент.....	35
Глава II. Законодательная власть.....	37
Глава III. Исполнительная власть.....	39
Глава IV. Судебная власть.....	40
Глава V. Органы государственной власти со специальным статусом.....	42

Раздел четвертый. Местное самоуправление.....

Раздел пятый. Порядок внесения изменений и дополнений в настоящую Конституцию.....

«О назначении референдума (всенародного голосования) по проекту Закона Кыргызской Республики «О Конституции Кыргызской Республики» Закон Кыргызской Республики (проект).....	47
---	----

Уважаемые читатели!

Сообщаем вам, что продолжается **подписка** на периодические издания (газеты и журналы) на 1 полугодие 2021 года! Вы можете подписаться на газеты и журналы в любом почтовом отделении.

Главный редактор: Нурбек Алишеров	Корректурa: Юлия Колодежная
Ответственный секретарь: Замира Джунушалиева	Верстка: Ашым Алишеров
Набор: Ольга Кошвевая	Дизайн обложки: Санжар Жумашев

Подписка принимается во всех почтовых отделениях республики. Стоимость подписки на 1-ое п/г 2021 г. = 4 004 с. 36 т.

Учредитель:
Издательство "Академия"
Журнал зарегистрирован
в Министерстве юстиции Кыргызской
Республики. Регистрационное
свидетельство № 559

Адрес редакции: 720021,
г. Бишкек, ул. М. Горького 15
Телефон: (312) 64-26-50, 54-72-05
Отдел подписки и оптовых продаж:
(555) 64-26-50
Отдел рекламы: (505) 64-26-51

Подписано к печати
20.11.2020 в 8 ч. 30 мин.
Печать офсетная.
Формат 60x84 1/8. Усл. печ. л. 6,0.
Отпечатано в ОсОО "Арип-Пресс",
г. Бишкек, Кыргызская Республика

© Издательство «Академия», 2020

© «Нормативные акты КР», 2020

© ИЦ «Токтом», 2020

ЖОГОРКУ КЕНЕШ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ДОЛБООР

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМЫ

“Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө”

1-берене

Кыргыз Республикасынын Конституциясы төмөнкүдөй редакцияда берилсин:

“КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯСЫ

Биз, Кыргызстан эли,

өзүбүздү өзүбүз аныктап алуу укугубузду негиз кылып;

биримдикте, тынчтыкта жана ынтымакта, табият менен таттуу мамиледе жашагыла деген ата-бабаларыбыздын жана Айкөл Манастын осуяттарын жана салттарына таянып;

ата-бабаларыбыз негиздеген мамлекеттүүлүгүбүздү сактап жана чыңдап;

биргелешип Кыргызстан элин түзгөн кыргыздардын жана бардык башка этностордун укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жана эркиндиктерин сыйлоого жана коргоого умтулганыбызды ырастай;

коомдун, социалдык топтордун жана ар бир ин-

сандын турмушунун жогорку сапатта болушун камсыз кылуу үчүн экономиканы, маданиятты, саясий жана укуктук институттарды өнүктүрүүгө болгон чечкиндүүлүктү билдирип;

жалпы адамдык адеп-ахлактык принциптерди тааныгандыгыбызды жарыялап;

адеп-ахлактык баалуулуктарды жана социалдык адилеттүүлүктүн үстөмдүгүн орнотууга умтулуп;

чыныгы элдик бийликтин негизин орнотууну ниет кылып;

өткөн, азыркы жана келечектеги муундардын алдында Мекен үчүн жогорку жоопкерчиликти түшүнүп, эгемен укуктан келип чыккан майтарылбас эркибизди билдирип, бүткүл элдик добуш берүү – референдум жолу менен ушул Конституцияны кабыл алабыз.

БИРИНЧИ БӨЛҮМ.

КОНСТИТУЦИЯЛЫК ТҮЗҮЛҮШТҮН НЕГИЗДЕРИ

1 ГЛАВА. КОНСТИТУЦИЯЛЫК ТҮЗҮЛҮШТҮН САЯСИЙ НЕГИЗДЕРИ

1-берене

1. Кыргыз Республикасында эгемендиктин ээси жана мамлекеттик бийликтин бирден-бир булагы болуп Кыргызстан эли эсептелет.

2. Кыргызстан эли Кыргыз Республикасынын аймагында жана анын чегинен тышкары жерлерде жашаган Кыргыз Республикасынын жарандарынан турат.

2-берене

1. Конституциялык түзүлүштүн негиздерин өз алдынча аныктоо Кыргызстан элинин эгемен укугу болуп эсептелет.

2. Кыргызстан эли өзүнүн бийлигин түздөн-түз шайлоолордо жана референдумдарда, ошондой эле мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары аркылуу ушул Конституциянын жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын негизинде жүргүзөт.

3. Шайлоолор эркин болуп эсептелет жана жалпыга бирдей, түздөн-түз шайлоо укугунун негизинде жашыруун добуш берүү менен өткөрүлөт. 18 жашка толгон Кыргыз Республикасынын жарандары шай-

лоо укугуна ээ.

4. Мыйзамдар жана мамлекеттик маанидеги башка маанилүү маселелер референдумга (бүткүл элдик добуш берүүгө) коюлушу мүмкүн. Референдумду өткөрүүнүн тартиби конституциялык мыйзам менен белгиленет.

3-берене

1. Кыргыз Республикасында элдин бийлиги адам, анын өмүрү, эркиндиги, ар-намысы жана кадыр-баркы жогорку баалуулук болуп эсептелген жалпы адамзаттык баалуулуктарга жана гуманисттик принциптерге негизделет.

2. Кыргыз Республикасында элдин бийлиги саясий институттардын, идеологиялардын жана пикирлердин көп түрдүүлүгүнүн негизинде жүзөгө ашырылат.

3. Элдин укуктары жана эркиндиктери ушул Конституция жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдары менен корголот.

4. Кыргызстан элинин атынан Президент жана Жогорку Кеңеш гана чыгууга укуктуу.

4-берене

1. Кыргыз Республикасы (Кыргызстан) – эгемен,

демократиялуу, унитардуу, укуктук, социалдык жана светтик мамлекет.

2. Кыргыз Республикасынын эгемендиги чектелбейт жана анын бардык аймагына жайылтылат. Мамлекет өзүнүн аймагынын кол тийбестигин, бөлүнбөстүгүн жана бүтүндүгүн камсыз кылат.

4. Мамлекеттик башкарууну жана жергиликтүү өз алдынча башкарууну уюштуруу максатында Кыргыз Республикасынын аймагы мыйзам менен аныкталуучу административдик-аймактык бирдиктерге бөлүнөт.

4. Мамлекет, анын органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана алардын кызмат адамдары Кыргызстан элине кызмат кылат жана Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана мыйзамдарында аныкталган ыйгарым укуктардын алкагынан чыга алышпайт.

5-берене

Кыргыз Республикасында мамлекеттик бийлик төмөнкү принциптерге негизделет:

– бүткүл эл тарабынан шайланган Президент жана Жогорку Кеңеш өкүл болгон жана камсыз кылган элдик бийликтин үстөмдүгү;

– мамлекеттик бийликти мыйзам чыгаруу, аткаруу, сот бутактарына бөлүштүрүү, алардын ырааттуу иштөөсү жана өз ара аракеттенүүсү;

– мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын эл алдындагы жоопкерчилиги жана ачыктыгы, өз ыйгарым укуктарын элдин кызыкчылыгында жүзөгө ашыруусу;

– мамлекеттик бийлик менен жергиликтүү өз алдынча башкаруунун функцияларынын так ажыратылышы.

6-берене

1. Мамлекет жана анын органдары өз иштерин адамдын жана коомдун бакубаттыгы кызыкчылыгында социалдык адилеттүүлүк жана мыйзамдуулук принциптеринде жүргүзөт.

2. Кыргыз Республикасында эч ким бийликти ээлеп ала албайт. Мамлекеттик бийликти узурпациялоо өзгөчө оор кылмыш болуп эсептелет.

Мамлекеттик бийликти күч колдонуп басып алууга же күч колдонуп мыйзамсыз кармап турууга, мамлекеттик органдардын же алардын кызмат адамдарынын ыйгарым укуктарын ыйгарып алууга багытталган аракеттерге жол берилбейт.

3. Мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана алардын кызмат адамдары укукка каршы чечимдери, аракеттери (аракетсиздиги) үчүн мыйзамда каралган тартипте жоопкерчилик тартышат.

7-берене

1. Элдик Курултай элдик бийликтин кеңешүүчү, консультативдик жана координациялоочу жогорку органы болуп эсептелет.

Элдик Курултай өз ишин ушул Конституцияда жана конституциялык мыйзамда белгиленген ыйгарым укуктардын алкагында Президент, Жогорку Кеңеш, мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, алардын кызмат адамдары менен өз ара аракеттенип жүргүзөт.

Элдик Курултайды чакыруу укугу Президентке

таандык.

2. Элдик Курултай:

1) мамлекетти жана коомду өнүктүрүүнүн, адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндиктеринин маанилүү маселелери боюнча, анын ичинде улуттук маданияттын, тилдин, конфессиялар аралык жана этностор ортосундагы мамилелерди чыңдоонун маселелери, башка коомдук маанилүү маселелер боюнча чечимдерди кабыл алат жана аларды мамлекеттик органдардын кароосуна киргизет;

2) мамлекеттин ички жана тышкы саясатынын негизги багыттарынын маселелери боюнча Президентке сунуштарды киргизет;

3) Элдик Курултайдын Төрагасынын, Президенттин, Жогорку Кеңештин Төрагасынын отчетторун угат;

4) мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат адамдарынын ээлеген кызматына ылайык келбестиги жөнүндө сунуштарды Президенттин, мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кароосуна киргизет;

5) ушул Конституцияда жана мыйзамдарда белгиленген башка ыйгарым укуктарды жүргүзөт.

3. Элдик Курултайдын чечимдери сунуштамалар катары тиешелүү органдарга жиберилет, алар ушул Конституцияга жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык чечилет.

4. Элдик Курултайдын ишине Президент жана Жогорку Кеңештин депутаттары катыша алат.

Башка мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, аймактык, кесиптик, этномаданий, коомдук-саясий жана конфессиялык коомчулуктардын өкүлдөрү Элдик Курултайдын жыйналыштарында болууга укуктуу.

5. Элдик Курултай аймактык, кесиптик, коомдук-саясий, этномаданий, конфессиялык жана илимий коомчулуктардын өкүлдөрүнөн түзүлөт.

Элдик Курултайды түзүүнүн, ошондой эле уюштуруунун жана ишинин тартиби ушул Конституция жана конституциялык мыйзам менен жөнгө салынат.

6. Жергиликтүү маанидеги маселелер жергиликтүү курултайларда каралат.

Жергиликтүү курултайларды түзүүнүн, уюштуруунун жана ишинин тартиби мыйзам менен белгиленет.

8-берене

1. Кыргыз Республикасында өздөрүнүн укуктарын жана кызыкчылыктарын ишке ашыруу жана коргоо үчүн түзүлгөн саясий партиялар, коомдук-саясий уюмдар жана кыймылдар, кесиптик бирликтер, жарандардын бирикмелери түзүлүшү мүмкүн.

2. Мамлекет коомдук бирикмелердин укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын сактоону камсыз кылат, аларга коомдук турмушка катышуу үчүн тең укуктук мүмкүнчүлүктөрдү түзөт.

9-берене

1. Саясий партиялар ар кандай социалдык катмарлардын жана топтордун саясий эркин билдирет жана өздөрүнүн шайланган өкүлдөрү аркылуу мамлекеттик бийлик органдарын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишин уюштурууга

жана түзүүгө катышат.

2. Жарандын Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык саясий оппозицияга болгон укугу таанылат.

3. Кыргыз Республикасында төмөнкүлөргө тыюу салынат:

1) мамлекеттик, муниципалдык жана партиялык институттардын кошулушуна; мамлекеттик жана муниципалдык мекемелерде жана уюмдарда партиялык уюмдардын түзүлүшүнө жана иштешине; мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлердин, кызматтык иштен тышкары жүзөгө ашырган учурларды кошпогондо, партиялык ишти аткарышына;

2) аскер кызматчыларынын, укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин жана судьялардын саясий партияларга мүчө болушуна, алардын кайсы бир саясий партияларды колдоп чыгышына;

3) диний, этностук негизде саясий партияларды түзүүгө, диний бирикмелердин саясий максаттарды көздөшүнө;

4) жарандардын бирикмелери тарабынан аскерлешкен кошундардын түзүлүшүнө;

5) иш-аракети конституциялык түзүлүштү күч менен өзгөртүүгө, улуттук коопсуздукту бүлдүрүүгө, социалдык, расалык, улут аралык, этностор аралык жана диний касташууну тутандырууга багытталган максаттарды көздөгөн саясий партиялардын, коомдук жана диний бирикмелердин, алардын өкүлчүлүктөрүнүн жана филиалдарынын иштешине.

10-берене

1. Кыргыз Республикасында эч бир дин мамлекеттик же милдеттүү дин катары кабыл алынышы мүмкүн эмес.

2. Дин жана бардык ырасымдар мамлекеттен ажыратылган.

3. Диний бирикмелердин жана дин кызматчыларынын мамлекеттик органдардын ишине кийлигишүүсүнө тыюу салынат.

11-берене

1. Жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрүнө мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын карамагында турган маалыматты алуу, эркин басып чыгаруу, жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу жана башка ыкма менен ар кандай көз караштарды билдирүү жана чагылдыруу укугуна кепилдик берилет.

2. Кыргыз Республикасында цензурага жол берилбейт. Жалпыга маалымдоо каражаттары эркин жана өз ишин мыйзамга ылайык жүргүзөт.

3. Маалыматты алууга жана таркатууга чектөөлөр мыйзам менен гана белгиленет.

12-берене

1. Кыргыз Республикасы экспансиялык, агрессиялык максаттарды жана аскердик күч менен чечилүүчү аймактык дооматтарды көздөбөйт, мамлекеттик турмушту милитаризациялоону, мамлекетти, анын ишин согуш жүргүзүү милдеттерине баш ийдирүүнү четке кагат. Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрү өзүн-өзү коргоо жана жетиштүү коргоону алуу принциптерине ылайык куралат.

2. Кыргызстанга жана биргелешип коргонуу мил-

деттенмелери менен байланышкан башка мамлекеттерге каршы жасалган агрессия учурларын кошпогондо, согуш жүргүзүү укугу таанылбайт. Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн бөлүктөрүн Кыргызстандын аймагынан тышкары жактарга жиберүүнүн ар бир учуру боюнча уруксат депутаттардын жалпы санынын үчтөн экисинен кем эмес көпчүлүк добушу менен Жогорку Кеңеш тарабынан кабыл алынат.

3. Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүн мамлекеттин ички саясий маселелерин чечүү үчүн пайдаланууга тыюу салынат.

4. Кыргыз Республикасы ынтымактуу жана адилеттүү жашоого, өз ара пайдалуу кызматташууга, глобалдык жана региондук көйгөйлөрдү тынчтык жол менен чечүүгө умтулат.

13-берене

Кыргыз Республикасында өзгөчө абал менен согуш абалы ушул Конституцияда жана конституциялык мыйзамдарда каралган учурларда жана тартипте киргизилиши мүмкүн.

14-берене

1. Конституция жогорку юридикалык күчкө ээ жана Кыргыз Республикасында түздөн-түз колдонулат.

2. Конституциянын негизинде конституциялык мыйзамдар, мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар кабыл алынат.

3. Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп эсептелген, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдер, ошондой эле эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптери менен ченемдери Кыргыз Республикасынын укук системасынын курамдык бөлүгү болуп саналат.

Эл аралык келишимдерди жана эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптерин жана ченемдерин колдонуу тартиби жана шарттары мыйзамдар менен аныкталат.

4. Мыйзамдарды жана башка ченемдик укуктук актыларды расмий жарыялоо алардын күчүнө кириши үчүн милдеттүү шарт болуп эсептелет.

5. Жаңы милдеттерди же ордотуучу жоопкерчиликти белгилөөчү мыйзам же башка ченемдик укуктук акты өткөн мезгилге карата колдонулбайт.

15-берене

1. Кыргыз тили Кыргыз Республикасында мамлекеттик тил болуп саналат.

2. Кыргыз Республикасында расмий тил катары орус тили колдонулат.

3. Кыргыз Республикасы Кыргызстан элин түзгөн бардык этностордун өкүлдөрүнө эне тилин сактоо, аны окуп-үйрөнүү жана өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү укугуна кепилдик берет.

16-берене

1. Кыргыз Республикасы мамлекеттик символдорго – Тууга, Гербге, Гимнге ээ. Алардын сыпаттамасы жана расмий пайдалануу тартиби мыйзам менен белгиленет.

2. Бишкек шаары Кыргыз Республикасынын борбору болуп саналат.

Бишкек жана Ош шаарлары республикалык маа-

нидеги шаарлар болуп эсептелет, алардын статусу мыйзам менен аныкталат.

II ГЛАВА. КОНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ ТРУДОВАЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОСНОВА

17-берене

1. Кыргыз Республикасында менчиктин ар кандай түрлөрү таанылат жана жеке, мамлекеттик, муниципалдык жана башка менчик түрлөрүн тең укуктуу корголушуна кепилдик берилет.

2. Менчик кол тийгис. Эч ким өзүм билемдик менен мүлкүнөн ажыратылышы мүмкүн эмес.

Менчик ээсинин эркинен тышкары мүлктү алып коюуга соттун чечими менен гана жол берилет.

Улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын жана адеп-ахлагын сактоо, башка жактардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында соттун чечимсиз мажбурлоо менен мүлктү алып коюуга мыйзамда каралган учурларда жол берилет. Мындай алып коюунун мыйзамдуулугу сот тарабынан милдеттүү түрдө каралууга тийиш.

Мыйзамда аныкталган коомдук муктаждыктар үчүн мүлктү алып коюу ал мүлктүн наркынын жана мүлкүнөн ажыратуунун натыйжасында келип чыккан башка чыгымдардын ордун толтуруп берүүнү адилеттүү жана алдын-ала камсыз кылуу менен соттун чечими боюнча жүргүзүлүшү мүмкүн.

3. Жарандардын жана юридикалык жактардын менчигинде турган мүлктү мамлекеттин менчигине өткөрүү (улутташтыруу) ал мүлктүн жана башка чыгымдардын наркынын ордун толтуруу менен мыйзамдын негизинде жүргүзүлөт.

4. Кыргыз Республикасы өз жарандары менен юридикалык жактарынын менчигин, ошондой эле башка мамлекеттердин аймагында жайгашкан өзүнүн менчигин коргойт.

5. Жер, анын кен байлыктары, аба мейкиндиги, суулары, токойлору, өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсү, башка жаратылыш ресурстары Кыргыз Республикасынын гана менчиги болуп эсептелет, бирдиктүү экологиялык системаны сактоо максатында Кыргызстан элинин жашоосу менен иш-аракетинин негизи катары пайдаланылат жана мамлекеттин өзгөчө коргоосунда турат.

Жер ошондой эле менчиктин жеке, муниципалдык жана башка формаларында болушу мүмкүн. Жерди сарамжалдуу пайдаланууга жетишүү жана адилет социалдык мамилелерди орнотуу максатында мамлекет жер менчигинин чектүү өлчөмдөрүн белгилейт. Жердин менчик ээлеринин укуктарын коргоонун кепилдиктери мыйзам менен аныкталат.

6. Менчик ээлеринин өз укуктарын ишке ашыруу-

3. Кыргыз Республикасынын акча бирдиги сом болуп эсептелет.

нун чектери жана тартиби, аларды коргоонун кепилдиктери мыйзам менен аныкталат.

18-берене

1. Өндүрүш жана эмгек, өндүрүүчүлөрдүн экономикалык жана социалдык өнөктөштүгү мамлекет тарабынан колдоого алынат.

2. Кыргыз Республикасы экологиялык таза өндүрүш колдонгон, атаандаштыкка жөндөмдүү товарларды чыгарган, жаңы технологияларды өндүргөн, татыктуу эмгек акысы бар жумуш орундарын ачкан ишканаларга жеңилдиктерди белгилейт жана кепилдик берет.

Мамлекет экономикалык иштеги атаандаштыкты камсыз кылат.

3. Кыргыз Республикасы улуттук экономиканын кызыкчылыктарын коргойт.

19-берене

1. Мамлекет элдин жана ар бир жарандын бакубаттыгын көтөрүүгө жана аны социалдык коргоого кам көрөт.

2. Кыргыз Республикасы жарандардын социалдык корголбогон категорияларын колдоону, эмгекке акы төлөөнүн минималдуу өлчөмүн, эмгекти жана саламаттыкты коргоону камсыз кылат.

3. Кыргыз Республикасы социалдык кызматтардын, медициналык тейлөөнүн системасын өнүктүрөт, мамлекеттик пенсияларды, жөлөкпүлдөрдү, социалдык коргоонун дагы башка кепилдиктерин белгилейт.

4. Мамлекет эмгек мигранттарынын социалдык жана экономикалык укуктарын коргоого кам көрүүгө милдеттүү.

20-берене

1. Экономикалык жана социалдык өнүктүрүүнүн пландары мамлекеттик бюджетте чагылдырылат.

2. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бюджетти республикалык жана жергиликтүү бюджеттерден турат, мамлекеттин кирешелерин жана чыгашаларын өзүнө камтыйт.

3. Кыргыз Республикасынын аймагында бирдиктүү салык системасы иштейт. Салыктарды белгилөө укугу Жогорку Кеңешке таандык. Жаңы салыктарды белгилөөчү жана салык төлөөчүлөрдүн абалын начарлатуучу мыйзамдар өткөн мезгилге карата колдонулбайт.

III ГЛАВА. КООМДУН РУХАНИЙ-МАДАНИЙ НЕГИЗДЕРИ

21-берене

1. Кыргызстан элин сактоонун жана өнүктүрүүнүн негизи катары үй-бүлө, ата болуу, эне болуу, балалык коомдун жана мамлекеттин коргоосунда турат.

2. Ар бир адам үй-бүлө курууга жана аны сактоого укуктуу. Үй-бүлө мыйзамда белгиленген нике ку-

рагына жеткен эркек менен аялдын ыктыярдуу никеге туруусунун негизинде түзүлөт. Никелешип жаткан эки адамдын макулдугусуз никеге жол берилбейт. Нике мамлекет тарабынан катталат.

Жубайлар никеде жана үй-бүлөдө тең укуктарга жана милдеттерге ээ.

3. Балдарга кам көрүү, аларды тарбиялоо ата-энесинин экөөсүнүн тең милдети жана укугу болуп эсептелет.

4. Ата-энени урматтоо – балдардын милдети, ата-энеге кам көрүү – балдар менен мамлекеттин тең бирдей милдети. Эмгекке жөндөмдүү, 18 жашка толгон балдар эмгекке жөндөмсүз ата-энелерине кам көрүүгө милдеттүү.

5. Мамлекет жөлөкпүл, жеңилдиктер түрүндө жана үй-бүлөлөргө жардам көрсөтүүнүн башка түрлөрү менен колдоо көрсөтүп, үй-бүлөнү сактоого жана анын бакубаттыгын өстүрүүгө көмөк көрсөтөт.

6. Ар бир бала анын дене-боюнун, акыл-эсинин, руханий, ыймандык жана социалдык өнүгүүсү үчүн зарыл болгон жашоо деңгээлине укуктуу.

7. Баланын өнүгүшү үчүн зарыл болгон жашоо шарттарын камсыздоо жоопкерчилиги өздөрүнүн жөндөмдөрү менен финансылык мүмкүнчүлүктөрүнө жараша баланы тарбиялап жатышкан ата-эне менен тарбиячы адамдардын ар бирине жүктөлөт.

8. Мамлекет жетим балдарды жана ата-энесинин камкордугунан ажыраган балдарды багууну, тарбиялоону, окутууну камсыз кылат.

22-берене

1. Мамлекет Кыргыз Республикасынын жарандарынын ыймандык жана руханий тарбиялоону, жогорку маданиятын камсыз кылат.

2. Мамлекет кыргыз маданиятын, бардык боордош элдердин маданиятын сактоо жана өнүктүрүү чараларды иштеп чыгат.

3. Мамлекет жарандарды ыйманга тарбиялоонун жана алардын маданиятынын негизи катары кыргыз элинин, Кыргыз Республикасында жашап жаткан башка бардык боордош элдердин диний, элдик, үй-бүлөлүк каада-салттарын коргоого жана өнүктүрүүгө кепилдик берет.

ЭКИНЧИ БӨЛҮМ.

АДАМДЫН ЖАНА ЖАРАНДЫН НЕГИЗГИ УКУКТАРЫ, ЭРКИНДИКТЕРИ ЖАНА МИЛДЕТТЕРИ

I ГЛАВА. ЖАЛПЫ ПРИНЦИПТЕР

24-берене

1. Адамдын негизги укуктары жана эркиндиктери ар бир адамга төрөлгөндөн эле таандык. Алар абсолюттук, ажырагыс жана кимдин гана болбосун кол салуусунан мыйзам жана сот тарабынан корголот деп таанылат.

2. Кыргыз Республикасында эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптерине жана ченемдерине, ошондой эле Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын курамдык бөлүгү болуп эсептелген эл аралык келишимдерге ылайык адамдын негизги укуктары жана эркиндиктери таанылат жана аларга кепилдик берилет.

3. Адам укуктары жана эркиндиктери Кыргыз Республикасынын жогорку баалуулуктарына кирет. Алар түздөн-түз колдонулат, бардык мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын ишинин мааниси менен мазмунун аныктайт.

Улууларды урматтоо, туугандарына жана жакындарына камкордук көрүү – ар бир адамдын ыйык салты жана милдети.

4. Кыргыз Республикасы Кыргызстан элинин тарыхый, материалдык жана руханий мурастарын коргойт.

5. Кыргыз Республикасы сергек жашоо ыңгайына жана инсанды патриоттук тарбиялоого көмөк көрсөтөт.

6. Мамлекет этностор аралык жана конфессиялар аралык ынтымакка умтулат.

7. Мамлекет илимдин жана чыгармачылыктын бардык түрлөрүн жана тармактарын өнүктүрүү жана колдоо үчүн жоопкерчилик алат, илимий изилдөөлөрдөгү жетишкендиктерге, технологиялык инновацияларга жана ойлоп табууларга колдоо көрсөтөт.

8. Ар кимге, эгерде мыйзамда башкача каралбаса, өзүн-өзү өстүрүү, жеке өнүгүү максатында эркин илимий, техникалык, көркөм жана башка чыгармачылыктын түрлөрүнө, окутуучулукка кепилдик берилет. Ар бир адам өзүнүн кызыкчылыгына жана жөндөмүнө жараша чыгармачылыктын бардык түрлөрүн жүргүзүүгө укуктуу.

23-берене

1. Кыргыз Республикасында жалпы таанылган ыймандык баалуулуктарга, Кыргызстан элинин каада-салттарына, ошондой эле эл аралык стандарттарга карама-каршы келген басылмаларга, анын ичинде электрондук алып жүрүүчүдөгү басылмаларга, оюн-зоокторго жана коомдук иш-чараларга тыюу салынат.

2. Мазмуну Кыргызстан элинин маданиятына жана элдин ыйманына зыян келтириши мүмкүн болгон маалыматтарды жалпыга маалымдоо каражаттарында таратууга мыйзамга ылайык тыюу салынат же чектелет.

4. Коомдук жүрүш-туруштун эрежелерин жана ченемдерин сактоо, коомдун кызыкчылыктарын урматтоо – ар бир адамдын милдети. Адамдын өзүнүн укуктарын жана эркиндиктерин жүзөгө ашыруусу башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин бузбашы керек.

5. Адамдын, жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын, адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында Конституция жана мыйзамдар менен чектелиши мүмкүн. Ушундай чектөөлөр аскердик же башка мамлекеттик кызматтын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен да киргизилиши мүмкүн. Киргизилип жаткан чектөөлөр көрсөтүлгөн максаттарга өлчөмдөш болушу керек.

Конституцияда каралгандан башка максаттарда жана андан ашкан даражада укуктарга жана эркиндиктерге мыйзам менен чектөө коюлушу мүмкүн.

эмес.

6. Адамдын жана жарандын укуктарын, эркиндиктерин чектеген мыйзамдык ченемдик укуктук актыларды кабыл алууга тыюу салынат.

7. Ар бир адам ушул Конституцияда жана мыйзамдарда тыюу салынбаган кандай гана болбосун иш-аракеттерди жана ишти жүргүзүүгө укуктуу.

25-берене

1. Кыргыз Республикасында мыйзам жана сот

II ГЛАВА. ЖЕКЕ УКУКТАР ЖАНА ЭРКИНДИКТЕР

26-берене

1. Ар бир адам ажыратылгыс жашоо укугуна ээ. Эч кимдин өмүрү өзүм билемдик менен кыйылышы мүмкүн эмес. Өлүм жазасына тыюу салынат.

2. Ар бир адам өзүнүн өмүрүн жана ден соолугун, башка адамдардын өмүрүн жана ден соолугун укукка каршы кол салуудан коргоого укуктуу. Адамдын өмүрүнө жана ден соолугуна кол салуу оор кылмыш болуп эсептелет.

27-берене

1. Ар бир адам эркиндикке жана жеке кол тийбестикке укуктуу. Соттун чечимсиз жана мыйзамда белгиленген негиздерсиз эч ким камакка алынышы же кайтарууда кармалышы мүмкүн эмес.

2. Кыргыз Республикасында адамдын ар-намысы абсолюттук жана кол тийгис. Адамдын ар-намысына шек келтирүү мыйзам менен куугунтукталат.

28-берене

1. Ар бир адам жеке турмушунун кол тийбестигине, ар-намысынын корголушуна укуктуу.

2. Ар бир адам кат-кабар алышууга, телефондук жана башка сүйлөшүүлөрдүн, почта, телеграфтык, электрондук жана башка кабарлашуулардын купялуулугуна укуктуу. Бул укуктарды чектөөгө мыйзамга ылайык жана сот актысынын негизинде гана жол берилет.

3. Мыйзамда белгиленген учурлардан тышкары адамдын макулдугусуз анын жеке турмушу тууралуу маалыматты, купя маалыматты жыйноого, сактоого, пайдаланууга жана жайылтууга жол берилбейт.

4. Ар бир адамга купя маалыматты, адамдын жеке турмушу жөнүндө маалыматты жыйноодон, сактоодон, жайылтуудан коргоо, анын ичинде соттук коргоо кепилденет, ошондой эле укук ченемсиз иш-аракеттер менен келтирилген материалдык жана моралдык зыяндын ордун толтуртуп алуу укугуна кепилдик берилет.

29-берене

1. Ар ким өзүнүн менчигинде же башка укуктук ээлигинде турган турак жай менен башка объектилердин кол тийбестик укугуна ээ. Эч ким ээсинин эркинен тышкары алар пайдаланып турган турак жайга жана башка объектилерине кире албайт.

2. Жеке менчикте жана башка укукта болгон турак жайда жана бөлөк объектилерде тинтүүгө, алып коюуга, кароого жана башка аракеттерди жүргүзүүгө, аларга бийлик өкүлдөрүнүн кирүүсүнө соттун актысынын негизинде гана жол берилет.

алдында бардыгы бирдей. Эч ким жынысы, расасы, улуту, тили, туткан дини, саясий же диний ынанымдары, жеке же коомдук мүнөздөгү кандайдыр бир башка шарттары жана жагдайлары боюнча укуктарынан жана эркиндиктеринен кандайдыр бир басмырлоого, кодулоого алынышы мүмкүн эмес.

2. Кыргыз Республикасында эркектер менен аялдар тең укуктарга жана эркиндиктерге, аларды ишке ашыруу үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөргө ээ.

3. Мыйзамда каралган өзөгөчө учурларда жеке менчик жана башка укукта болгон турак жайга жана башка объектилерди тинтүүгө, алып коюуга, кароого жана башка аракеттерди жүзөгө ашырууга жана аларга бийлик өкүлдөрүнүн кирүүсүнө сот актысыз жол берилет. Мындай аракеттердин мыйзамдуулугу жана негиздүүлүгү сот тарабынан каралууга тийиш.

4. Ушул беренедө белгиленген кепилдиктер жана чектөөлөр юридикалык жактарга да жайылтылат.

30-берене

Ар ким өзүнүн этностук таандыктыгын эркин аныктоого укуктуу. Эч ким өзүнүн этностук таандыктыгын аныктоого жана көрсөтүүгө мажбурланбашы керек.

31-берене

1. Ар ким Кыргыз Республикасынын аймагынын чегинде эркин жүрүүгө, баруучу жана жашоочу жерин тандап алууга укуктуу.

2. Кыргыз Республикасынын жараны Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары эркин чыгууга жана тоскоолдуксуз кайтып келүүгө укуктуу. Бул укуктарды мыйзамдын негизинде гана чектөөгө жол берилет.

32-берене

1. Ар ким эркин ой жүгүртүүгө жана өзүнчө пикирге ээ болууга укуктуу.

2. Ар ким өз пикирин билдирүүгө, сөз жана басма сөз эркиндигине укуктуу.

3. Эч ким өз пикирин билдирүүгө же андан баш тартууга мажбурланууга тийиш эмес.

4. Кодулоого, касташууга же күч колдонууга чакырган улуттук, этностук, расалык, диний жек көрүүчүлүктү, гендердик жана башка социалдык үстөмдүктү үгүттөөгө тыюу салынат.

33-берене

1. Ар кимге абийир жана дин тутуу эркиндиги кепилденет.

2. Ар ким диндик жана башка ишенимдерди эркин тандоого жана тутууга укуктуу.

3. Эч ким өзүнүн диний жана башка ишенимдерин билдирүүгө же алардан баш тартууга мажбурланууга тийиш эмес.

34-берене

Ар ким мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын кызматтык милдеттерин аткаруудагы мыйзамсыз аракеттери аркылуу келтирген зыяндын ордун мамлекеттен толтуруп алууга укуктуу.

III ГЛАВА. САЯСИЙ УКУКТАР

35-берене

Кыргыз Республикасынын жарандары саясий партияларга жана башка коомдук бирикмелерге биригүүгө, массалык кыймылдарга катышууга укуктуу. Эч ким саясий партияларда, коомдук бирикмелерде, массалык кыймылдарда, ошондой эле бийликтин өкүлчүлүктүү органдарында оппозициялык азчылыкты түзгөн адамдардын укуктарын, эркиндиктерин жана ар-намысын кемсинте албайт.

36-берене

1. Кыргыз Республикасынын жарандары мамлекеттин жана коомдун иштерин башкарууга түздөнтүз, ошондой эле өздөрүнүн өкүлдөрү аркылуу катышууга укуктуу.

2. Кыргыз Республикасынын жарандары мыйзамдарды, республикалык жана жергиликтүү маанидеги чечимдерди талкуулоого жана кабыл алууга катышууга укуктуу.

3. Кыргыз Республикасынын жарандары мамлекеттик бийликтин органдарына жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына, курултайларга шайлоого жана шайланууга, ошондой эле референдумга катышууга укуктуу.

4. Кыргыз Республикасынын жарандары мамле-

IV ГЛАВА. ЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА СОЦИАЛДЫК УКУКТАР

38-берене

1. Жеке менчик Кыргыз Республикасында таанылат жана адамдын ажырагыс укугу, анын бакубаттыгынын, ишкердик жана чыгармачыл активдүүлүгүнүн табигый булагы, анын экономикалык жана жеке көз карандысыздыгынын негизи катары кепилденет.

2. Ар бир адам өзүнүн менчигине ээ болууга, колдонууга жана тескөөгө укуктуу. Ар бир адам өзүнүн интеллектуалдык, чыгармачыл ишинин натыйжаларын пайдаланууга укуктуу. Менчикти колдонуу башка адамдардын укуктарына, эркиндиктерине жана мыйзамдуу кызыкчылыктарына, коомдун кызыкчылыктарына, жерге, курчап турган табигый чөйрөгө жана табигый ресурстарга зыян келтирбеш керек.

39-берене

Ар ким экономикалык эркиндикке ээ, өз жөндөмдүүлүгү менен мүлкүн мыйзамда тыюу салынбаган ар кандай экономикалык иш үчүн эркин колдонууга укуктуу.

40-берене

1. Ар ким эркин эмгектенүүгө, эмгекке жөндөмдүүлүгүн пайдаланууга, кесибин жана иштин түрүн тандоого, коопсуздуктун жана гигиенанын талаптарына жооп берген эмгектик коргоого жана эмгек шарттарына укуктуу, ошондой эле мыйзам менен белгиленген жашоо минимумунан төмөн болбогон эмгек акы алуу укугуна ээ.

2. Ар ким эс алууга укуктуу.

41-берене

1. Ар ким турак жайлуу болууга укуктуу.

кеттик жана муниципалдык кызматка бирдей жеткиликтүүлүккө ээ.

37-берене

1. Ар ким тынч чогулуш өткөрүү эркиндигине укуктуу. Эч ким чогулушка катышууга мажбурланууга тийиш эмес.

2. Тынч чогулуш өткөрүүнү камсыздоо максатында ар ким бийлик органдарына билдирме берүүгө укуктуу.

Тынч чогулуш өткөрүү жөнүндө билдирүүнүн жоктугуна, билдирүүнүн түрү, мазмуну менен берүү убактысынын сакталбагандыгына байланыштуу тынч чогулуш өткөрүүгө тыюу салууга жана чектөөгө, ошондой эле аны тийиштүү түрдө камсыздоодон баш тартууга жол берилбейт.

3. Тынч чогулуштарды уюштуруучулар жана катышуучулар тынч чогулуш өткөрүү жөнүндө билдирүүнүн жоктугу, билдирүүнүн түрү, мазмуну жана берилген мөөнөтү сакталбагандыгы үчүн жоопкерчилик тартышпайт.

4. Кыргыз Республикасынын жарандары иш таштоого укуктуу. Иш таштоолорду өткөрүүнүн тартиби жана шарттары мыйзам менен аныкталат.

2. Бул укук мамлекеттик, муниципалдык жана жеке турак жай фонду, турак жай сатып алууда жарандарга Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген шарттарда жана тартипте көмөк көрсөтүү аркылуу камсыз кылынат.

42-берене

1. Кыргыз Республикасынын жарандары салматтыгын сактоого, саламаттык сактоонун мамлекеттик жана муниципалдык мекемелеринин тармагын акысыз пайдаланууга укуктуу.

2. Кыргыз Республикасынын жарандары өмүрү жана саламаттыгы үчүн жагымдуу болгон курчап турган табигый чөйрөгө жана экологиялык жагдайды бузган аракеттер менен саламаттыгына же мүлкүнө келтирилген зыяндын ордун толтурууну алууга укуктуу.

3. Жарандарды акы төлөнүүчү медициналык тейлөөгө мыйзамда белгиленген негиздерде жана тартипте жол берилет.

43-берене

1. Ар ким билим алууга укуктуу.

2. Негизги жалпы билим алуу милдеттүү.

Ар ким мамлекеттик билим берүү уюмдарында негизги жалпы жана орто жалпы билимди акысыз алууга укуктуу.

3. Мамлекет мектепке чейинки билим берүүдөн баштап негизги жалпы билим берүү мекемелерине чейин ар бир жарандын мамлекеттик, расмий жана бир эл аралык тилди окуп-үйрөнүүсү үчүн шарттарды түзөт.

4. Мамлекет мамлекеттик, муниципалдык жана менчик окуу жайларын өнүктүрүү үчүн шарттарды

түзөт.

5. Мамлекет дене тарбия жана спортту өнүктүрүү үчүн шарттарды түзөт.

44-берене

1. Ар ким ден соолугун коргоого укуктуу.

2. Мамлекет ар бир адамды медициналык жактан тейлөө үчүн шарт түзөт жана саламаттыкты сактоонун мамлекеттик, муниципалдык жана жеке секторлорун өнүктүрүү боюнча чараларды көрөт.

3. Акысыз медициналык тейлөө, ошондой эле жеңилдик шарттарын дагы медициналык тейлөө мыйзамда каралган мамлекеттик кепилдиктердин чегинде жүзөгө ашырылат.

4. Кызмат адамдары кишилердин өмүрү жана

V ГЛАВА. АДАМДЫН УКУКТАРЫНЫН ЖАНА ЭРКИДИКТЕРИНИН КЕПИЛДИКТЕРИ

46-берене

1. Мамлекет ушул Конституцияда жана мыйзамдарда бекитилген жарандардын укуктары менен эркиндиктерин камсыз кылат.

2. Кыргыз Республикасында адамдын укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемсинтүүчү мыйзамдар чыгарылбашы керек.

3. Инсандын дене боюнун жана моралдык кол тийбестигине тиешелүү чектөөлөргө жасаган кылмышы үчүн жазы катары соттун өкүмү боюнча мыйзамдын негизинде гана жол берилет. Бир дагы адам кыйноого, мыкаачылыкка же антигумандык кемсинтүүчү жазаларга дуушар болбошу керек.

4. Сыналуучунун талаптагыдай билдирилген жана тастыкталган ыктыярдуу макулдугусуз адамдарга медициналык, биологиялык, психологиялык эксперименттерди жүргүзүүгө тыюу салынат.

47-берене

1. Ар бир адам мыйзамда каралган тартипте күнөөлүү экени далилденмейинче жана соттун чечими мыйзамдуу күчүнө киргени аныкталмайынча, кылмыш жасаганга күнөөлүү деп эсептелбейт. Бул принциптин бузулушу материалдык жана моралдык зыянын орду сот аркылуу толтуруп берүү үчүн негиз болуп эсептелет.

2. Эч ким өзүнүн күнөөсүздүгүн далилдөөгө милдеттүү эмес. Күнөөлүү экенине карата ар кандай шектенүү айыпталуучунун пайдасына чечмеленет.

3. Эч ким кылмыш жасаганын өзү мойнуна алганынын негизинде гана соттолушу мүмкүн эмес.

4. Жазык иши боюнча күнөөнү далилдөө түйшүгү айыптоочуга жүктөлөт. Мыйзамды бузуу менен алынган далилдер күнөөнү негиздөө жана сот актысын чыгаруу үчүн пайдаланылышы мүмкүн эмес.

5. Эч ким жеке өзүнө, жубайына жана мыйзам менен аныкталуучу жакын туугандарынын чөйрөсүнө каршы күбө катары өтүүгө милдеттүү эмес. Көрсөтмө берүү милдетинен бошотуунун башка учурлары мыйзам менен белгилениши мүмкүн.

6. Ар бир адам мыйзамда каралган учурларда сот арачыларынын катышуусу менен ишти сотто каратууга укуктуу.

7. Ар бир соттолгон адам ырайым кылуу же жазасын жеңилдетүү жөнүндө суранууга укуктуу.

ден соолугу үчүн коркунуч туудурган фактыларды жана жагдайларды жашырып койсо, мыйзамда белгиленген жоопкерчиликке кириптер болот.

45-берене

1. Кыргыз Республикасында жарандарга улгайганда, ооруп, же эмгектенүүгө жараксыз болуп калганда, багып-көрөрүнөн ажыраганда мыйзамда каралган тартипте жана учурларда мамлекеттин эсебинен социалдык жактан камсыз кылуу кепилдиги берилет.

2. Пенсиялар, жөлөкпүлдар, социалдык жардамдын башка түрлөрү мыйзамда белгиленген жашоо минимумунан кем эмес жашоо деңгээлин камсыз кылууга тийиш.

8. Эч ким бир эле жасаган укук бузуусу үчүн кайталап юридикалык жоопкерчилик тартпашы керек.

9. Жасалган кылмыштын эскирүү мөөнөтү келгенде жазык жоопкерчилигинен бошотуу укугу мыйзам менен белгилениши мүмкүн. Аскердик кылмыштарды жана адамзатка каршы кылмыштарды жасаган адамдарга, ошондой эле геноцид жана экоцид кылмыштарына эскирүү мөөнөтүн колдонууга жол берилбейт.

48-берене

1. Ар бир адам эркиндикке жана жеке кол тийбестикке укуктуу.

2. Кандайдыр бир келишимдик милдеттенмелерин аткарууга мүмкүнчүлүгү жок деген негизде эле эч ким эркиндигинен ажыратылышы мүмкүн эмес.

3. Соттун чечимсиз жана мыйзамда белгиленген негиздер менен тартиптен тышкары эч ким камакка алынышы, кайтарууда кармалышы же эркиндигинен ажыратылышы мүмкүн эмес.

4. Эч ким соттун чечимсиз 48 сааттан ашык мөөнөткө кармалышы мүмкүн эмес.

Ар бир кармалган адам кармалган учурунан тартып 48 саат өткөнгө чейин тез арада жана кандай учурда болбосун кармалышынын мыйзамдуулугу жөнүндө маселени чечүү үчүн сотко жеткирилиши керек.

Айрым учурларда кармап туруунун бир кыйла кыска мөөнөттөрү мыйзам менен белгилениши мүмкүн.

Кармалган ар кандай адам кармап туруунун мыйзамдуулугун текшерүүгө укуктуу. Эгерде адамды кармоого негиздер жок болуп чыкса, ал адам дароо бошотулушу керек.

5. Кармалган ар бир адамга, токтоосуз түрдө, кармоонун жүйөлөрү жөнүндө билдирилүүгө жана анын укуктары түшүндүрүлүүгө тийиш.

Кармалган учурдан тартып адамдын коопсуздугу камсыз кылынып, ага өзүн-өзү коргоого жана адвокаттын квалификациялуу юридикалык жардамынан пайдаланууга, ошондой эле медициналык кароого жана коргоочу күтүүгө укук берилет.

6. Бул берененин жоболорун бузуу менен камалган же кармоого алынган ар бир адам компенсация алууга укуктуу.

49-берене

1. Ар кимге ушул Конституцияда, мыйзамдарда,

Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган анын укуктары менен эркиндигин соттук коргоого кепилдиктер берилет.

2. Ар ким өз укугун жана эркиндигин мыйзам менен тыюу салынбаган бардык ыкмалар менен коргоого укуктуу.

3. Мамлекет адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндигин коргоонун соттон тышкары жана сотко чейинки усулдарын, түрлөрүн, ыкмаларын өнүктүрүүнү камсыздайт.

Жарандык укуктук мамилелерден келип чыккан талаш-тартыштарды соттон тышкары чечүү үчүн бейтарап соттор уюштурулушу мүмкүн. Бейтарап соттордун ыйгарым укуктары, түзүү тартиби жана иши мыйзам менен аныкталат.

4. Ар ким юридикалык квалификациялуу жардам алууга укуктуу. Мыйзамда көрсөтүлгөн учурларда

VI ГЛАВА. ЖАРАНДЫН УКУКТАРЫ ЖАНА МИЛДЕТТЕРИ

51-берене

1. Өз ара укуктардын, милдеттердин жана жоопкерчиликтик жыйындысы болгон адамдын Кыргыз Республикасы менен туруктуу укуктук байланышы жарандык менен аныкталат.

2. Жаран өзүнүн жарандыгынан улам укуктарга ээ болот жана милдеттерди аткарат.

3. Өзүн кыргыз элине таандык экенин далилдеген ар бир адам башка мамлекеттин жарандыгы бар экендигине карабастан, Кыргыз Республикасынын жарандыгын жөнөкөйлөтүлгөн тартипте алууга укуктуу.

4. Жаран республиканын чегинен сыртка чыгырып салынбайт же башка мамлекетке өткөрүп берилбейт.

5. Кыргыз Республикасынын паспорту мамлекеттин менчиги болуп эсептелет, Кыргыз Республикасынын паспортун Кыргыз Республикасынын жараны болбогон адамга тапшыруу оор кылмыш болуп эсептелет.

6. Кыргыз Республикасынын жарандыгын алуунун, паспортту тапшыруунун тартиби жана шарттары мыйзамдар менен аныкталат.

52-берене

1. Бир дагы жаран конституциялык мыйзамда белгиленген учурлардан жана тартиптен тышкары өзүнүн жарандыгынан жана өзүнүн жарандыгын өзгөртүү укугунан ажыратылышы мүмкүн эмес.

2. Кыргыз Республикасы өз чегинен тышкы жерлерде жарандарын коргоого жана калкалоого кепилдик берет жана камсыз кылат.

3. Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдар, мыйзамда же Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп эсептелген эл аралык келишимде белгиленгенден башка учурларда Кыргыз Республикасынын жарандары менен бирдей укуктардан пайдаланат жана милдеттерди аткарат.

юридикалык жардам мамлекеттин эсебинен жүргүзүлөт.

Адвокаттардын өзүн-өзү башкаруучу кесиптик жамааты катары адвокатураны уюштуруу жана анын ишмердиги, ошондой эле адвокаттардын укуктары, милдеттери жана жоопкерчилиги мыйзам менен аныкталат.

50-берене

1. Мамлекет адамдын укуктарына, эркиндиктерине жана милдеттерине тиешелүү мыйзамдарды жана башка ченемдик укуктук актыларды жарыялоого кепилдик берет, бул аларды колдонуунун милдеттүү шарты болуп эсептелет.

2. Ушул Конституцияда бекитилген укуктарды жана эркиндиктерди саноо толук болуп эсептелбейт жана адамдын башка жалпыга таанылган укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгаруу же азайтуу болуп чечмеленбөөгө тийиш.

53-берене

1. Кыргыз Республикасынын жарандарына, алардын бирикмелерине ушул Конституцияда, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында жана эл аралык милдеттенмелеринде тыюу салынганды жана чектелгенди кошпогондо, бардык аракеттерге жана ишмердүүлүккө жол берилет.

2. Жарандардын укуктары жана милдеттери жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдары бардык жарандарга бирдей колдонулууга тийиш.

3. Кыргыз Республикасынын жараны Конституцияны жана мыйзамдарды сактоого, башка адамдардын укуктарын, эркиндиктерин, ар-намысын урматтоого милдеттүү.

4. Кыргыз Республикасынын жарандары мыйзамдарга ылайык салыктарды жана жыйымдарды төлөөгө милдеттүү.

54-берене

1. Ата Мекенди коргоо – Кыргыз Республикасынын жарандарынын ыйык парзы жана милдети.

2. Жарандар мыйзам менен белгиленген чектерде жана шарттарда аскердик кызматты өтөшөт. Аскер кызматын өтөөдөн бошотуунун же аны альтернативдүү кызмат менен алмаштыруунун негиздери жана тартиби мыйзам менен белгиленет.

55-берене

1. Улууларга урмат кылуу, ата-энесине жана жакын туугандарына кам көрүү ар бир адамдын парзы жана милдети болуп эсептелет. Балдарга кам көрүү, аларды тарбиялоо ата-энесинин экөөсүнүн милдети болуп эсептелет.

2. Ар бир адам жаратылышты жана курчап турган чөйрөнү сактоого, табигый байлыктарга, өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсүнө аяр мамиле кылууга милдеттүү.

3. Ар бир адам тарыхый маданий мурасты сактоого милдеттүү.

4. Бул милдеттерди аткарбагандыгы үчүн жоопкерчилик мыйзам менен белгиленет.

**ҮЧҮНЧҮ БӨЛҮМ.
МАМЛЕКЕТТИК БИЙЛИК ОРГАНДАРЫ**

ГЛАВА. ПРЕЗИДЕНТ

56-берене

1. Президент мамлекет башчысы болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын аткаруу бийлигине башчылык кылат.

2. Президент элдин жана мамлекеттик бийликтин биримдигин көрсөтүп турат, Конституциянын, адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндиктеринин кепили болуп эсептелет.

3. Президент мамлекеттин ички жана тышкы саясатынын негизги багыттарын аныктайт, өлкөнүн ичинде жана эл аралык мамилелерде Кыргыз Республикасын билдирет, Кыргыз Республикасынын эгемендигин жана аймактык бүтүндүгүн коргоо боюнча чараларды көрөт, мамлекеттик бийликтин биримдигин жана уланмалуулугун, мамлекеттик органдардын макулдашылган иштөөсүн жана өз ара аракеттенүүсүн, алардын элдин алдындагы жоопкерчилигин камсыз кылат.

57-берене

1. Президент Кыргыз Республикасынын жарандары тарабынан 5 жылга шайланат.

2. Бир эле адам эки жолу Президент болуп шайлана албайт.

58-берене

1. Президент болуп 35 жаштан төмөн эмес жана 70 жаштан жогору эмес, мамлекеттик тилди билген жана республикада жалпысынан 15 жылдан кем эмес жашаган Кыргыз Республикасынын жараны шайлана алат.

2. Президенттин кызмат ордуна талапкерлердин саны чектелбейт. 30 миңден кем эмес шайлоочунун колтамгасын топтогон адам Президенттикке талапкер болуп каттала алат.

Президентти шайлоо тартиби конституциялык мыйзам менен аныкталат.

59-берене

1. Президент кызматына киришерде Кыргызстан элине ант берет.

2. Президенттин ыйгарым укуктары жаңы шайланган Президент кызматка киришкен учурдан тартип токтотулат.

3. Президент өз ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырган мезгилде өзүнүн саясий партияга мүчөлүгүн токтото турат жана саясий партиялардын иштерине байланыштуу кандай гана болбосун аракеттерин токтотот.

60-берене

1. Президент:

1) Өкмөт башчысын, анын орун басарларын, министрлерди жана мамлекеттик комитеттердин төрагаларын Жогорку Кеңештин макулдугу менен дайындайт;

2) Өкмөт башчысын, анын орун басарларын, министрлердин жана мамлекеттик комитеттердин төрагаларынын отставкага кетүү жөнүндө өтүнүчтө

рүн кабыл алат; аларды отставкага кетирүү жөнүндө чечимди кабыл алат;

3) өзүнүн демилгеси боюнча же Элдик Курултайдын сунушу боюнча министрлерди жана мамлекеттик комитеттердин төрагаларын бошотот;

4) аткаруу бийлигинин башка органдарынын жетекчилерин дайындайт; аларды кызматынан бошотот;

5) жергиликтүү мамлекеттик администрациялардын башчыларын дайындайт; аларды кызматынан бошотот;

6) анын ишин камсыз кылган Президенттин Администрациясын түзөт;

7) Коопсуздук кеңешин түзөт жана жетектейт, Мамлекеттик күзөт кызматын жана Улуттук гвардияны түзөт.

2. Президент:

1) кеминде 300 миң шайлоочунун, Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн демилгеси боюнча референдум дайындоо жөнүндө чечимди кабыл алат;

2) ушул Конституцияда каралган учурларда Жогорку Кеңешке шайлоону дайындайт; ушул Конституцияда каралган тартипте жана учурларда Жогорку Кеңешке мөөнөтүнөн мурда шайлоону дайындоо жөнүндө чечим кабыл алат;

3) жергиликтүү кеңештерге шайлоолорду дайындайт; мыйзамда каралган учурларда жана тартипте жергиликтүү кеңештерди таркатууну жүзөгө ашырат; жергиликтүү кеңештерге мөөнөтүнөн мурда шайлоону дайындайт;

3. Президент:

1) Жогорку Кеңешке мыйзам долбоорлорун киргизет;

2) мыйзамдарга кол коет жана элге жарыялайт; мыйзамдарды каршы пикири менен Жогорку Кеңешке кайтарат;

3) элге өлкөдөгү абал жөнүндө ар жылдык кайрылуу жасайт;

4) зарыл учурларда Жогорку Кеңештин кезексиз жыйналыштарын чакырууга жана каралууга жаткан маселелерди аныктоого укуктуу;

5) Жогорку Кеңештин жана Элдик Курултайдын жыйналышында чыгып сүйлөөгө укуктуу.

4. Президент:

1) Жогорку соттун жана Конституциялык соттун судьяларынын кызматына шайлоо үчүн талапкерлерди Судьяларды тандоо боюнча кеңештин сунушу боюнча Жогорку Кеңешке сунуштайт;

2) ушул Конституцияда жана конституциялык мыйзамда каралган учурларда Судьялар кеңешинин сунушу боюнча Жогорку соттун жана Конституциялык соттун судьяларын кызматынан бошотуу үчүн Жогорку Кеңешке сунуштайт;

3) Судьяларды тандоо боюнча кеңештин сунушу боюнча жергиликтүү соттордун судьяларын дайындайт;

4) ушул Конституцияда жана конституциялык

мыйзамда каралган учурларда Судьялар кеңешинин сунушу боюнча жергиликтүү соттордун судьяларын бошотот.

5. Президент:

1) Жогорку Кеңештин макулдугу менен Башкы прокурорду дайындайт; мыйзамда каралган учурларда Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын жарымынан кем эмесинин макулдугу менен Башкы прокурорду кызматтан бошотот; Башкы прокурордун сунушу боюнча анын орун басарларын дайындайт жана кызматтан бошотот;

2) Улуттук банктын төрагасынын кызмат ордуна шайлоо үчүн талапкерди Жогорку Кеңешке киргизет; Улуттук банктын төрагасынын сунушу боюнча Улуттук банктын төрагасынын орун басарларын жана башкарма мүчөлөрүн дайындайт, мыйзамда каралган учурларда аларды кызматтан бошотот;

3) Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясынын мүчөлөрүнүн үчтөн бирин шайлоо жана кызматтан бошотуу үчүн талапкерлерди Жогорку Кеңешке киргизет;

4) Эсептөө палатасынын мүчөлөрүнүн үчтөн бирин шайлоо жана кызматтан бошотуу үчүн талапкерлерди Жогорку Кеңешке киргизет;

5) Эсептөө палатасынын Жогорку Кеңеш тарабынан шайланган мүчөлөрүнүн ичинен Эсептөө палатасынын төрагасын дайындайт жана аны мыйзамда каралган учурларда бошотот.

6. Президент:

1) өлкөнүн ичинде жана анын чегинен сырткары жерлерде Кыргыз Республикасынын атынан чыгат;

2) сүйлөшүүлөрдү жүргүзөт жана эл аралык келишимдерге кол коет; көрсөтүлгөн ыйгарым укуктарды башка кызмат адамдарына өткөрүп берүүгө укуктуу;

3) ратификациялоо грамоталарына жана кошулуу жөнүндө грамоталарга кол коет;

4) Кыргыз Республикасынын чет мамлекеттердеги дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнүн башчыларын жана эл аралык уюмдардагы туруктуу өкүлдөрүн дайындайт; аларды кайра чакыртып алат; чет мамлекеттердин дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнүн башчыларынын ишеним жана кайра чакыртып алуу грамоталарын кабыл алат.

7. Президент Кыргыз Республикасынын жарандыгына кабыл алуу жана жарандыгынан чыгаруу маселелерин чечет.

8. Президент Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн Башкы колбашчысы болуп саналат, Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн жогорку командалык курамын аныктайт, дайындайт жана кызматтан бошотот.

9. Президент:

1) конституциялык мыйзамда каралган негиздер болгон учурда өзгөчө абалды киргизүү мүмкүнчүлүгү жөнүндө эскертет, ал эми зарыл болгондо аны айрым жерлерде алдын ала жарыялабай туруп киргизет, ал жөнүндө Жогорку Кеңешке токтоосуз билдирет;

2) жалпы же жарым-жартылай мобилизациялоону жарыялайт; Кыргыз Республикасына баскынчылык жасалганда же түздөн-түз баскынчылык коркунучу туулганда согуш абалын жарыялайт жана бул

маселени токтоосуз Жогорку Кеңештин кароосуна киргизет;

3) өлкөнү коргоонун жана анын жарандарынын коопсуздугунун кызыкчылыктарында согуш абалын жарыялайт жана бул маселени токтоосуз Жогорку Кеңештин кароосуна киргизет.

10. Президент:

1) Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сыйлыктары менен сыйлайт;

2) Кыргыз Республикасынын ардак наамдарын ыйгарат;

3) жогорку аскердик наамдарды, дипломатиялык рангдарды жана башка атайын наамдарды ыйгарат;

4) ырайым кылууну жүзөгө ашырат.

11. Президент ушул Конституцияда каралган башка ыйгарым укуктарды жүзөгө ашырат.

61-берене

Президент Кыргыз Республикасынын бардык аймактарында аткарылышы милдеттүү болгон жарлыктарды жана буйруктарды кабыл алуу аркылуу өз ыйгарым укуктарын ишке ашырат.

62-берене

1. Президент арызы менен кызматынан кеткен учурда, ушул Конституцияда каралган тартипте кызматтан четтетилгенде, ошондой эле оорусу боюнча ыйгарым укуктарын аткара албай калганда же ал каза болгон учурда Президенттин ыйгарым укуктары мөөнөтүнөн мурда токтотулушу мүмкүн.

2. Президент оорусуна байланыштуу өз милдеттерин аткара албай калганда Жогорку Кеңеш өзү түзгөн мамлекеттик медициналык комиссиянын корутундусунун негизинде Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын кеминде үчтөн экисинин добушу менен Президентти мөөнөтүнөн мурда кызматынан бошотуу жөнүндө чечим кабыл алат.

63-берене

1. Президент кызматтан четтетилгенден кийин жазык жоопкерчилигине тартылышы мүмкүн.

2. Президенттин аракеттеринде кылмыш белгилери болгону жөнүндө Башкы прокурордун корутундусу жана айып коюунун белгиленген тартиби сакталгандыгы жөнүндө Конституциялык соттун корутундусу менен ырасталган Жогорку Кеңеш тарабынан кылмыш жасагандыгы жөнүндө коюлган айыптын негизинде гана Президент кызматынан четтетилиши мүмкүн.

3. Президентти кызматтан четтетүү үчүн ага каршы айып коюу жөнүндө Жогорку Кеңештин чечими депутаттардын жалпы санынын үчтөн биринен кем эмесинин демилгеси боюнча жана Жогорку Кеңеш тарабынан түзүлгөн атайын комиссиянын корутундусу болгондо гана Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгү менен кабыл алынышы керек.

4. Президентти кызматтан четтетүү жөнүндө Жогорку Кеңештин чечими Президентке каршы айып коюлгандан кийин үч айлык мөөнөттөн кечиктирилбестен, Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экисинен кем эмес көпчүлүгүнүн добушу менен кабыл алынышы керек. Эгерде бул мөөнөттө Жогорку Кеңештин чечими кабыл алынба

са, коюлган айып четке кагылды деп эсептелинет.

64-берене

Ушул Конституцияда көрсөтүлгөн себептер боюнча Президент өз ыйгарым укуктарын мөөнөтүнөн мурда токтоткон учурда жаңы Президент шайланганга чейин анын ыйгарым укуктарын Өкмөт башчысы аткарат.

Президенттин ыйгарым укуктарын Өкмөт башчысы аткарууга мүмкүн болбогон учурда Президенттин

II ГЛАВА. МЫЙЗАМ ЧЫГАРУУ БИЙЛИГИ

66-берене

1. Жогорку Кеңеш – Кыргыз Республикасынын парламенти – мыйзам чыгаруу бийлигин жана өз ыйгарым укуктарынын чегинде контролдук кылуу функцияларын жүзөгө ашыруучу өкүлчүлүктүү жогорку орган болуп саналат.

2. Жогорку Кеңеш 5 жылдык мөөнөткө шайлануучу 90 депутаттан турат.

Шайлоо күнүнө карата 21 жашка чыккан, шайлоого укугу бар Кыргыз Республикасынын жараны Жогорку Кеңештин депутаты болуп шайлана алат.

Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоо тартиби конституциялык мыйзам менен аныкталат.

3. Жогорку Кеңештин депутаттары фракцияларга биригишет. Жогорку Кеңеште фракциялардын коалициясын түзгөндүгү жөнүндө расмий жарыялаган, депутаттык мандаттардын жарымынан көбүнө ээ болгон фракция, же фракциялардын коалициясы парламенттик көпчүлүк болуп саналат.

Парламенттик көпчүлүктүн курамына кирбеген жана ага карата өзүн оппозиция катары жарыялаган фракция же фракциялар парламенттик оппозиция болуп саналат.

67-берене

1. Жогорку Кеңеш өзүнүн биринчи сессиясына шайлоолордун жыйынтыктары аныкталгандан кийин 15 күндөн кечикпестен чогулат.

2. Жогорку Кеңештин биринчи жыйналышын Жогорку Кеңештин жашы боюнча улуу депутаты ачат.

3. Жогорку Кеңештин биринчи жыйналышы болгон күндөн тартып мурдагы чакырылыштагы Жогорку Кеңештин ыйгарым укуктары токтотулат.

4. Жогорку Кеңештин депутаттарынын ыйгарым укуктары алар ант берген күндөн тартып башталат.

68-берене

1. Жогорку Кеңештин депутаты депутаттык ишине байланыштуу айткан ой-пикирлери же Жогорку Кеңештеги добуш берүүнүн жыйынтыктары үчүн куугунтукка алынышы мүмкүн эмес. Өзгөчө оор кылмыштарды кошпогондо, депутатты жазык жоопкерчилигине тартууга Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн макулдугу менен жол берилет.

2. Жогорку Кеңештин депутаты депутаттык ишин башка мамлекеттик же муниципалдык кызмат менен айкалыштыра албайт, жеке ишкердикти жүргүзүшү, коммерциялык уюмдун жетекчи органынын же байкоочулар кеңешинин курамына кириши мүмкүн эмес.

Жогорку Кеңештин депутаты илимий, педагогич

ыйгарым укуктарын Жогорку Кеңештин Төрагасы аткарат.

65-берене

1. Ушул Конституциянын 63-беренесинде белгиленген тартипте кызматынан четтетилгенден башка бардык мурдагы президенттер Кыргыз Республикасынын экс-президенти деген наамга ээ болушат.

2. Экс-президенттин статусу мыйзам менен белгиленет.

калык жана башка чыгармачылык иштерди аткара алат.

69-берене

1. Жогорку Кеңештин депутатынын ыйгарым укуктары тийиштүү чакырылыштагы Жогорку Кеңештин ишинин токтотулушу менен бир учурда токтотулат.

2. Жогорку Кеңештин депутатынын ыйгарым укуктары төмөнкү учурларда мөөнөтүнөн мурда токтотулат:

1) ал депутаттык ыйгарым укуктарын токтоткондугу жөнүндө жазуу жүзүндө арыз бергенде;

2) жарандыктан чыкканда же болбосо башка мамлекеттин жарандыгын алганда;

3) башка ишке которулганда же депутаттык ыйгарым укуктарды аткаруу менен айкалышпаган ишин таштабаганда;

4) шайлоолор жараксыз деп табылганда;

5) туруктуу жашоо үчүн Кыргыз Республикасынын чегинен чыгып кеткенде; депутат сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп таанылганда;

6) ага карата соттун айып коюу өкүмү мыйзамдуу күчүнө киргенде;

7) бир сессиянын ичинде Жогорку Кеңештин жыйналыштарында жүйөлүү себептерсиз 30 же андан көп жумушчу күнү жок болгондо;

8) анын дайынсыз жок болгондугун же өлгөндүгүн жарыялоо жөнүндө соттун чечими мыйзамдуу күчүнө киргенде;

9) депутат каза болгондо.

3. Көрсөтүлгөн негиздер боюнча Жогорку Кеңештин депутатынын ыйгарым укуктарын мөөнөтүнөн мурда токтотуу буга негиздер пайда болгон күндөн тартып 30 календарлык күндөн кечиктирилбестен Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиянын чечими менен жүзөгө ашырылат.

70-берене

1. Жогорку Кеңеш:

1) Президентти шайлоону дайындайт;

2) ушул Конституцияда каралган тартипте референдум өткөрүүнү демилге кылат.

2. Жогорку Кеңеш:

1) Конституцияда белгиленген тартипте ушул Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизет;

2) мыйзамдарды кабыл алат;

3) мыйзамда аныкталган тартипте эл аралык келишимдерди ратификациялайт жана денонсациялайт;

4) Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек араларын өзгөртүү тууралуу маселелерди чечет;

5) республикалык бюджетти бекитет;

6) Өкмөт башчысынын Өкмөттүн иши жөнүндө, анын ичинде республикалык бюджеттин аткарылышы жөнүндө отчетун угат;

7) Кыргыз Республикасынын администрациялык-аймактык түзүлүшүнүн маселелерин чечет;

8) мунапыс жөнүндө актыларды чыгарат.

3. Жогорку Кеңеш:

1) Президенттин сунуштамасы боюнча Жогорку соттун жана Конституциялык соттун судьяларын шайлайт; ушул Конституцияда жана конституциялык мыйзамда көрсөтүлгөн учурларда Президенттин сунуштамасы боюнча аларды кызматтан бошотот;

2) мыйзамда белгиленген тартипте Судьяларды тандоо боюнча кеңештин курамын бекитет;

3) Президенттин сунуштамасы боюнча Улуттук банктын төрагасын шайлайт; мыйзамда каралган учурларда аны кызматтан бошотот;

4) Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиянын мүчөлөрүнүн курамынын үчтөн бирин – Президенттин, үчтөн бирин – парламенттик көпчүлүктүн жана үчтөн бирин – парламенттик оппозициянын сунуштамасы боюнча шайлайт; мыйзамда каралган учурларда аларды кызматтарынан бошотот;

5) Эсептөө палатасынын мүчөлөрүнүн курамынын үчтөн бирин – Президенттин, үчтөн бирин – парламенттик көпчүлүктүн жана үчтөн бирин – парламенттик оппозициянын сунуштамасы боюнча шайлайт; мыйзамда каралган учурларда аларды кызматтарынан бошотот;

6) Акыйкатчыны (Омбудсменди) шайлайт жана мыйзамда каралган учурларда кызматтан бошотот; аны жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берет;

7) Акыйкатчынын (Омбудсмендин) сунуштамасы боюнча Акыйкатчынын (Омбудсмендин) орун басарларын шайлайт жана мыйзамда каралган учурларда кызматынан бошотот; аларды жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берет;

8) Президенттин сунуштамасы менен Башкы прокурорду дайындоого макулдук берет; Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын жарымынан кем эмес добушу менен Башкы прокурорду кызматтан бошотууга макулдук берет;

9) мыйзамда каралган учурларда Башкы прокурорду кызматтан бошотуу тууралуу Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн биринин демилгесин Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экисинин көпчүлүк добушу менен жактырат.

4. Жогорку Кеңеш:

1) конституциялык мыйзамда каралган учурларда жана тартипте өзгөчө абалды киргизет; бул маселе боюнча Президенттин жарлыктарын бекитет же жокко чыгарат;

2) согуш жана тынчтык маселелерин чечет; согуш абалын киргизет, согуш абалын жарыялайт, бул маселелер боюнча Президенттин жарлыктарын бекитет же жокко чыгарат;

3) тынчтыкты жана коопсуздукту сактоону колдоо боюнча мамлекеттер аралык келишимдик милдеттенмелерди аткаруу зарыл болгондо, Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүн анын чектеринен тышкары жерлерде пайдалануунун мүмкүнчүлүгү жөнүндө маселени чечет;

4) Кыргыз Республикасынын аскердик наамдарын, дипломатиялык рангдарын жана башка атайын наамдарын белгилейт;

5) Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сыйлыктарын жана ардак наамдарын бекитет.

5. Жогорку Кеңеш:

1) Президенттин ар жылдык кайрылууларын жана сүйлөгөн сөздөрүн, чет мамлекеттердин, эл аралык уюмдардын өкүлдөрүнүн сүйлөгөн сөздөрүн угат;

2) Акыйкатчынын (Омбудсмендин) ар жылдык баяндамасын угат;

3) Улуттук банктын төрагасынын, Эсептөө палатасынын төрагасынын ар жылдык отчетторун угат.

6. Жогорку Кеңеш ушул Конституцияда каралган тартипте Президентке каршы айып коет; Президентти кызматынан четтетүү жөнүндө чечим кабыл алат.

7. Ушул беренедө көрсөтүлгөн кызмат адамдарынын ар жылдык отчетторун жана баяндамаларын угуу ушул Конституциянын жана мыйзамдардын мамлекеттик органдардын жана алардын кызмат адамдарынын өз алдынчалыгы жана көз карандысыздыгы жөнүндө жоболорун эске алуу менен жүзөгө ашырылат.

8. Жогорку Кеңеш ушул Конституцияда жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган башка ыйгарым укуктарды жүзөгө ашырат.

71-берене

1. Жогорку Кеңеш өз курамынан Жогорку Кеңештин Төрагасын жана анын орун басарларын шайлайт.

2. Жогорку Кеңештин Төрагасы:

1) Жогорку Кеңештин жыйналыштарын алып барат;

2) Жогорку Кеңештин жыйналыштарында каралуучу маселелерди даярдоого жалпы жетекчиликти жүзөгө ашырат;

3) Жогорку Кеңеш тарабынан кабыл алынган актыларга кол коет;

4) Кыргыз Республикасында жана андан тышкары жерлерде Жогорку Кеңештин атынан чыгат, Жогорку Кеңештин Элдик Курултай, Президент, аткаруу бийлигинин мамлекеттик органдары, сот бийлигинин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өз ара иш аракеттерин камсыз кылат;

5) Жогорку Кеңештин аппаратынын ишине жалпы жетекчиликти жана контролдукту жүзөгө ашырат;

6) Жогорку Кеңештин ишин уюштуруу боюнча ага Жогорку Кеңештин Регламентинде каралган башка ыйгарым укуктарды жүзөгө ашырат.

3. Жогорку Кеңештин Төрагасы жашыруун добуш берүү аркылуу Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн добушу менен шайланат.

Жогорку Кеңештин Төрагасы Жогорку Кеңешке отчет берет жана Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экисинен кем эмес

көпчүлүгү кабыл алган Жогорку Кеңештин чечими боюнча кайра чакыртып алынышы мүмкүн.

72-берене

1. Жогорку Кеңеш өз депутаттарынын ичинен комитеттерди, ошондой эле убактылуу комиссияларды уюштурат; алардын курамын түзөт.

2. Жогорку Кеңештин комитеттери Жогорку Кеңештин ыйгарым укуктарына кирген маселелерди даярдоону жана алдын ала кароону жүзөгө ашырат, Жогорку Кеңеш тарабынан кабыл алынган мыйзамдарды жана чечимдерди турмушка ашырууга контролдук кылат.

3. Мыйзамдар, Жогорку Кеңештин ченемдик укуктук актылары Жогорку Кеңештин тийиштүү комитеттери тарабынан алардын долбоорлору алдын ала каралгандан кийин кабыл алынат.

4. Мамлекеттик кызмат орундарына шайлоого, дайындоого жана бошотууга Жогорку Кеңештин макулдук берүүсү Жогорку Кеңештин тийиштүү комитеттеринин корутундусу болгон учурда жүргүзүлөт.

73-берене

1. Жогорку Кеңештин сессиялары жыйналыш түрүндө өтөт жана сентябрдын биринчи жумушчу күнүнөн тартып келерки жылдын июнунун акыркы жумушчу күнүнө чейин жүргүзүлөт.

2. Эгерде каралып жаткан маселелердин мазмуну жабык жыйналыш өткөрүүнү талап кылбаса, Жогорку Кеңештин жыйналышы ачык жүргүзүлөт.

3. Жогорку Кеңештин кезексиз сессиялары Президенттин, Жогорку Кеңештин депутаттарынын кеминде үчтөн биринин сунушу боюнча Жогорку Кеңештин Төрагасы тарабынан чакырылат.

4. Жогорку Кеңештин жыйналыштары ага Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгү катышса укуктуу болот.

5. Жогорку Кеңештин чечимдери жыйналыштарда депутаттардын добуш берүүсү менен кабыл алынат.

74-берене

1. Жогорку Кеңеш өзүн өзү таркатуу жөнүндө чечим кабыл алат.

2. Өзүн өзү таркатуу жөнүндө чечим Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экисиден кем эмес көпчүлүгүнүн добушу менен кабыл алынышы мүмкүн.

3. Президент Жогорку Кеңеш өзүн өзү таркаткан күндөн тартып беш күндүк мөөнөттө мөөнөтүнөн мурда шайлоолорду дайындайт.

75-берене

Мыйзам чыгаруу демилге укугу төмөнкүлөргө таандык:

- 1) Президентке;
- 2) 10 миң шайлоочуга (элдик демилге);
- 3) Жогорку Кеңештин депутатына;
- 4) Өкмөт башчысына;

III ГЛАВА. АТКАРУУ БИЙЛИГИ

79-берене

1. Кыргыз Республикасында аткаруу бийлигин Президент жана ага баш ийген Кыргыз Республика-

сынын Өкмөтү жүргүзөт.

76-берене

1. Мыйзам долбоорлору Жогорку Кеңешке киргизилет.

2. Президент жана Өкмөт башчысы тарабынан кечиктирилгис катары аныкталган мыйзам долбоорлору Жогорку Кеңеш тарабынан кезексиз тартипте каралат.

3. Мамлекеттик бюджеттин эсебинен жабылуучу чыгымдарды көбөйтүүнү караган мыйзам долбоорлору Президент тарабынан каржылоо булагы аныкталгандан кийин Жогорку Кеңеш тарабынан кабыл алынышы мүмкүн.

4. Мыйзамдар Жогорку Кеңеш тарабынан үч окууда кабыл алынат.

Мыйзамдар, Жогорку Кеңештин чечимдери, эгерде ушул Конституцияда башкача каралбаса, катышып отурган депутаттардын көпчүлүгү менен кабыл алынат.

5. Конституциялык мыйзамдар, мамлекеттик чек араны өзгөртүү жөнүндө мыйзамдар Жогорку Кеңеш тарабынан үчтөн кем эмес окууда, Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экиден кем эмес көпчүлүгүнүн добушу менен кабыл алынат.

77-берене

1. Жогорку Кеңеш тарабынан кабыл алынган мыйзам 14 күндүн ичинде Президентке кол коюу үчүн жиберилет.

2. Президент мыйзамды алган күндөн тартып бир айдан кечиктирбестен ага кол коет же өзүнүн каршы пикирлери менен Жогорку Кеңешке кайрадан кароого кайтарат.

3. Конституциялык мыйзамдарды, мамлекеттик чек араны өзгөртүү жөнүндө мыйзамдарды кошпогондо, эгерде мыйзам кайрадан каралганда Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экисиден кем эмес көпчүлүгүнүн добушу менен мурда кабыл алынган редакциясында жактырылса, мындай мыйзам келип түшкөн күндөн тартып 14 күндүн ичинде Президент тарабынан кол коюлууга тийиш.

Конституциялык мыйзам, мамлекеттик чек араны өзгөртүү жөнүндө мыйзам кайрадан каралганда ага Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын төрттөн үчүнөн кем эмес добуш берсе, анда ал мурда кабыл алынган редакциясында Жогорку Кеңеш тарабынан жактырылды деп эсептелет.

78-берене

Эгерде мыйзамдын өзүндө же аны колдонууга киргизүүнүн тартиби жөнүндө мыйзамда башка мөөнөт каралбаса, мыйзам расмий басма сөз органында расмий жарыяланган күндөн тартып 10 күн өткөндөн кийин күчүнө кирет.

сынын Өкмөтү жүргүзөт.

2. Президент аткаруу бийлигинин ишин жетектейт, Өкмөткө жана ага баш ийген органдарга тап-

шырмаларды берет, өзүнүн тапшырмаларынын аткарылышын контролдойт, Өкмөттүн жана ага баш ийген органдардын актыларын жокко чыгарат, министрлерди жана мамлекеттик комитеттердин төрагаларын кызматынан убактылуу четтетет.

3. Өкмөт Өкмөт башчысынан, анын орун басарларынан, министрлерден жана мамлекеттик комитеттердин төрагаларынан турат.

4. Өкмөттүн түзүмүн жана курамын Президент аныктайт.

5. Президент Өкмөттүн жыйналыштарында төрагалык кылууга укуктуу.

80-берене

1. Өкмөт жана ага баш ийген органдар:

1) Конституциянын жана мыйзамдардын аткарылышын камсыз кылат;

2) мамлекеттин ички жана тышкы саясатын ишке ашырат;

3) мыйзамдуулукту, жарандардын эркиндиктерин жана укуктарын камсыз кылуу, коомдук тартипти сактоо, кылмыштуулукка каршы күрөшүү боюнча чараларды жүзөгө ашырат;

4) мамлекеттин эгемендигин, аймактык бүтүндүгүн коргоо, конституциялык түзүлүштү сактоо, ошондой эле коргоону жөндөмдүүлүгүн чыңдоо, улуттук коопсуздукту жана укук тартибин бекемдөө боюнча чараларды ишке ашырууну камсыз кылат;

5) финансы, баа, тариф, инвестиция жана салык саясатын жүргүзүүнү камсыз кылат;

6) республикалык бюджетти иштеп чыгат жана анын аткарылышын камсыз кылат;

7) менчиктин бардык түрлөрүн өнүктүрүүнүн жана аларды коргоонун бирдей шарттарын камсыз кылуу, мамлекеттик менчик объекттерин башкаруу боюнча чараларды ишке ашырат;

8) социалдык-экономикалык жана маданий чөйрөдө бирдиктүү мамлекеттик саясатты жүргүзүүнү камсыз кылат;

9) экономикалык, социалдык, илимий-техникалык жана маданий өнүктүрүүнүн жалпы мамлекеттик программаларын иштеп чыгат жана жүзөгө ашырат;

10) тышкы экономикалык иштерди жүргүзүүнү камсыз кылат;

83-берене

1. Кыргыз Республикасында сот адилеттигин сот гана ишке ашырат.

Мыйзамда каралган учурларда жана тартипте Кыргыз Республикасынын жарандары сот адилеттигин ишке ашырууга катышууга укуктуу.

2. Сот бийлиги конституциялык, жарандык, жазыктык, административдик жана башка сот өндүрүшүнүн формалары аркылуу жүзөгө ашырылат.

3. Кыргыз Республикасынын сот системасы ушул Конституция жана мыйзамдар менен белгиленет, ал Конституциялык соттон, Жогорку соттон жана жергиликтүү соттордон турат.

Мыйзам менен адистештирилген соттор түзүлүшү мүмкүн.

11) жарандык коом менен эриш-аркак иштешүүнү камсыз кылат;

12) Конституция жана мыйзамдар менен өзүнө берилген башка ыйгарым укуктарды ишке ашырат.

2. Өкмөттүн иши Президенттин администрациясы менен камсыз кылынат.

Өкмөттүн ишин уюштуруу жана анын тартиби конституциялык мыйзам менен аныкталат.

81-берене

1. Өкмөт башчысы, анын орун басарлары, министрлер, мамлекеттик комитеттердин төрагалары отставкага кетүү жөнүндө өтүнүч берүүгө укуктуу. Отставка Президент тарабынан кабыл алынат же четке кагылат.

2. Жаңы Өкмөт башчысы, анын орун басарлары, министрлер, мамлекеттик комитеттердин төрагалары дайындалганга чейин мурдагы Өкмөт башчысы, анын орун басарлары, министрлер, мамлекеттик комитеттердин төрагалары өздөрүнүн милдеттерин аткарууну улантышат.

Өкмөт башчысынын отставкасы Өкмөттүн бардык курамынын отставкасына алып келет.

3. Жаңы шайланган Кыргыз Республикасынын Президентинин кызматка киришүүсү Өкмөттүн бардык курамынын ыйгарым укуктарынын токтотуусуна алып келет.

82-берене

1. Тиешелүү администрациялык-аймактык бирдиктин аймагында аткаруу бийлигин жергиликтүү мамлекеттик администрация ишке ашырат.

2. Жергиликтүү мамлекеттик администрацияларды уюштуруу жана алардын иштеши мыйзам менен аныкталат.

3. Жергиликтүү мамлекеттик администрациялар Конституциянын, мыйзамдардын, Президенттин жана Өкмөттүн ченемдик укуктук актыларынын негизинде иштейт.

2. Өз компетенциясынын чегинде кабыл алынган жергиликтүү мамлекеттик администрациялардын чечимдери тийиштүү аймакта милдеттүү түрдө аткарылат.

IV ГЛАВА. СОТ БИЙЛИГИ

Атап бөтөнчө сотторду түзүүгө жол берилбейт.

4. Соттордун ишин уюштуруу жана алардын тартиби мыйзам менен аныкталат.

84-берене

1. Судьялар көз карандысыз жана Конституцияга жана мыйзамдарга гана баш ийет.

2. Судья кол тийбестик укугуна ээ жана кылмыш үстүндө тутулгандан тышкары учурларда кармалууга же камакка алынууга, тинтүүгө же жеке текшерилүүгө тийиш эмес.

3. Конкреттүү бир сот иши боюнча судьядан отчет талап кылууга эч кимдин укугу жок.

Сот адилеттигин жүзөгө ашыруу боюнча ар кандай кийлигишүүлөргө тыюу салынат. Судьяга таасир көрсөтүүгө күнөөлүү адамдар мыйзамда каралган

дай жоопкерчилик тартышат.

4. Судья өзүнүн статусуна ылайык көз карандысыздыгынын социалдык, материалдык жана башка кепилдиктери менен камсыз кылынат.

5. Курагы 40 жаштан кем эмес жана 70 жаштан жогору эмес, юридикалык жогорку билими жана юридикалык кесиби боюнча кеминде 15 жыл иш стажысы бар Кыргыз Республикасынын жараны Конституциялык соттун судьясы боло алат.

Курагы 40 жаштан кем эмес жана 70 жаштан жогору эмес, юридикалык жогорку билими жана юридикалык кесиби боюнча кеминде 15 жыл, анын ичинде судьялык кеминде 5 жыл иш стажысы бар Кыргыз Республикасынын жараны Жогорку соттун судьясы боло алат.

6. Конституциялык соттун жана Жогорку соттун судьялары курагынын чегине жеткенге чейин шайланат.

7. Конституциялык соттун жана Жогорку соттун судьяларынын арасынан Президент Жогорку Кеңештин макулдугу менен Конституциялык соттун жана Жогорку соттун төрагасын, төраганын орун басарларын беш жылдык мөөнөткө дайындайт.

8. Курагы 30 жаштан кем эмес жана 65 жаштан жогору эмес, юридикалык жогорку билими жана юридикалык кесиби боюнча кеминде 5 жылдан кем эмес иш стажысы бар Кыргыз Республикасынын жараны жергиликтүү соттун судьясы боло алат.

Жергиликтүү соттордун судьялары Судьяларды тандоо боюнча кеңештин сунушу боюнча Президент тарабынан биринчи ирет 5 жылдык мөөнөткө, кийин курагынын чегине жеткенге чейин дайындалат. Жергиликтүү соттордун судьяларын сунуштоонун жана дайындоонун тартиби конституциялык мыйзам менен аныкталат.

Жергиликтүү соттордун судьяларынын арасынан Президент Судьяларды тандоо боюнча кеңештин сунушу боюнча жергиликтүү соттордун төрагасын жана алардын орун басарларын 5 жылдык мөөнөткө дайындайт.

9. Кыргыз Республикасынын судьясы курагынын чегине жеткен жана ал конкреттүү ишти караган учурда ишти кароо аяктаганда жана соттук акт чыгарылганда судья кызматынан бошотулат.

10. Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу конституциялык мыйзам менен аныкталат, анда судьялардын кызмат ордуна талапкерлерге кошумча талаптар жана Конституциялык соттун, Жогорку соттун жана жергиликтүү соттордун судьяларына белгилүү бир чектөөлөр белгилениши мүмкүн.

85-берене

1. Кыргыз Республикасынын бардык сотторунун судьялары жүрүм-туруму кынтыксыз болуп турганда кызмат орундарын ээлеп турат жана өз ыйгарым укуктарын сактап калат. Судьялардын жүрүм-турумунун кынтыксыздыгынын талаптарын бузуу конституциялык мыйзам менен аныкталган тартипте судьяларды жоопкерчиликке тартуу үчүн негиз болуп эсептелет.

2. Судья кынтыксыз жүрүм-турум талаптарын бузган учурда, Судьялар кеңешинин сунушу боюнча

конституциялык мыйзамга ылайык кызмат ордуна бошотулат.

Ушул берененин 3-бөлүгүндө аталган учурлардан тышкары, аталган негиздер боюнча Конституциялык соттун жана Жогорку соттун судьялары ээлеген кызмат орундарынан Президенттин сунуштамасы боюнча Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экиден кем эмес көпчүлүгүнүн добушу менен Жогорку Кеңеш тарабынан мөөнөтүнөн мурда бошотулушу мүмкүн.

Жергиликтүү соттордун судьяларын кызмат ордуна Президент бошотот.

Кынтыксыз жүрүм-турум талаптарын бузгандыгына байланыштуу судьянын кызмат ордуна бошотулган адам андан ары мыйзамда белгиленген мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды ээлөө укугуна ээ болбойт жана судьялар үчүн белгиленген жеңилдиктерди пайдалануу укугунан ажыратылат.

3. Судья каза болгондо, курагынын чегине жеткенде, отставкага кеткенде же башка ишке өткөндө, аны каза болгон же дайынсыз жок деп жарыялаганда, аракетке жөндөмсүз деп тааныганда, жарандыгын жоготкондо, жарандыктан чыкканда же болбосо башка мамлекеттин жарандыгын алганда жана кынтыксыз жүрүм-турум талаптарын бузуу менен байланышпаган башка учурларда судьянын ыйгарым укуктары Судьялар кеңешинин сунушу боюнча аны шайлаган же дайындаган орган тарабынан ушул негиздер пайда болгон күндөн баштап конституциялык мыйзамга ылайык мөөнөтүнөн мурда токтотулат.

4. Судьяларды соттук тартипте кызматынан убактылуу четтетүүгө, жазык жана административдик жоопкерчиликке тартууга Судьялар кеңешинин макулдугу менен конституциялык мыйзамда аныкталган тартипте жол берилет.

5. Жергиликтүү соттордун судьяларынын кызмат ордуна талапкерлерди тандоону Судьяларды тандоо кеңеши конституциялык мыйзамда аныкталган тартипте жүзөгө ашырат.

6. Жергиликтүү соттордун судьяларын которууну (ротациялоону) Президент конституциялык мыйзамда аныкталган тартипте жана учурларда Судьялар кеңешинин сунуштамасы боюнча жүзөгө ашырат.

7. Судьяларды тандоо боюнча кеңеш судьялардын жана жарандык коомдун өкүлдөрүнөн түзүлөт.

8. Судьяларды тандоо боюнча кеңешти уюштуруу, анын иши, ыйгарым укуктары жана аны түзүүнүн тартиби конституциялык мыйзам менен аныкталат.

86-берене

1. Конституциялык сот Конституцияны коргоо боюнча сот бийлигинин жогорку органы болуп саналат.

2. Конституциялык сот:

- 1) Президенттин, Жогорку Кеңештин жана Жогорку соттун суроо-талабы боюнча Конституцияны расмий чечмелеп берет;

- 2) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын жана башка ченемдик укуктук актыларынын Конституцияга ылайык келүүсү тууралуу иштерди чечет;

- 3) Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган күчүнө кирбеген эл аралык келишимдердин кон-

ституциялуулугу тууралуу корутунду берет;

4) мамлекеттик бийлик бутактарынын ортосундагы компетенция тууралуу талаштарды чечет;

5) ушул Конституцияны өзгөртүү жана толуктоо жөнүндө мыйзам долбооруна корутунду берет;

6) Президентке каршы айып коюунун белгиленген тартибинин сакталгандыгы жөнүндө корутунду берет.

3. Конституция тарабынан таанылган укуктар жана эркиндиктер алар тарабынан бузулуп жатат деп эсептелсе, ар бир адам мыйзамдын жана башка ченемдик укук актыларынын конституциялуулугун талашууга укуктуу. Конкреттүү иште колдонулуучу жарандардын укуктары жана эркиндиктери бузулгандыгы тууралуу даттануулар, эгерде соттук коргонуунун бардык ички мамлекеттик каражаттары бүтүп калса, Конституциялык сот тарабынан кабыл алынат.

4. Конституциялык соттун чечими акыркы болуп эсептелет жана даттанууга жатпайт.

5. Конституциялык сот тарабынан мыйзамдардын же алардын жоболорунун конституциялык эмес деп белгилениши алардын Кыргыз Республикасынын аймагында колдонулушун жокко чыгарат, ошондой эле сот актыларын кошпогондо конституциялык эмес деп таанылган мыйзамдарга же алардын жоболоруна негизделген башка ченемдик укуктук актылардын колдонулушу да жокко чыгарылат.

6. Конституциялык эмес деп таанылган мыйзамдардын ченемдерине негизделген сот актылары ар бир конкреттүү учурда укуктарына жана эркиндиктерине шек келтирилген жарандардын даттануулары боюнча сот тарабынан кайра каралат.

7. Конституциялык соттун курамы жана түзүү тартиби, ошондой эле конституциялык сот өндүрүшүн жүзөгө ашыруу тартиби конституциялык мыйзам менен аныкталат.

87-берене

1. Жогорку сот жарандык, жазык, экономикалык, административдик жана башка иштер боюнча жогорку сот органы болуп саналат жана мыйзамда аныкталган тартипте сот процессине катышуучулардын кайрылуулары боюнча соттордун соттук актыларын кайра кароону жүзөгө ашырат.

2. Жогорку соттун пленуму сот практикасынын маселелери боюнча Кыргыз Республикасынын бардык соттору жана судьялары үчүн милдеттүү болгон түшүндүрмөлөрдү берет.

3. Жогорку соттун актылары акыркы болуп эсептелет жана даттанууга жатпайт.

88-берене

1. Мамлекет соттордун иштеп турушу жана судьялардын иши үчүн каржылоону жана тиешелүү шарттарды камсыз кылат.

Сотторду каржылоо республикалык бюджеттин эсебинен жүргүзүлөт жана сот адилеттигин толук жана көз карандысыз жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылууга тийиш.

2. Сот системасынын бюджетти сот бийлиги тарабынан өз алдынча түзүлөт жана аткаруу жана мыйзам чыгаруу бийлик бутактары менен макулдашуу боюнча республикалык бюджетке киргизилет.

89-берене

1. Иштерди териштирүү бардык соттордо ачык жүргүзүлөт. Ишти жабык жыйналышта жүргүзүүгө мыйзамда каралган учурларда гана жол берилет. Соттун чечими ачык жарыяланат.

2. Мыйзамда каралган учурдан тышкары, жазык же башка иштерди соттордо сырттан териштирүүгө жол берилбейт.

3. Сот өндүрүшү тараптардын атаандаштыгынын жана тең укуктуулугунун негизинде жүзөгө ашырылат.

4. Сот актысын жокко чыгаруу, өзгөртүү же токтоо туруу сот тарабынан мыйзамда белгиленген тартипте жүзөгө ашырылышы мүмкүн.

5. Сот процессинин катышуучуларынын процесстик укуктары, анын ичинде чечимдерге, өкүмдөргө жана башка соттук актыларга даттануу укугу, ошондой эле аларды жүзөгө ашыруунун тартиби мыйзам менен аныкталат.

90-берене

1. Кыргыз Республикасынын сотторунун мыйзамдуу күчүнө кирген актылары бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, юридикалык жактар, коомдук бирикмелер, кызмат адамдары жана жеке адамдар үчүн милдеттүү болот жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

2. Сот актыларын аткарбоо, талаптагыдай эмес аткаруу же болбосо аларды аткарууга тоскоолдук кылуу, ошондой эле соттордун ишине кийлигишүү мыйзам менен белгиленген жоопкерчиликке алып келет.

91-берене

1. Сот ушул Конституцияга каршы келген ченемдик укуктук актыны колдонууга укуксуз.

2. Эгерде ар кандай сот инстанциясында ишти кароодо иштин чечилиши көз каранды болгон мыйзамдын же башка ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу жөнүндө маселе келип чыкса, анда сот Конституциялык сотко суроо-талапты жиберет.

92-берене

1. Соттордун ички иштеринин маселелерин чечүү үчүн соттук өз алдынча башкаруу иштейт.

2. Кыргыз Республикасында судьялардын курултайы, Судьялар кеңеши жана судьялардын чогулушу соттук өз алдынча башкаруу органдары болуп саналат.

Судьялардын курултайы соттук өз алдынча башкаруунун жогорку органы болуп эсептелет.

Судьялар кеңеши судьялардын курултайларынын ортосунда иштеген жана судьялардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоону ишке ашырган, соттордун бюджетинин түзүлүшүн жана аткарылышын контролдогон, судьяларды окутууну жана квалификациясын жогорулатууну уюштурган соттук өз алдынча башкаруунун шайлануучу органы болуп саналат.

Судьялардын чогулушу соттук өз алдынча башкаруунун баштапкы органы болот.

3. Соттук өз алдынча башкаруу органдарын уюштуруу жана алардын иштөө тартиби мыйзам менен аныкталат.

93-берене
Мыйзамда каралган учурларда, ошондой эле соттук териштирүүгө катышкан жактар аны жүргүзүү

У ГЛАВА. АТАЙЫН СТАТУСУ БАР МАМЛЕКЕТТИК БИЙЛИК ОРГАНДАРЫ

94-берене

Прокуратура төмөнкүлөр өзүнө жүктөлгөн бирдиктүү системаны түзөт:

1) аткаруу бийлик органдарынын, ошондой эле башка мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын мыйзамдарды так жана бирдей аткаруусун көзөмөлдөө;

2) изин суутпай издөөнү, тергөөнү жүзөгө ашыруучу органдар тарабынан мыйзамдардын сакталышын көзөмөлдөө;

3) соттун чечимдерин аткарууда, ошондой эле жарандардын жеке эркиндигин чектөөгө байланышкан мажбурлоо мүнөзүндөгү чараларды колдонууда мыйзамдардын сакталышын көзөмөлдөө;

4) мыйзамда белгиленген учурларда сотто жарандын же мамлекеттин кызыкчылыктарына өкүлчүлүк кылуу;

5) сотто мамлекеттик айыптоону ишке ашыруу;

6) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык жазыктык куугунтуктоону жүргүзүү;

7) мыйзамда каралган башка ыйгарым укуктарды жүргүзүү.

95-берене

Улуттук банк Кыргыз Республикасынын банк системасын көзөмөлдөйт, Кыргыз Республикасындагы акча-насыя саясатын аныктайт жана жүргүзөт,

ТӨРТҮНЧҮ БӨЛҮМ.

ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ

100-берене

1. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу – жергиликтүү жамааттардын жергиликтүү маанидеги маселелерди өз кызыкчылыктарында жана өз жоопкерчилиги менен өз алдынча чечүүсүнүн ушул Конституция менен кепилденген укугу жана чыныгы мүмкүнчүлүгү.

2. Кыргыз Республикасында жергиликтүү өз алдынча башкаруу тиешелүү администрациялык-аймактык бирдиктин аймагында жергиликтүү жамааттар тарабынан жүзөгө ашырылат.

3. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жарандардын жергиликтүү жамааттары тарабынан түздөн-түз же жергиликтүү өз алдынча башкаруунун органдары аркылуу жүзөгө ашырылат.

4. Жергиликтүү өз алдынча башкарууну каржылоо тийиштүү жергиликтүү бюджеттен, ошондой эле республикалык бюджеттен камсыз кылынат.

5. Жергиликтүү бюджетти түзүү жана аткаруу ачык-айкындыктын, коомчулуктун катышуусунун, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жергиликтүү жамааттын алдындагы отчеттуулугунун принциптерин сактоо менен жүзөгө ашырылат.

101-берене

1. Кыргыз Республикасында жарандар аксакал-

үчүн жетиштүү каражатынын жок экендигин далилдеген кандай гана болбосун учурда сот адилеттиги акысыз жүргүзүлөт.

бирдиктүү валюта саясатын иштеп чыгат жана жүзөгө ашырат, акча белгилеринин эмиссиясын жүргүзүүгө өзгөчө укукка ээ, банктык каржылоонун ар түрдүү түрлөрүн жана принциптерин ишке ашырат.

96-берене

Шайлоо жана референдумдарды өткөрүү боюнча борбордук комиссия Кыргыз Республикасында шайлоолорду жана референдумдарды даярдоону жана өткөрүүнү камсыз кылат.

97-берене

Эсептөө палатасы республикалык жана жергиликтүү бюджеттердин аткарылышына, бюджеттен тышкаркы каражаттарга, мамлекеттик жана муниципалдык менчиктин пайдаланылышына аудит жүргүзөт.

98-берене

Кыргыз Республикасында адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндиктеринин сакталышына парламенттик контролду Акыйкатчы (Омбудсмен) жүргүзөт.

99-берене

Ушул бөлүмдө көрсөтүлгөн мамлекеттик органдардын уюштурулушу жана иштөө тартиби, ошондой эле алардын көз карандысыздыгынын кепилдиктери мыйзамдар менен аныкталат.

дар сотторун уюштурууга укуктуу.

2. Аксакалдар соттору алардын кароосуна берилген мүлктүк, үй-бүлөлүк талаштарды жана мыйзам менен каралган башка иштерди тараптарды жараштыруу жана мыйзамдарга каршы келбей турган адилет чечимди чыгаруу максатында карайт.

3. Аксакалдар сотторунун чечимдери Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте даттанылышы мүмкүн.

4. Аксакалдар сотторун уюштуруунун тартиби, алардын ыйгарым укуктары жана иши мыйзам менен аныкталат.

102-берене

1. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын системасын төмөнкүлөр түзөт:

1) жергиликтүү кеңештер – жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү органдары;

2) айыл өкмөтү, шаарлардын мэриялары – жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруучу органдары;

3) айыл өкмөтүнүн башчысы, шаардын мэри – жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органынын башчысы.

2. Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруучу органдары жана алардын кызмат адамдары

өз иштеринде жергиликтүү кеңештерге отчет беришет.

103-берене

1. Жергиликтүү кеңештердин депутаттары тийиштүү администрациялык-аймактык бирдикте жашаган жарандар тарабынан бирдей мүмкүнчүлүктөрдү сактоо менен мыйзамда белгиленген тартипте шайланат.

2. Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органдарынын башчылары мыйзамда белгиленген тартипте шайланат.

3. Жергиликтүү кеңештер мыйзамга ылайык:

1) жергиликтүү бюджеттерди бекитет, алардын аткарылышын контролдойт;

2) жергиликтүү жамааттын социалдык-экономикалык өнүгүшүнүн жана калкты социалдык коргоо программаларын бекитет;

3) жергиликтүү салыктарды жана жыйымдарды киргизет, ошондой эле алар боюнча жеңилдиктерди белгилейт;

4) мыйзамдарда каралган учурларда жергиликтүү маанидеги башка маселелерди чечет.

БЕШИНЧИ БӨЛҮМ.

УШУЛ КОНСТИТУЦИЯГА ӨЗГӨРТҮҮЛӨРДҮ ЖАНА ТОЛУКТООЛОРДУ КИРГИЗҮҮНҮН ТАРТИБИ

105-берене

1. Ушул Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн демилгеси боюнча Президент тарабынан дайындалган референдум менен кабыл алынышы мүмкүн.

2. Ушул Конституцияны өзгөртүү жана толуктоо Президенттин сунушу боюнча, Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгү же 300 миңден кем эмес шайлоочулардын демилгеси боюнча Жогорку Кеңеш тарабынан кабыл алынышы мүмкүн.

Жогорку Кеңеш ушул Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө мыйзамды ал мыйзам долбоору Жогорку Кеңештин кароосуна киргизилген күндөн тартып 6 айдан кечиктирбестен кабыл алат.

Ушул Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толук-

2-берене

1. Ушул Мыйзамдын редакциясында берилген Кыргыз Республикасынын Конституциясына Кыргыз Республикасынын Президенти кол коюуга тийиш.

2. Ушул Мыйзамдын редакциясында берилген Кыргыз Республикасынын Конституциясы күчүнө киргенге чейин Кыргыз Республикасынын аймагында колдонулуп жаткан мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар аталган Конституцияга карама-каршы келбеген бөлүгүндө колдонулат.

3. Мыйзам жок болгон учурда жана ушул Мыйзамдын редакциясында берилген Конституциянын жоболорун ишке ашыруу максатында Президент тиешелүү конституциялык Мыйзам, Кыргыз Респуб-

104-берене

1. Мамлекеттик органдар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын мыйзамда каралган ыйгарым укуктарына кийлигишүүгө укуксуз.

2. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына мамлекеттик ыйгарым укуктар, аларды жүзөгө ашыруу үчүн зарыл болгон материалдык, финансылык жана башка каражаттарды өткөрүп берүү менен ыйгарылышы мүмкүн. Мамлекеттик ыйгарым укуктар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына мыйзамдын же келишимдин негизинде берилиши мүмкүн. Өткөрүлүп берилген ыйгарым укуктар боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары мамлекеттик органдарга отчет беришет.

3. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары мамлекет жана анын органдарынын алдында – мыйзамдардын аткарылышы үчүн, жергиликтүү жамааттын алдында өз ишинин натыйжасы үчүн жоопкерчиликтүү болушат.

4. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары өздөрүнүн укуктарынын бузулушуна байланыштуу соттук коргоо үчүн кайрылууга укуктуу.

тоолорду киргизүү жөнүндө мыйзам Жогорку Кеңеш тарабынан окуулардын ортосунда 2 ай аралык менен кеминде үч окуу өткөрүлгөндөн кийин Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экисинен кем эмес көпчүлүк добушу менен кабыл алынат.

Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экисинен кем эмесинин демилгеси боюнча ушул Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө мыйзам референдумга чыгаруу үчүн Президентке киргизилиши мүмкүн.

3. Өзгөчө жана согуш абалынын учурунда ушул Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүүгө тыюу салынат.

4. Ушул Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө кабыл алынган мыйзамга Президент кол коюуга тийиш.

Кыргыз Республикасынын Президенти".

ликасынын мыйзамы кабыл алынганга чейин колдонулуучу конституциялык мыйзамдын, Кыргыз Республикасынын мыйзамынын күчүнө ээ болгон жарлыктарды чыгарат.

3-берене

1. 2021-жылдын 10-январындагы мөөнөтүнөн мурда шайлоонун жыйынтыгы боюнча шайланган Кыргыз Республикасынын Президенти ушул мыйзамдын редакциясында берилген Конституцияга ылайык ыйгарым укуктарын алты жылга жүргүзөт. Алты жылга шайланган Президенттин мөөнөтү ушул мыйзамдын редакциясында берилген Конституцияга ылайык шайлоонун биринчи мөөнөтү деп эсептелет.

2. Ушул мыйзамдын редакциясында берилген

Конституцияга ылайык шайлануучу органдары шайланганга жана бардык деңгээлдеги кызмат адамдары дайындалганга чейин шайлануучу жана дайындалуучу мамлекеттик органдар жана кызмат адамдары өздөрүнүн ыйгарым укуктарын алар шайланганга, түзүлгөнгө же дайындалганга чейин жүргүзүүнү улантат.

3. Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоо ушул мыйзамдын редакциясында берилген Конституцияга ылайык жана ушул Конституцияга ылайык түзүлүүчү мыйзамдарга ылайык өткөрүлөт.

4-берене

Ушул мыйзамдын редакциясында берилген Конституция күчүнө киргенге байланыштуу Өкмөттүн курамына кетти деп эсептелет. Өкмөттүн курамы ушул мыйзамдын редакциясында берилген Конституцияга ылайык түзүлгөнгө чейин Президент Өкмөттүн курамын убактылуу түзөт жана аткаруу бийлик органдарынын жетекчилерин дайындайт.

5-берене

1. Жогорку соттун Конституциялык палатасынын судьялары Конституцияга ылайык Конституциялык сот түзүлгөнгө чейин өздөрүнүн ыйгарым укуктарын сактап калат.

2. Жогорку соттун судьялары алар шайланган бардык мөөнөткө чейин өздөрүнүн ыйгарым укуктарын сактап калат.

3. Жергиликтүү соттордун иштеп жаткан судья-

лары алар дайындалган бардык мөөнөткө чейин өздөрүнүн ыйгарым укуктарын сактап калат.

6-берене

1. Ушул Мыйзам жана ушул мыйзамдын редакциясында берилген Конституция расмий жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

2. Ушул Мыйзам жана ушул мыйзамдын редакциясында берилген Конституция күчүнө кирген күндөн баштап төмөнкүлөр күчүн жоготту деп табылсын:

– 2010-жылдын 27-июнунда референдумда кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Конституциясы;

– 2010-жылдын 27-июнунда референдумда кабыл алынган “Кыргыз Республикасынын Конституциясын колдонууга киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы;

– “Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2016-жылдын 28-декабрындагы № 218 Мыйзамы.

3. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын кабыл алынган күнү – 5 май деп сакталсын.

7-берене

Жогорку Кеңеш жана Өкмөт кечиктирилгис чаралар катары алты айлык мөөнөттө колдонуудагы мыйзамдарды ушул Мыйзамдын редакциясында берилген Конституцияга ылайык келтирсин.

Кыргыз Республикасынын Президенти

«Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбооруна НЕГИЗДЕМЕ-МААЛЫМКАТ

2020-жылдын октябрь айындагы элдик толкундор Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине шайлоонун жыйынтыктарын жараксыз деп табууга жана өлкөнүн жетекчилигинин алмашуусуна, элдин талабы боюнча бийлик түзүмдөрүндөгү коррупциялык көрүнүштөр менен күрөшүүнү күчөтүүгө жана өлкөнү өнүктүрүү багыттарын иштеп чыгууда калктын кеңири катмарынын пикирин эсепке алууга алып келди.

Конституциялык реформанын зарылчылыгы көптөгөн факторлор, анын ичинде колдонуудагы Конституциянын жоболорунда орун алган карамакаршылыктар жана боштуктар, бийликтин орнотулган системасынын натыйжасыздыгы жана анын жоопкерчилик механизмдеринин жоктугу менен шартталган. Көрсөтүлгөн жагдайлар экономикалык жана социалдык чөйрөлөрдө реалдуу жылыштарды камсыз кылбайт, бул коом жана Кыргыз Республикасынын жарандары тараптан негиздүү сын-пикирди жаратат.

Элдин талаптарына ылайык «Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө» Кыргыз Респуб-

ликасынын Мыйзамын кабыл алуу сунушталат, анын жоболору менен Кыргыз Республикасынын Конституциясын (мындан ары – Конституция) жаңы редакцияда берүү сунушталат.

Иш жүзүндө колдонулгандыгын көрсөткөн конституциялык ченемдердин кыйла бөлүгүнүн укуктук багытын сактоо менен жаңы редакциядагы Конституциянын долбоорунун негизги новеллалары менен жарандардын бардык укуктарынын жана эркиндиктеринин багыттары боюнча топтоо жана тактоо, Элдик Курултай институтун киргизүү, өкмөттү түзүү жана анын иши үчүн жоопкерчиликти мамлекет башчысына жүктөө менен президенттин жана өкмөттүн институттарын кайра форматтоо, парламент институтунун сан жагынан курамын тактоо жана башкы мыйзамдык жаңычылдыктар сунушталат.

Алсак, мыйзам долбоору менен Элдик Курултай (Конституциянын 7-беренеси) формасында элдик бийликтин жогорку кеңешүүчү, консультативдик жана координациялоочу органын орнотуу сунушталат.

Элдик Курултай өз ишин Президент, Жогорку Кеңеш, мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз ал-

дынча башкаруу органдары, алардын кызмат адамдары менен өз ара аракеттенип жүргүзөт.

Элдик Курултайга өзүнүн ыйгарым укуктарынын арасында Элдик Курултайдын Төрагасынын, Президенттин, Жогорку Кеңештин Төрагасынын отчетторун угуу, мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат адамдарынын ээлеген ордуна ылайык эместиги жөнүндө сунуштарды киргизүү укугу берилет.

Элдик Курултайды түзүүнүн, ошондой эле уюштуруунун жана ишинин тартибин Конституция жана конституциялык мыйзам менен жөнгө салуу сунушталат.

Мыйзам долбоору менен адамдын бардык укуктарын жана эркиндиктерин төмөнкү багыттар боюнча: жеке укуктары жана эркиндиктери, саясий укуктары, экономикалык жана социалдык укуктары, адамдын укуктарынын жана эркиндиктеринин кепилдиктери, адамдын укуктары жана милдеттери жаңылап топтоо каралат.

Элдик массалардын талаптарын эске алуу менен олуттуу кайра каралууга Конституциянын «Мамлекеттик бийликтин органдары» деген III бөлүмү дуушар болду.

Алсак, «Президент» деген I главасындагы Президент мамлекеттин башчысы болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын аткаруу бийлигин жетектейт деп көрсөтүлгөн президенттин институту өзгөрүүлөргө дуушар болду. Ал мамлекеттин ички, тышкы саясатынын негизги багыттарын аныктайт жана 5 жылга шайланат, бирок 2 мөөнөттөн ашык эмес.

Өкмөттү түзүү жана анын иши үчүн жоопкерчиликти мамлекет башчысына жүктөө менен президенттик жана өкмөттүк институтту кайра түзүү Президент Өкмөттүн башчысын, анын орун басарларын, министрлерди жана мамлекеттик комитеттердин төрагаларын дайындоосун карайт. Бул дайындоолор Жогорку Кеңештин макулдугу менен жүргүзүлөт.

Президент өзүнүн демилгеси же Элдик Курултайдын сунушу боюнча министрлерди жана мамлекеттик комитеттердин төрагаларын бошотууга укуктуу, ал аткаруу бийлигинин башка органдарынын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жетекчилерин дайындай жана кызмат ордунан бошото алат.

Президентке мыйзам долбоорлорун Жогорку Кеңешке киргизүүгө жана өлкөдөгү иштердин абалы жөнүндө ар жылдык элге кайрылуу жасоого укук берилет.

2020-жылдагы октябрь окуяларынын сабактарын эске алуу менен Президент Конституцияда көрсөтүлгөн себептер боюнча өзүнүн ыйгарым укуктарын мөөнөтүнөн мурда токтоткон учурда анын ыйгарым укуктарын жаңы президент дайындалганга чейин Өкмөт башчысы аткарат.

Президенттин ыйгарым укуктарын Өкмөттүн башчысы аткаруу мүмкүн болбогон учурда Президенттин ыйгарым укуктарын Жогорку Кеңештин Төрагасы жүргүзөт.

Элдик массанын талаптарын, президенттин жана өкмөттүн институттарын кайра форматтоону эске

алуу менен Конституциянын Жогорку Кеңешке тиешелүү жоболоруна өзгөртүү киргизүү сунушталат, ага ылайык 5 жылга шайлануучу 90 депутатты шайлоого сунуш киргизилген. Мында Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоо тартиби конституциялык мыйзам менен аныкталат. Мажоритардык же пропорционалдык система боюнча (партиялык тизме боюнча) шайланган депутаттардын Жогорку Кеңештеги өкүлчүлүгү конституциялык мыйзам менен аныкталат. Мамлекет башчысы тарабынан өкмөттү түзүүнү парламенттин макулдугу менен жүргүзүү каралат. Жогорку Кеңеш Президенттин ар жылдык кайрылууларын жана чыгып сүйлөгөн сөздөрүн угат.

Парламентке Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана мыйзамдары менен каралган башка ыйгарым укуктар да берилет.

Мыйзам чыгаруу ишинин практикасын эске алуу менен мыйзам чыгаруу демилгесинин субъекттеринин санын, аларга Президентти жана Өкмөт башчысын, алардын карамагындагы маселелер боюнча Конституциялык жана Жогорку сотторду кошуу менен кеңейтүү сунушталат.

Президенттин жана Өкмөттүн конституциялык статусун өзгөртүү Конституциянын «Аткаруу бийлиги» III главасынын жоболорун өзгөртүү зарылдыгына алып келет.

Мамлекет башчысынын ролун жана жоопкерчилигин жогорулатуу Кыргыз Республикасында аткаруу бийлигин Президент жана ага баш ийген Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жүргүзөрүн билдирет.

Президент аткаруу бийлигинин ишин жетектейт, Өкмөткө жана ага баш ийген органдарга тапшырмаларды берет, өзүнүн тапшырмаларынын аткарылышын контролдойт, Өкмөттүн жана ага баш ийген органдардын актыларын алып салат, министрлерди жана мамлекеттик комитеттердин төрагаларын кызмат ордунан четтетет.

Өкмөт Өкмөт башчысынан, анын орун басарларынан, министрлерден жана мамлекеттик комитеттердин төрагаларынан турары белгиленүүдө.

Өкмөттүн түзүмү жана курамы Президент тарабынан аныкталат.

Президент Өкмөттүн жыйналыштарында төрагалык кылууга укуктуу.

Ошондой эле мамлекеттик түзүмдөрдүн кызматкерлеринин санын оптималдаштыруу үчүн Өкмөттүн иши Президенттин администрациясы тарабынан камсыз кылынары каралат.

Конституциялык контролдоо (көзөмөлдөө) түзүмдөрүн түзүүнүн жана иштөөсүнүн дүйнөлүк практикасын жана Венеция Комиссиясынын 2020-жылдагы Конституциялык сотту өз алдынча орган катары сактоо жөнүндө сунуштарын эске алып, Конституциялык палатаны Жогорку соттун курамынан чыгарып, аны Конституцияда жана конституциялык мыйзамда аныкталган компетенциясы менен Конституциялык сотко түзүү сунушталат. Мында Конституциялык соттун ыйгарым укуктарына кошумча төмөнкүлөр таандык кылынат: Президенттин, Жогорку Кеңештин жана Жогорку соттун суроо-талабы боюнча Конституцияны кароо жана расмий

чечмелөө, мамлекеттик бийлик бутактарынын ортосундагы компетенциялар жөнүндө талаш-тартыштарды чечүү, ошондой эле Президентке каршы айып коюунун белгиленген тартибин сактоо жөнүндө корутунду берүү.

Ошол эле учурда конкреттүү иште колдонулуучу жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин бузууларга доолор, соттук коргоонун бардык ички мамлекеттик каражаттары колдонулуп бүтсө Конституциялык сот тарабынан кабыл алынышы сунушталат.

Соттордун жетекчилигин түзүүнүн жана ишмердүүлүгүнүн дүйнөлүк практикасын эске алуу менен Конституциялык соттун жана Жогорку соттун судьялары курагынын чегине жеткенге чейин дайындалышы сунушталат. Мында аталган соттордун судьяларынын ичинен Президент Жогорку Кеңештин макулдугу менен ушул соттордун төрагасын жана төраганын орун басарларын беш жылдык мөөнөткө дайындайт.

Жергиликтүү сотторго карата дайындоонун да ушундай тартиби сунушталат, анда жергиликтүү соттордун судьяларынын ичинен Президент Судьяларды тандоо боюнча кеңештин сунуштамасы боюнча жергиликтүү соттордун төрагаларын жана анын орун басарларын беш жылдык мөөнөткө дайындайт.

Конституциянын жаңы редакциясы менен киргизилүүчү өзгөртүүлөрдү эске алуу менен Конституцияга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү тартибин тактоо сунушталат, мында андай түзөтүүлөр Президенттин сунушу боюнча Жогорку

Кеңеш тарабынан Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн жё 300 миңден кем эмес шайлоочулардын демилгеси боюнча кабыл алынат.

Мыйзам долбоорунун 2-6-беренелери менен белгиленген тартипте кабыл алынган мыйзамга кол коюу жана күчүнө кирүү тартиби каралат жана жаңы шайланган мамлекет башчысына, өкмөткө ыйгарым укуктарын көрсөтүү менен колдонулуучу өткөөл жоболор каралат.

Ошондой эле өткөөл жоболор менен ушул мыйзамдын редакциясындагы Конституцияга ылайык шайлануучу органдар шайланганга жана бардык деңгээлдердеги кызмат адамдары дайындалганга чейин шайлануучу жана дайындалуучу мамлекеттик органдар жана кызмат адамдары өзүнүн ыйгарым укуктарын алар шайланганга, түзүлгөнө жана дайындалганга чейин жүзөгө ашырышат.

Тактап айтканда, Жогорку Кеңештин депутаттарынын шайлоо ушул мыйзамдын редакциясындагы Конституцияга ылайык жана бул Конституцияга ылайык түзүлгөн мыйзамдарга ылайык жүргүзүлөт.

Жогорку соттун Конституциялык палатасынын судьялары Конституцияга ылайык Конституциялык сот түзүлгөнө чейин өздөрүнүн ыйгарым укуктарын сакташат.

Жогорку соттун судьялары өзүнүн ыйгарым укуктарын алар шайланган бардык мөөнөткө, ал эми жергиликтүү соттордун иштеп жаткан судьялары өз ыйгарым укуктарын алар дайындалган бардык мөөнөткө сакташат.

Жогорку Кеңештин депутаттары:

ДОЛБООР

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМЫ «Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбоору боюнча референдумду (бүткүл элдик добуш берүүнү) дайындоо тууралуу

Эгемендиктин ээси жана мамлекеттик бийликтин бирден-бир булагы болуп саналган Кыргызстан элинин эркин билүү максатында, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 2-беренесинин 3-бөлүгүнүн, 74-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктун, "Референдум жөнүндө" Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 12-беренесинин 2-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши ушул Мыйзамды кабыл алат.

1-берене

Кыргыз Республикасынын бардык аймагында референдум (бүткүл элдик добуш берүү) 2021-жылдын 10-январына, жекшембиге дайындалсын.

2-берене

Кыргыз Республикасынын жарандары кабыл

алышы үчүн «Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбоору референдумга чыгарылсын (тиркелет).

3-берене

Добуш берүү үчүн бюллетенге киргизилүүчү суроону төмөнкүдөй берүү бекитилсин:

«Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан долбоору референдумга (бүткүл элдик добуш берүүгө) чыгарылган «Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы кабыл алынсын.

ООБА

ЖОК

(тандап алынган жооптун квадратына тиешелүү белгини коюңуз).

4-берене

1. Кыргыз Республикасынын Өкмөтү Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясынын сунушу боюнча:

1) референдумду уюштуруу, материалдык жана финансылык жактан камсыз кылуу маселелерин, ошондой эле ушул Мыйзамдан келип чыккан башка маселелерди чечсин;

2) референдумду даярдоо жана өткөрүү мезгилинде коомдук тартипти, Кыргыз Республикасынын Конституциясын жана мыйзамдарын сактоону камсыз кылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы аткаруу бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өз ара тыгыз аракеттенип, референдумду уюшкандыкта өткөрүүнү, мыйзамдардын сакталышын контролдоону камсыз кылсын, аны даярдоонун жана өткөрүүнүн жүрүшү жөнүндө коомчулукка системалуу түрдө маалымат берип турсун.

5-берене

Ушул Мыйзам расмий жарыяланган күндөн тартып күчүнө кирет.

Кыргыз Республикасынын Президентинин милдеттерин аткаруучу

«Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбоору боюнча референдумду (бүткүл элдик добуш берүүнү) дайындоо тууралуу» Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбооруна НЕГИЗДЕМЕ-МААЛЫМКАТ

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине «Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбоору киргизилди.

Кыргыз Республикасынын Конституциясына бардык өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү, анын ичинде аны толук баяндоо (жаңы редакциясы) референдумга – бүткүл элдик добуш берүүгө чыгарылууга тийиш жана бүткүл элдик добуш берүү жолу менен гана кабыл алынышы мүмкүн экендигин көңүлгө алып, жогоруда аталган мыйзам долбоорун коштоонун алкагында «Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбоору боюнча референдумду (бүткүл элдик добуш берүүнү) дайындоо тууралуу» Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбоорун демилгелөө, ошону менен референдумда жаңы баяндамадагы Кыргыз Республикасынын Конституциясынын тагдырын аныктоо сунушталат.

Референдумду дайындоо тууралуу мыйзам долбоору беш беренеден турат, аларда референдумду дайындоо, референдумга коюлуучу суроо, референдумда жооп алынуучу суроонун формасы (ООБА же ЖОК), Өкмөткө жана БШКга референдумду өткөрүүнү камсыз кылуу тапшырмасы жана күчүнө кирүү шарттары каралган.

Бюджеттин чектелүү экендигин эске алып, референдумду өткөрүү күнүн 2021-жылдын 10-январына дайындалган Президентти шайлоону өткөрүү күнү

менен бириктирүү сунушталат.

Референдум Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 2-беренесинин 3-бөлүгүнө, 74-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктуна, "Референдум жөнүндө" Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 12-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык дайындалууга тийиш жана эгемендиктин ээси, мамлекеттик бийликтин бирден бир булагы болуп саналган Кыргызстан элинин эркин билүүгө багытталган.

Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбоорунун кабыл алынышы социалдык, экономикалык, укуктук, укук коргоочулук, гендердик, экологиялык, коррупциялык терс кесепеттерди алып келбейт.

Мыйзамдын сунушталган долбоору Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын, ошондой эле катышуучусу Кыргыз Республикасы болгон, белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдердин ченемдерине каршы келбейт.

Сунушталган мыйзам долбоорунун кабыл алынышы республикалык бюджеттен кошумча каржылай чыгымдарды алып келбейт.

Ушул мыйзам долбооруна жөнгө салуу таасирин талдоо жүргүзүү талап кылынбайт.

Коомдук талкууну камсыз кылуу жана «Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 22-беренесин ишке ашыруу үчүн бул мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин расмий сайтында жайгаштырылган.

Жогорку Кеңештин депутаттары:

ПРОЕКТ

ЗАКОН КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

«О Конституции Кыргызской Республики»

Статья 1.

Конституцию Кыргызской Республики изложить в следующей редакции:

«КОНСТИТУЦИЯ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Мы, народ Кыргызстана,

основываясь на своем неотъемлемом праве на самоопределение;

следуя традициям и заветам предков и Манаса Великодушного жить в единстве, мире и согласии, гармонии с природой;

сохраняя и укрепляя государственность, основанную нашими предками;

защищая права и интересы кыргызов и представителей всех этносов, образующих вместе народ Кыргызстана;

подтверждая свою приверженность защите и уважению прав и свобод человека;

исполненные решимости развивать экономику,

культуру, политические и правовые институты для обеспечения высокого качества жизни общества, социальных групп и отдельной личности;

провозглашая свою приверженность общечеловеческим моральным принципам;

стремясь утвердить верховенство нравственных ценностей и социальной справедливости;

желая утвердить основы подлинного народовластия;

осознавая высокую ответственность за свое Отечество перед прошлыми, нынешними и будущими поколениями, выражая непоколебимую волю, исходя из своего суверенного права, путем всенародного голосования – референдума принимаем настоящую Конституцию.

РАЗДЕЛ ПЕРВЫЙ.

ОСНОВЫ КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ

ГЛАВА I. ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ

Статья 1.

1. В Кыргызской Республике носителем суверенитета и единственным источником государственной власти является народ Кыргызстана.

2. Народ Кыргызстана состоит из граждан Кыргызской Республики, проживающих на территории Кыргызской Республики и за ее пределами.

Статья 2.

1. Самостоятельное определение основ конституционного строя является суверенным правом народа Кыргызской Республики.

2. Народ Кыргызстана осуществляет свою власть непосредственно на выборах и референдумах, а также через государственные органы и органы местного самоуправления на основе настоящей Конституции и законов Кыргызской Республики.

3. Выборы являются свободными и проводятся на основе всеобщего равного и прямого избирательного права при тайном голосовании. Право избирать имеют граждане Кыргызской Республики, достигшие 18 лет.

4. Законы и иные важные вопросы государственного значения могут выноситься на референдум

(всенародное голосование). Порядок проведения референдума устанавливается конституционным законом.

Статья 3.

1. Народовластие в Кыргызской Республике базируется на общечеловеческих ценностях и гуманистических принципах, согласно которым высшей ценностью является человек, его жизнь, свобода, честь и достоинство.

2. Народовластие в Кыргызской Республике осуществляется на основе многообразия политических институтов, идеологий и мнений.

3. Права и свободы народа защищаются настоящей Конституцией и законами Кыргызской Республики.

4. От имени народа Кыргызстана вправе выступать только Президент и Жогорку Кенеш.

Статья 4.

1. Кыргызская Республика (Кыргызстан) – суверенное, демократическое, унитарное, правовое, социальное и светское государство.

2. Суверенитет Кыргызской Республики не ограничен и распространяется на всю ее территорию.

Государство обеспечивает неприкосновенность, неотчуждаемость и целостность своей территории.

3. В целях организации государственного управления и местного самоуправления территория Кыргызской Республики делится на определяемые законом административно-территориальные единицы.

4. Государство, его органы, органы местного самоуправления и их должностные лица служат народу Кыргызстана и не могут выходить за рамки полномочий, определенных Конституцией и законами Кыргызской Республики.

Статья 5.

Государственная власть в Кыргызской Республике основывается на принципах:

– верховенства власти народа, представляемой и обеспечиваемой всенародно избираемыми Президентом и Жогорку Кенешем;

– разделения государственной власти на законодательную, исполнительную, судебную ветви, их согласованного функционирования и взаимодействия;

– открытости и ответственности государственных органов, органов местного самоуправления перед народом и осуществления ими своих полномочий в интересах народа;

– разграничения функций государственной власти и местного самоуправления.

Статья 6.

1. Государство и его органы строят свою деятельность на принципах социальной справедливости и законности в интересах благосостояния человека и общества.

2. Никто не может присваивать власть в Кыргызской Республике. Узурпация государственной власти является особо тяжким преступлением.

Не допускаются действия, направленные на насильственный захват или незаконное насильственное удержание государственной власти, присвоение полномочий государственных органов или их должностных лиц.

3. Государственные органы, органы местного самоуправления и их должностные лица несут ответственность за противоправные решения, действия (бездействия) в порядке, предусмотренном законом.

Статья 7.

1. Высшим совещательным, консультативным и координирующим органом народовластия является Народный Курултай.

Народный Курултай осуществляет свою работу во взаимодействии с Президентом, Жогорку Кенешем, государственными органами, органами местного самоуправления, их должностными лицами в рамках полномочий, установленных настоящей Конституцией и конституционным законом.

Право созыва Народного Курултая принадлежит Президенту.

2. Народный Курултай:

1) принимает решения по важнейшим вопросам развития государства и общества, прав и свобод человека и гражданина, в том числе по вопросам

национальной культуры, языка, укрепления межконфессиональных и межэтнических отношений, иным общественно значимым вопросам и вносит их на рассмотрение государственным органам;

2) вносит предложения Президенту по вопросам основных направлений внутренней и внешней политики государства;

3) заслушивает отчеты Торага Народного Курултая, Президента, Торага Жогорку Кенеша;

4) вносит на рассмотрение Президенту, государственным органам и органам местного самоуправления предложения о несоответствии занимаемой должности должностных лиц государственных органов и органов местного самоуправления;

5) осуществляет иные полномочия, установленные настоящей Конституцией и законами.

3. Решения Народного Курултая направляются в соответствующие органы в качестве рекомендаций, которые решаются в соответствии с настоящей Конституцией и законами Кыргызской Республики.

4. В работе Народного Курултая могут участвовать Президент и депутаты Жогорку Кенеша.

Представители иных государственных органов, органов местного самоуправления, территориальных, профессиональных, этнокультурных, общественно-политических и профессиональных сообществ вправе присутствовать на заседаниях Народного Курултая.

5. Народный Курултай формируется из представителей территориальных, профессиональных, общественно-политических, этнокультурных, профессиональных и научных сообществ.

Порядок формирования, а также организация и деятельность Народного Курултая регулируются настоящей Конституцией и конституционным законом.

6. Вопросы местного значения рассматриваются местными курултаями.

Порядок формирования, организация и деятельность местных курултаев устанавливаются законом.

Статья 8.

1. В Кыргызской Республике могут создаваться политические партии, общественно-политические организации и движения, профессиональные союзы, объединения граждан.

2. Государство обеспечивает соблюдение прав и законных интересов общественных объединений, создает им равные правовые возможности для участия в общественной жизни.

Статья 9.

1. Политические партии выражают политическую волю различных социальных слоев и групп и через своих избранных представителей участвуют в формировании и организации деятельности органов государственной власти и местного самоуправления.

2. За гражданами признается право на политическую оппозицию согласно законодательству Кыргызской Республики.

3. В Кыргызской Республике запрещается:

1) слияние государственных, муниципальных и партийных институтов; образование и деятельность

партийных организаций в государственных и муниципальных учреждениях и организациях; осуществление государственными и муниципальными служащими партийной работы, за исключением случаев, когда такая работа осуществляется вне служебной деятельности;

2) членство военнослужащих, сотрудников правоохранительных органов и судей в политических партиях, их выступления в поддержку какой-либо политической партии;

3) создание политических партий на религиозной, этнической основе, преследование религиозными объединениями политических целей;

4) создание объединениями граждан военизированных формирований;

5) деятельность политических партий, общественных и религиозных объединений, их представительств и филиалов, преследующих политические цели, действия которых направлены на насильственное изменение конституционного строя, подрыв национальной безопасности, разжигание социальной, расовой, межнациональной, межэтнической и религиозной вражды.

Статья 10.

1. В Кыргызской Республике никакая религия не может устанавливаться в качестве государственной или обязательной.

2. Религия и все культы отделены от государства.

3. Запрещается вмешательство религиозных объединений и служителей культов в деятельность государственных органов.

Статья 11.

1. Представителям средств массовой информации гарантируется право доступа к информации, находящейся в ведении государственных органов и органов местного самоуправления, свободно печататься, выражать и отражать различные взгляды через средства массовой информации и иным способом.

2. В Кыргызской Республике цензура не допускается. Средства массовой информации свободны и осуществляют свою деятельность в соответствии с законом.

3. Ограничения в доступе и распространении информации устанавливаются только законом.

Статья 12.

1. Кыргызская Республика не имеет целей экспансии, агрессии и территориальных притязаний, решаемых военной силой, отвергает милитаризацию государственной жизни, подчинение государства, его деятельности задачам ведения войны. Вооруженные Силы Кыргызской Республики строятся в соответствии с принципом самообороны и оборонительной достаточности.

2. Право ведения войны, за исключением случаев агрессии против Кыргызстана и других государств, связанных обязательствами коллективной обороны, не признается. Разрешение по каждому случаю отправления частей Вооруженных Сил Кыр-

гызской Республики за пределы территории Кыргызстана принимается Жогорку Кенешем большинством не менее двух третей голосов от общего числа депутатов.

3. Использование Вооруженных Сил Кыргызской Республики для решения внутригосударственных политических задач запрещается.

4. Кыргызская Республика стремится к всеобщему и справедливому миру, взаимовыгодному сотрудничеству, разрешению глобальных и региональных проблем мирным путем.

Статья 13.

Чрезвычайное положение и военное положение в Кыргызской Республике могут быть введены в случаях и порядке, предусмотренных настоящей Конституцией и конституционными законами.

Статья 14.

1. Конституция имеет высшую юридическую силу и прямое действие в Кыргызской Республике.

2. На основе Конституции принимаются конституционные законы, законы и другие нормативные правовые акты.

3. Вступившие в установленном законом порядке в силу международные договоры, участницей которых является Кыргызская Республика, а также общепризнанные принципы и нормы международного права являются составной частью правовой системы Кыргызской Республики.

Порядок и условия применения международных договоров и общепризнанных принципов и норм международного права определяются законами.

4. Официальное опубликование законов и иных нормативных правовых актов является обязательным условием вступления их в силу.

5. Закон или иной нормативный правовой акт, устанавливающий новые обязанности либо отягчающий ответственность, обратной силы не имеет.

Статья 15.

1. Государственным языком Кыргызской Республики является кыргызский язык.

2. В Кыргызской Республике в качестве официального употребляется русский язык.

3. Кыргызская Республика гарантирует представителям всех этносов, образующих народ Кыргызстана, право на сохранение и развитие родного языка, создание условий для его изучения и развития.

Статья 16.

1. Кыргызская Республика имеет государственные символы – Флаг, Герб, Гимн. Их описание и порядок официального использования устанавливаются законом.

2. Столицей Кыргызской Республики является город Бишкек.

Города Бишкек и Ош являются городами республиканского значения, их статус определяется законом.

3. Денежной единицей Кыргызской Республики является сом.

ГЛАВА II. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОСНОВА КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ

Статья 17.

1. В Кыргызской Республике признается разнообразие форм собственности и гарантируется равная правовая защита частной, государственной, муниципальной и иных форм собственности.

2. Собственность неприкосновенна. Никто не может быть произвольно лишен своего имущества.

Изъятие имущества помимо воли собственника допускается только по решению суда.

Принудительное изъятие имущества без решения суда допускается в случаях, предусмотренных законом, в целях защиты национальной безопасности, общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения, защиты прав и свобод других лиц. Законность такого изъятия подлежит обязательному рассмотрению судом.

Изъятие имущества для общественных нужд, определенных в законе, может быть произведено по решению суда со справедливым и предварительным обеспечением возмещения стоимости этого имущества и других убытков, причиняемых в результате отчуждения.

3. Обращение в государственную собственность имущества, находящегося в собственности граждан и юридических лиц (национализация), производится на основании закона с возмещением стоимости этого имущества и других убытков.

4. Кыргызская Республика защищает собственность своих граждан и юридических лиц, а также свою собственность, находящуюся на территории других государств.

5. Земля, ее недра, воздушное пространство, воды, леса, растительный и животный мир, другие природные ресурсы являются исключительной собственностью Кыргызской Республики, используются в целях сохранения единой экологической системы как основы жизни и деятельности народа Кыргызстана и находятся под особой охраной государства.

Земля также может находиться в частной, муниципальной и иных формах собственности. В целях достижения рациональной эксплуатации земли и установления справедливых социальных отношений государство устанавливает предельные размеры земельной собственности. Гарантии защиты прав собственников земли определяются законом.

6. Пределы и порядок осуществления собствен-

никами своих прав и гарантии их защиты определяются законом.

Статья 18.

1. Производство и труд, экономическое и социальное партнерство производителей поощряется государством.

2. Кыргызская Республика устанавливает и гарантирует льготы предприятиям, применяющим экологически чистое производство, выпускающим конкурентоспособные товары, производящим новые технологии, открывающим рабочие места с достойной зарплатой.

Государство обеспечивает конкуренцию в экономической деятельности.

3. Кыргызская Республика защищает интересы национальной экономики.

Статья 19.

1. Государство заботится о повышении благосостояния народа и каждого гражданина и о его социальной защите.

2. Кыргызская Республика обеспечивает поддержку социально незащищенных категорий граждан, гарантированный минимальный размер оплаты труда, охрану труда и здоровья.

3. Кыргызская Республика развивает систему социальных служб, медицинского обслуживания, устанавливает государственные пенсии, пособия и иные гарантии социальной защиты.

4. Государство обязано заботиться об охране социальных и экономических прав трудовых мигрантов.

Статья 20.

1. Планы экономического и социального развития отображаются в государственном бюджете.

2. Государственный бюджет Кыргызской Республики состоит из республиканского и местных бюджетов, включает в себя расходы и доходы государства.

3. На территории Кыргызской Республики действует единая налоговая система. Право установления налогов принадлежит Жогорку Кенешу. Законы, устанавливающие новые налоги и ухудшающие положение налогоплательщиков, обратной силы не имеют.

ГЛАВА III. ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ ОБЩЕСТВА

Статья 21.

1. Семья как основа сохранения и развития народа Кыргызстана, а также отцовство, материнство и детство находятся под охраной государства и общества.

2. Каждый человек имеет право на создание и сохранение семьи. Семья создается на основе добровольного союза мужчины и женщины, достигших установленного законом брачного возраста, и заключения между ними брака. Ни один брак не мо-

жет быть заключен без обоюдного согласия лиц, вступающих в брак. Брак регистрируется государством.

Супруги имеют равные права и обязанности в браке и семье.

3. Забота о детях, их воспитание в равной мере являются правом и обязанностью обоих родителей.

4. Уважение родителей – долг детей, забота о родителях – в равной мере обязанность детей и государства. Трудоспособные дети, достигшие 18 лет,

обязаны заботиться о нетрудоспособных родителях.

5. Государство содействует сохранению и росту благосостояния семьи, оказывая поддержку в форме пособий, льгот и других видов помощи семьям.

6. Каждый ребенок имеет право на уровень жизни, необходимый для его физического, умственного, духовного, нравственного и социального развития.

7. Ответственность за обеспечение условий жизни, необходимых для развития ребенка, несут каждый из родителей или другие лица, воспитывающие ребенка, в пределах своих способностей и финансовых возможностей.

8. Государство обеспечивает содержание, воспитание, обучение детей-сирот и детей, лишенных родительского попечения.

Статья 22.

1. Государство обеспечивает нравственное и духовное воспитание, высокую культуру граждан Кыргызской Республики.

2. Государство разрабатывает меры по сохранению и развитию кыргызской культуры, культуры всех братских народов.

3. Государство гарантирует защиту и развитие народных, религиозных, семейных традиций и обычаев кыргызского народа, всех иных братских народов, проживающих в Кыргызской Республике, как основу нравственного воспитания и культуры граждан.

Уважение к старшим, забота о родных и близких – священная традиция и обязанность каждого.

4. Кыргызская Республика охраняет историче-

ское, материальное и духовное наследие народа Кыргызстана.

5. Кыргызская Республика способствует здоровому образу жизни и патриотическому воспитанию личности.

6. Государство стремится к межэтническому и межконфессиональному согласию.

7. Государство несет ответственность за развитие и поддержание всех видов и отраслей науки и творчества, поощряет достижения в научных исследованиях, технологические инновации и изобретения.

8. Каждому в целях самореализации, личного развития гарантируется свобода научного, технического, художественного и иных видов творчества, преподавания, если иное не предусмотрено законом. Каждый человек имеет право на осуществление творческой деятельности всех видов в соответствии со своими интересами и способностями.

Статья 23.

1. В Кыргызской Республике запрещаются печатные издания, в том числе издания на электронных носителях, зрелища и общественные мероприятия, противоречащие общепризнанным нравственным ценностям, традициям народов Кыргызстана, а также международным стандартам.

2. Распространение в средствах массовой информации сведений, содержание которых может нанести вред нравственности и культуре народа Кыргызстана, ограничивается или запрещается в соответствии с законом.

РАЗДЕЛ ВТОРОЙ.

ОСНОВНЫЕ ПРАВА, СВОБОДЫ И ОБЯЗАННОСТИ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

ГЛАВА 1. ОБЩИЕ ПРИНЦИПЫ

Статья 24.

1. Основные права и свободы человека принадлежат каждому от рождения. Они признаются в качестве абсолютных, неотчуждаемых и защищаемых законом и судом от посягательств со стороны кого бы то ни было.

2. В Кыргызской Республике признаются и гарантируются основные права и свободы человека в соответствии с общепризнанными принципами и нормами международного права, а также международными договорами, являющимися составной частью законодательства Кыргызской Республики.

3. Права и свободы человека относятся к высшим ценностям Кыргызской Республики. Они действуют непосредственно, определяют смысл и содержание деятельности всех государственных органов, органов местного самоуправления и их должностных лиц.

4. Соблюдение правил и норм общественного поведения, уважительное отношение к интересам общества есть обязанность каждого человека. Осуществление человеком своих прав и свобод не

должно нарушать права и свободы других лиц.

5. Права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены Конституцией и законами в целях защиты национальной безопасности, общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения, защиты прав и свобод других лиц. Такие ограничения могут быть введены также с учетом особенностей военной или иной государственной службы. Вводимые ограничения должны быть соразмерными указанным целям.

Законом не могут устанавливаться ограничения прав и свобод в иных целях и в большей степени, чем это предусмотрено Конституцией.

6. Запрещается принятие подзаконных нормативных правовых актов, ограничивающих права и свободы человека и гражданина.

7. Каждый вправе осуществлять любые действия и деятельность, кроме запрещенных настоящей Конституцией и законами.

Статья 25.

1. Все в Кыргызской Республике равны перед законом и судом. Никто не может подвергаться какой-

либо дискриминации, ущемлению прав и свобод по мотивам происхождения, пола, расы, национальности, языка, вероисповедания, политических и религиозных убеждений или по каким-либо иным условиям и обстоятельствам личного или общественно-

го характера.

2. В Кыргызской Республике мужчины и женщины имеют равные права и свободы и равные возможности для их реализации.

ГЛАВА II. ЛИЧНЫЕ ПРАВА И СВОБОДЫ

Статья 26.

1. Каждый человек в Кыргызской Республике имеет неотъемлемое право на жизнь. Никто не может быть произвольно лишен жизни. Смертная казнь запрещается.

2. Каждый имеет право защищать свою жизнь и здоровье, жизнь и здоровье других лиц от противоправных посягательств. Посягательство на жизнь и здоровье человека является тяжким преступлением.

Статья 27.

1. Каждый имеет право на свободу и личную неприкосновенность. Никто не может быть подвергнут аресту или содержанию под стражей иначе как на основании закона и по решению суда.

2. Человеческое достоинство в Кыргызской Республике абсолютно и неприкосновенно. Оскорбление достоинств человека преследуется по закону.

Статья 28.

1. Каждый имеет право на неприкосновенность частной жизни, на защиту чести и достоинства.

2. Каждый имеет право на тайну переписки, телефонных и иных переговоров, почтовых, телеграфных, электронных и иных сообщений. Ограничение этих прав допускается только в соответствии с законом и исключительно на основании судебного акта.

3. Не допускается сбор, хранение, использование и распространение конфиденциальной информации, информации о частной жизни человека без его согласия, кроме случаев, установленных законом.

4. Каждому гарантируется защита, в том числе судебная, от неправомерного сбора, хранения, распространения конфиденциальной информации и информации о частной жизни человека, а также гарантируется право на возмещение материального и морального вреда, причиненного неправомерными действиями.

Статья 29.

1. Каждый имеет право на неприкосновенность жилища и иных объектов, находящихся у него в собственности или ином праве. Никто не может проникать в жилище и иные объекты против воли человека, в пользовании которого они находятся.

2. Производство обыска, выемки, осмотра и осуществление иных действий, а также проникновение представителей власти в жилище и иные объекты, находящиеся в собственности или ином праве, допускаются лишь на основании судебного акта.

3. В особых случаях, предусмотренных законом, обыск, выемка, осмотр и осуществление иных действий, проникновение представителей власти в жилище и иные объекты, находящиеся в собственности или ином праве, допускаются без судебного акта. Законность и обоснованность таких действий подлежат рассмотрению судом.

4. Гарантии и ограничения, установленные настоящей статьей, распространяются также на юридические лица.

Статья 30.

Каждый вправе свободно определять свою этническую принадлежность. Никто не должен быть принужден к определению и указанию его этнической принадлежности.

Статья 31.

1. Каждый имеет право на свободу передвижения, выбор места пребывания и жительства в пределах территории Кыргызской Республики.

2. Гражданин Кыргызской Республики имеет право свободно выезжать за пределы Кыргызской Республики и беспрепятственно возвращаться. Ограничение этих прав допускается только на основании закона.

Статья 32.

1. Каждый имеет право на свободу мысли и мнения.

2. Каждый имеет право на свободу выражения своего мнения, свободу слова и печати.

3. Никто не может быть принужден к выражению своего мнения или отказу от него.

4. Запрещается пропаганда национальной, этнической, расовой, религиозной ненависти, гендерного и иного социального превосходства, призывающая к дискриминации, вражде или насилию.

Статья 33.

1. Каждому гарантируется свобода совести и вероисповедания.

2. Каждый вправе свободно выбирать и иметь религиозные и иные убеждения.

3. Никто не может быть принужден к выражению своих религиозных и иных убеждений или отказу от них.

Статья 34.

Каждый имеет право на возмещение государством вреда, причиненного незаконными действиями государственных органов, органов местного самоуправления и их должностных лиц при исполнении служебных обязанностей.

ГЛАВА III. ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРАВА

Статья 35.

Граждане Кыргызской Республики имеют право объединяться в политические партии и другие общественные объединения, участвовать в массовых движениях. Никто не может ущемлять права, свободы и достоинство лиц, составляющих оппозиционное меньшинство в политических партиях, общественных объединениях, массовых движениях, а также в представительных органах власти.

Статья 36.

1. Граждане Кыргызской Республики имеют право участвовать в управлении делами общества и государства как непосредственно, так и через своих представителей.

2. Граждане Кыргызской Республики имеют право участвовать в обсуждении и принятии законов и решений республиканского и местного значения.

3. Граждане Кыргызской Республики имеют право избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления и курултайа, а также участвовать в референдуме.

4. Граждане Кыргызской Республики имеют равный доступ к государственной и муниципальной

службе.

Статья 37.

1. Каждый имеет право на свободу мирных собраний. Никто не может быть принужден к участию в собрании.

2. В целях обеспечения проведения мирного собрания каждый вправе подать уведомление в органы власти.

Не допускается запрет и ограничение проведения мирного собрания, а также отказ в его надлежащем обеспечении ввиду отсутствия уведомления о проведении мирного собрания, несоблюдения формы уведомления, его содержания и сроков подачи.

3. Организаторы и участники мирных собраний не несут ответственности за отсутствие уведомления о проведении мирного собрания, несоблюдение формы уведомления, его содержания и сроков подачи.

4. Граждане Кыргызской Республики имеют право на забастовку. Порядок и условия проведения забастовок определяются законом.

ГЛАВА IV. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ПРАВА

Статья 38.

1. Частная собственность признается и гарантируется в Кыргызской Республике как неотъемлемое право человека, естественный источник его благосостояния, деловой и творческой активности, залог его экономической и личной независимости.

2. Каждый имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью. Каждый имеет право пользоваться результатами своей интеллектуальной, творческой деятельности. Использование собственности не должно наносить вред правам, свободам и законным интересам других лиц, интересам общества, земле, окружающей природной среде и природным ресурсам.

Статья 39.

Каждый имеет право на экономическую свободу, свободное использование своих способностей и своего имущества для любой экономической деятельности, не запрещенной законом.

Статья 40.

1. Каждый имеет право на свободу труда, распоряжаться своими способностями к труду, на выбор профессии и рода занятий, охрану и условия труда, отвечающие требованиям безопасности и гигиены, а также право на получение оплаты труда не ниже установленного законом прожиточного минимума.

2. Каждый имеет право на отдых.

Статья 41.

1. Каждый имеет право на жилище.

2. Данное право обеспечивается через государственный, муниципальный и индивидуальный жи-

лищный фонд, содействие гражданам в приобретении жилья на условиях и в порядке, установленных законодательством Кыргызской Республики.

Статья 42.

1. Граждане Кыргызской Республики имеют право на охрану здоровья, бесплатное пользование сетью государственных и муниципальных учреждений здравоохранения.

2. Граждане Кыргызской Республики имеют право на благоприятную для жизни и здоровья окружающую природную среду и возмещение ущерба, причиненного здоровью или имуществу действиями, нарушающими экологическую обстановку.

3. Платное медицинское обслуживание граждан допускается на основаниях и в порядке, установленных законом.

Статья 43.

1. Каждый имеет право на образование.

2. Основное общее образование обязательно.

Каждый имеет право бесплатно получить основное общее и среднее общее образование в государственных образовательных организациях.

3. Государство создает условия для обучения каждого гражданина государственному, официальному и одному международному языку, начиная с учреждений дошкольного образования до основного общего образования.

4. Государство создает условия для развития государственных, муниципальных и частных учебных заведений.

5. Государство создает условия для развития физической культуры и спорта.

Статья 44.

1. Каждый имеет право на охрану здоровья.

2. Государство создает условия для медицинского обслуживания каждого и принимает меры по развитию государственного, муниципального и частного секторов здравоохранения.

3. Бесплатное медицинское обслуживание, а также медицинское обслуживание на льготных условиях осуществляется в объеме государственных гарантий, предусмотренных законом.

4. Соккрытие должностными лицами фактов и обстоятельств, создающих угрозу для жизни и здоро-

вья людей, влечет установленную законом ответственность.

Статья 45.

1. В Кыргызской Республике в предусмотренных законом порядке и случаях гарантируется социальное обеспечение за счет государства в старости, в случае болезни и утраты трудоспособности, потери кормильца.

2. Пенсии, пособия, другие виды социальной помощи должны обеспечивать уровень жизни не ниже установленного законом прожиточного минимума.

ГЛАВА V. ГАРАНТИИ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА

Статья 46.

1. Государство обеспечивает права и свободы граждан, закрепленные настоящей Конституцией и законами.

2. В Кыргызской Республике не должны издаваться законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека.

3. Ограничения, касающиеся физической и моральной неприкосновенности личности, допустимы только на основании закона по приговору суда как наказание за совершенное преступление. Ни один человек не может подвергаться пыткам, истязаниям или антигуманным унижительным наказаниям.

4. Запрещаются медицинские, биологические, психологические эксперименты над людьми без надлежащим образом выраженного и удостоверенного добровольного согласия испытуемого.

Статья 47.

1. Каждый считается невиновным в совершении преступления, пока его виновность не будет доказана в предусмотренном законом порядке и установлена вступившим в законную силу судебным решением. Нарушение этого принципа является основанием для возмещения через суд материального ущерба и морального вреда.

2. Никто не обязан доказывать свою невиновность. Любые сомнения в виновности толкуются в пользу обвиняемого.

3. Никто не может быть осужден лишь на основе его собственного признания в совершении преступления.

4. Бремя доказывания вины по уголовному делу возлагается на обвинителя. Доказательства, добытые с нарушением закона, не могут использоваться для обоснования обвинения и вынесения судебного акта.

5. Никто не обязан свидетельствовать против самого себя, супруга(и) и близких родственников, круг которых определяется законом. Законом могут устанавливаться и иные случаи освобождения от обязанности давать показания.

6. Каждый имеет право на рассмотрение дела судом с участием присяжных заседателей в случаях, предусмотренных законом.

7. Каждый осужденный имеет право просить о помиловании или смягчении наказания.

8. Никто не должен повторно нести юридическую ответственность за одно и то же правонарушение.

9. Право на освобождение от уголовной ответственности за давностью совершения преступления может устанавливаться законом. Не допускается применение срока давности к лицам, совершившим военные преступления и преступления против человечества, а также к преступлениям геноцида и экоцида.

Статья 48.

1. Каждый имеет право на личную неприкосновенность.

2. Никто не может быть лишен свободы на том только основании, что он не в состоянии выполнить какое-либо договорное обязательство.

3. Никто не может быть арестован, содержаться под стражей или оказаться лишенным свободы иначе как по решению суда и только на основаниях и в порядке, установленных законом.

4. Никто не может быть подвергнут задержанию на срок более 48 часов без судебного решения.

Каждое задержанное лицо в срочном порядке и в любом случае до истечения 48 часов с момента задержания должно быть доставлено в суд для решения вопроса о законности его задержания.

Законом в отдельных случаях могут быть установлены более короткие сроки задержания.

Всякое задержанное лицо имеет право подать заявление на проверку законности задержания. Если отпадает основание, по которому лицо было задержано, оно должно быть немедленно освобождено.

5. Каждому задержанному лицу должно быть безотлагательно сообщено о мотивах задержания и разъяснены его права.

С момента задержания лицу обеспечивается безопасность, предоставляется возможность защищать себя лично, пользоваться квалифицированной юридической помощью адвоката, а также право на медицинский осмотр и помощь врача.

6. Каждый, кто стал жертвой ареста или заключения по стражу в нарушение положений данной статьи, имеет право на компенсацию.

Статья 49.

1. Каждому гарантируется судебная защита его

прав и свобод, предусмотренных настоящей Конституцией, законами, международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика, общепризнанными принципами и нормами международного права.

2. Каждый вправе защищать свои права и свободы всеми способами, не запрещенными законом.

3. Государство обеспечивает развитие внесудебных и досудебных методов, форм и способов защиты прав и свобод человека и гражданина.

Для внесудебного разрешения споров, возникающих из гражданских правоотношений, могут учреждаться третейские суды. Полномочия, порядок образования и деятельность третейских судов определяются законом.

4. Каждый имеет право на получение квалифицированной юридической помощи. В случаях, пре-

дусмотренных законом, юридическая помощь оказывается за счет государства.

Организация и деятельность адвокатуры как самоуправляемого профессионального сообщества адвокатов, а также права, обязанности и ответственность адвокатов определяются законом.

Статья 50.

1. Государство гарантирует опубликование законов и других нормативных правовых актов, касающихся прав, свобод и обязанностей человека, что является обязательным условием их применения.

2. Перечисление прав и свобод, закрепленных в настоящей Конституции, не является исчерпывающим и не должно толковаться как отрицание или умаление других общепризнанных прав и свобод человека.

ГЛАВА VI. ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ ГРАЖДАНИНА

Статья 51.

1. Устойчивая правовая связь человека с Кыргызской Республикой, выраженная совокупностью их взаимных прав, обязанностей и ответственности, определяется гражданством.

2. Гражданин в силу своего гражданства имеет права и несет обязанности.

3. Каждый, доказавший свою принадлежность к кыргызскому народу, имеет право получать гражданство Кыргызской Республики в упрощенном порядке, несмотря на наличие гражданства другого государства.

4. Гражданин не может быть выдворен за пределы республики или выдан другому государству.

5. Паспорт Кыргызской Республики является собственностью государства, вручение паспорта Кыргызской Республики негражданину Кыргызской Республики считается тяжким преступлением.

6. Порядок и условия принятия гражданства Кыргызской Республики, вручения паспорта определяются законодательством.

Статья 52.

1. Ни один гражданин не может быть лишен своего гражданства и права изменить свое гражданство иначе, как в случаях и порядке, установленных конституционным законом.

2. Кыргызская Республика гарантирует и обеспечивает своим гражданам защиту и покровительство за ее пределами.

3. В Кыргызской Республике иностранные граждане и лица без гражданства пользуются правами и исполняют обязанности наравне с гражданами Кыргызской Республики, кроме случаев, установленных законом или международным договором, участницей которого является Кыргызская Республика.

Статья 53.

1. Гражданам Кыргызской Республики, их объединениям дозволено любое действие и деятельность, кроме запрещенной и ограниченной настоящей Конституцией, законами и международными обязательствами Кыргызской Республики.

2. Законы Кыргызской Республики о правах и обязанностях граждан должны одинаково применяться ко всем гражданам.

3. Гражданин Кыргызской Республики обязан соблюдать Конституцию и законы, уважать права, свободы, честь и достоинство других лиц.

4. Граждане Кыргызской Республики обязаны платить налоги и сборы в соответствии с законодательством.

Статья 54.

1. Защита Отечества – священный долг и обязанность граждан Кыргызской Республики.

2. Граждане Кыргызской Республики несут военную службу в пределах и условиях, установленных законом. Основания и порядок освобождения от несения военной службы или замены ее альтернативной службой устанавливаются законом.

Статья 55.

1. Уважение к старшим, забота о своих родителях и близких родственниках является долгом и обязанностью каждого человека. Забота о детях, их воспитание является обязанностью обоих родителей.

2. Каждый человек обязан сохранять природу и окружающую среду, бережно относиться к природным богатствам, растительному и животному миру.

3. Каждый человек обязан сохранять историческое культурное наследие.

4. Ответственность за неисполнение данных обязанностей устанавливается законами.

РАЗДЕЛ ТРЕТИЙ. ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ

ГЛАВА I. ПРЕЗИДЕНТ

Статья 56.

1. Президент является главой государства и возглавляет исполнительную власть Кыргызской Республики.

2. Президент является символом единства народа и государственной власти, гарантом Конституции, прав и свобод человека и гражданина.

3. Президент определяет основные направления внутренней и внешней политики государства, представляет Кыргызскую Республику внутри страны и в международных отношениях, принимает меры по охране суверенитета и территориальной целостности Кыргызской Республики, обеспечивает единство и преемственность государственной власти, согласованное функционирование и взаимодействие государственных органов, их ответственность перед народом.

Статья 57.

1. Президент избирается на 5 лет гражданами Кыргызской Республики.

2. Одно и то же лицо не может быть избрано Президентом более двух сроков.

Статья 58.

1. Президентом может быть избран гражданин Кыргызской Республики не моложе 35 лет и не старше 70 лет, владеющий государственным языком и проживающий в республике в совокупности не менее 15 лет.

2. Число кандидатов на пост Президента не ограничивается. Кандидатом в Президенты может быть зарегистрировано лицо, собравшее не менее 30 тысяч подписей избирателей.

Порядок выборов Президента определяется конституционным законом.

Статья 59.

1. При вступлении в должность Президент приносит присягу народу Кыргызстана.

2. Полномочия Президента прекращаются с момента вступления в должность вновь избранного Президента.

3. Президент на период осуществления своих полномочий приостанавливает свое членство в политической партии и прекращает любые действия, связанные с деятельностью политических партий.

Статья 60.

1. Президент:

1) назначает главу Правительства, его заместителей, министров и председателей государственных комитетов с согласия Жогорку Кенеша;

2) принимает прошение главы Правительства, его заместителей, министров и председателей государственных комитетов об отставке; принимает решение об их отставке;

3) освобождает по собственной инициативе или

по предложению Народного Курултая министров и председателей государственных комитетов;

4) назначает и освобождает от должности руководителей иных органов исполнительной власти;

5) назначает и освобождает от должности глав местных государственных администраций;

6) формирует Администрацию Президента, обеспечивающую его деятельность;

7) образует и возглавляет Совет безопасности, формирует Службу государственной охраны и Национальную гвардию.

2. Президент:

1) принимает решение о назначении референдума по инициативе не менее 300 тысяч избирателей, большинства от общего числа депутатов Жогорку Кенеша;

2) назначает выборы в Жогорку Кенеш; принимает решение о назначении досрочных выборов в Жогорку Кенеш в порядке и случаях, предусмотренных настоящей Конституцией;

3) назначает выборы в местные кенешы; в предусмотренных законом случаях и порядке осуществляет роспуск местных кенешей; назначает досрочные выборы в местные кенешы.

3. Президент:

1) вносит законопроекты в Жогорку Кенеш;

2) подписывает и обнародует законы; возвращает законы с возражениями в Жогорку Кенеш;

3) обращается к народу с ежегодными посланиями о положении дел в стране;

4) вправе созвать в необходимых случаях внеочередное заседание Жогорку Кенеша и определить вопросы, подлежащие рассмотрению;

5) вправе выступать на заседаниях Жогорку Кенеша и Народного Курултая.

4. Президент:

1) представляет Жогорку Кенешу кандидатуры для избрания на должности судей Конституционного суда и Верховного суда по предложению Совета по отбору судей;

2) представляет Жогорку Кенешу кандидатуры для освобождения от должности судей Конституционного суда и Верховного суда по предложению Совета судей в случаях, предусмотренных настоящей Конституцией и конституционным законом;

3) назначает судей местных судов по предложению Совета по отбору судей;

4) освобождает судей местных судов по предложению Совета судей в случаях, предусмотренных настоящей Конституцией и конституционным законом.

5. Президент:

1) назначает с согласия Жогорку Кенеша Генерального прокурора; в случаях, предусмотренных законом, освобождает от должности Генерального прокурора с согласия не менее половины от общего

числа депутатов Жогорку Кенеша; по предложению Генерального прокурора назначает и освобождает от должности его заместителей;

2) вносит в Жогорку Кенеш кандидатуру для избрания на должность председателя Национального банка; по предложению председателя Национального банка назначает заместителей председателя и членов правления Национального банка, в случаях, предусмотренных законом, освобождает их от должности;

3) вносит в Жогорку Кенеш для избрания и освобождения от должности кандидатуры одной трети членов Центральной комиссии по выборам и проведению референдумов;

4) вносит в Жогорку Кенеш для избрания и освобождения от должности кандидатуры одной трети членов Счетной палаты;

5) назначает председателя Счетной палаты из числа избранных Жогорку Кенешем членов Счетной палаты и освобождает его в случаях, предусмотренных законом.

6. Президент:

1) представляет Кыргызскую Республику внутри страны и за ее пределами;

2) ведет переговоры и подписывает международные договоры; вправе передавать указанные полномочия другим должностным лицам;

3) подписывает ратификационные грамоты и грамоты о присоединении;

4) назначает глав дипломатических представительств Кыргызской Республики в иностранных государствах и постоянных представителей в международных организациях; отзывает их; принимает верительные и отзывные грамоты глав дипломатических представительств иностранных государств.

7. Президент решает вопросы принятия и выхода из гражданства Кыргызской Республики.

8. Президент является Главнокомандующим Вооруженными Силами Кыргызской Республики, определяет, назначает и освобождает от должности высший командный состав Вооруженных Сил Кыргызской Республики.

9. Президент:

1) в случаях, предусмотренных конституционным законом, предупреждает о возможности введения чрезвычайного положения, а при необходимости вводит его в отдельных местностях без предварительного объявления, о чем незамедлительно сообщает Жогорку Кенешу;

2) объявляет общую или частичную мобилизацию; объявляет состояние войны в случае агрессии или непосредственной угрозы агрессии Кыргызской Республике и незамедлительно вносит этот вопрос на рассмотрение Жогорку Кенеша;

3) объявляет в интересах защиты страны и безопасности ее граждан военное положение и незамедлительно вносит этот вопрос на рассмотрение Жогорку Кенеша.

10. Президент:

1) награждает государственными наградами Кыргызской Республики;

2) присваивает почетные звания Кыргызской

Республики;

3) присваивает высшие воинские звания, дипломатические ранги и иные специальные звания;

4) осуществляет помилование.

11. Президент осуществляет иные полномочия, предусмотренные настоящей Конституцией и законами Кыргызской Республики.

Статья 61.

Президент реализует свои полномочия посредством принятия указов и распоряжений, которые обязательны для исполнения на всей территории Кыргызской Республики.

Статья 62.

1. Полномочия Президента могут быть прекращены досрочно в случае отставки по его заявлению, отрешения его от должности в предусмотренном настоящей Конституцией порядке, а также при невозможности осуществления полномочий по болезни или в случае его смерти.

2. При невозможности осуществления Президентом своих обязанностей по болезни Жогорку Кенеш на основании заключения создаваемой им государственной медицинской комиссии принимает решение о досрочном освобождении Президента от должности не менее чем двумя третями голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша.

Статья 63.

1. Президент может быть привлечен к уголовной ответственности после отрешения его от должности.

2. Президент может быть отрешен от должности только на основании выдвинутого Жогорку Кенешем обвинения в совершении преступления, подтвержденного заключением Генерального прокурора о наличии в действиях Президента признаков преступления и заключением Конституционного суда о соблюдении установленного порядка выдвижения обвинения.

3. Решение Жогорку Кенеша о выдвижении обвинения против Президента для отрешения его от должности должно быть принято большинством от общего числа депутатов Жогорку Кенеша по инициативе не менее одной трети от общего числа депутатов и только при наличии заключения специальной комиссии, образованной Жогорку Кенешем.

4. Решение Жогорку Кенеша об отрешении Президента от должности должно быть принято большинством не менее двух третей голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша не позднее чем в трехмесячный срок после выдвижения обвинения против Президента. Если в этот срок решение Жогорку Кенеша не будет принято, выдвинутое обвинение считается отклоненным.

Статья 64.

В случае досрочного прекращения Президентом своих полномочий по указанным в настоящей Конституции причинам его полномочия до избрания нового Президента исполняет глава Правительства.

В случае невозможности исполнения полномочий Президента главой Правительства, полномочия

Президента осуществляет Торага Жогорку Кенеша.

Статья 65.

1. Все бывшие президенты, кроме отрешенных от должности в установленном статьей 63 настоя-

щей Конституции порядке, имеют звание экс-президента Кыргызской Республики.

2. Статус экс-президента устанавливается законом.

ГЛАВА II. ЗАКОНОДАТЕЛЬНАЯ ВЛАСТЬ

Статья 66.

1. Жогорку Кенеш – парламент Кыргызской Республики является высшим представительным органом, осуществляющим законодательную власть и контрольные функции в пределах своих полномочий.

2. Жогорку Кенеш состоит из 90 депутатов, избираемых сроком на 5 лет.

Депутатом Жогорку Кенеша может быть избран гражданин Кыргызской Республики, достигший на день выборов 21 года, обладающий избирательным правом.

Порядок избрания депутатов Жогорку Кенеша определяется конституционным законом.

3. Депутаты Жогорку Кенеша объединяются во фракции. Парламентским большинством считается фракция или коалиция фракций, официально объявившая о создании коалиции фракций в Жогорку Кенеше, имеющая более половины депутатских мандатов.

Парламентской оппозицией считается фракция или фракции, не входящие в состав парламентского большинства и объявившие о своей оппозиции по отношению к нему.

Статья 67.

1. Жогорку Кенеш собирается на свою первую сессию не позднее 15 дней после определения результатов выборов.

2. Первое заседание Жогорку Кенеша открывает старейший по возрасту депутат Жогорку Кенеша.

3. Со дня первого заседания Жогорку Кенеша полномочия Жогорку Кенеша прежнего созыва прекращаются.

4. Полномочия депутатов Жогорку Кенеша начинаются со дня принятия ими присяги.

Статья 68.

1. Депутат Жогорку Кенеша не может подвергаться преследованиям за высказываемые им в связи с депутатской деятельностью суждения или за результаты голосования в Жогорку Кенеше. Привлечение депутата к уголовной ответственности допускается с согласия большинства от общего числа депутатов Жогорку Кенеша, за исключением случаев совершения особо тяжких преступлений.

2. Депутат Жогорку Кенеша не может совмещать депутатскую деятельность с иной государственной или муниципальной службой, не может осуществлять предпринимательскую деятельность, входить в состав руководящего органа или наблюдательного совета коммерческой организации.

Депутат Жогорку Кенеша может заниматься научной, педагогической и иной творческой деятельностью.

Статья 69.

1. Полномочия депутата Жогорку Кенеша прекращаются одновременно с прекращением деятельности соответствующего созыва Жогорку Кенеша.

2. Полномочия депутата Жогорку Кенеша прекращаются досрочно в случаях:

1) подачи им письменного заявления о сложении депутатских полномочий;

2) утраты гражданства, выхода из гражданства либо приобретения гражданства иного государства;

3) перехода на работу или неоставления им работы, несовместимой с выполнением депутатских полномочий;

4) признания выборов недействительными;

5) выезда на постоянное жительство за пределы Кыргызской Республики; признания депутата судом недееспособным;

6) вступления в законную силу обвинительного приговора суда в отношении него;

7) отсутствия на заседаниях Жогорку Кенеша без уважительных причин 30 и более рабочих дней в течение одной сессии;

8) вступления в законную силу решения суда об объявлении его безвестно отсутствующим или умершим;

9) смерти депутата.

3. Досрочное прекращение полномочий депутата Жогорку Кенеша по указанным основаниям осуществляется решением Центральной комиссии по выборам и проведению референдумов, принимаемым не позднее 30 календарных дней со дня возникновения основания.

Статья 70.

1. Жогорку Кенеш:

1) назначает выборы Президента;

2) инициирует проведение референдума в порядке, предусмотренном настоящей Конституцией.

2. Жогорку Кенеш:

1) вносит изменения и дополнения в настоящую Конституцию в порядке, установленном Конституцией;

2) принимает законы;

3) ратифицирует и денонсирует международные договоры в порядке, определяемом законом;

4) решает вопросы об изменении государственных границ Кыргызской Республики;

5) утверждает республиканский бюджет;

6) заслушивает отчет главы Правительства о деятельности Правительства, включая об исполнении республиканского бюджета;

7) решает вопросы административно-

территориального устройства Кыргызской Республики;

8) издает акты об амнистии.

3. Жогорку Кенеш:

1) по представлению Президента избирает судей Конституционного суда и Верховного суда; в случаях, предусмотренных настоящей Конституцией и конституционным законом, освобождает их от должности по представлению Президента;

2) утверждает состав Совета по отбору судей в порядке, предусмотренном законом;

3) избирает по представлению Президента председателя Национального банка; освобождает его от должности в случаях, предусмотренных законом;

4) избирает членов Центральной комиссии по выборам и проведению референдумов: одну треть состава – по представлению Президента, одну треть – парламентского большинства и одну треть – парламентской оппозиции; освобождает их от должности в случаях, предусмотренных законом;

5) избирает членов Счетной палаты: одну треть состава – по представлению Президента, одну треть – парламентского большинства и одну треть – парламентской оппозиции; освобождает их от должности в случаях, предусмотренных законом;

6) избирает и в случаях, предусмотренных законом, освобождает от должности Омбудсмана (Акыйкатчы); дает согласие на привлечение его к уголовной ответственности;

7) избирает и в случаях, предусмотренных законом, освобождает от должности по представлению Омбудсмана (Акыйкатчы) его заместителей, дает согласие на привлечение их к уголовной ответственности;

8) по представлению Президента дает согласие на назначение Генерального прокурора; дает согласие на привлечение его к уголовной ответственности; дает согласие на освобождение от должности Генерального прокурора не менее чем половиной голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша;

9) одобряет большинством не менее двух третей голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша инициативу одной трети от общего числа депутатов Жогорку Кенеша об освобождении от должности Генерального прокурора в случаях, предусмотренных законом.

4. Жогорку Кенеш:

1) вводит чрезвычайное положение в случаях и порядке, предусмотренных конституционным законом; утверждает или отменяет указы Президента по этому вопросу;

2) решает вопросы войны и мира; введения военного положения; объявления состояния войны; утверждения или отмены указов Президента по этим вопросам;

3) решает вопрос о возможности использования Вооруженных Сил Кыргызской Республики за ее пределами при необходимости выполнения межгосударственных договорных обязательств по поддержанию мира и безопасности;

4) устанавливает воинские звания, дипломатические ранги и иные специальные звания Кыргызской Республики;

5) учреждает государственные награды и почетные звания Кыргызской Республики.

5. Жогорку Кенеш:

1) заслушивает ежегодные послания и выступления Президента, представителей иностранных государств, международных организаций;

2) заслушивает ежегодный доклад Омбудсмана (Акыйкатчы), Генерального прокурора;

3) заслушивает ежегодные отчеты председателя Национального банка, председателя Счетной палаты.

6. Жогорку Кенеш в порядке, предусмотренном настоящей Конституцией, выдвигает обвинение против Президента; принимает решение об отрешении Президента от должности.

7. Заслушивание ежегодных отчетов и докладов должностных лиц, указанных в настоящей статье, осуществляется с учетом положений настоящей Конституции и законов о самостоятельности и независимости государственных органов и их должностных лиц.

8. Жогорку Кенеш осуществляет иные полномочия, предусмотренные настоящей Конституцией и законами Кыргызской Республики.

Статья 71.

1. Жогорку Кенеш избирает из своего состава Торага Жогорку Кенеша и его заместителя.

2. Торага Жогорку Кенеша:

1) ведет заседания Жогорку Кенеша;

2) осуществляет общее руководство подготовкой вопросов к рассмотрению на заседаниях Жогорку Кенеша;

3) подписывает акты, принятые Жогорку Кенешем;

4) представляет Жогорку Кенеш в Кыргызской Республике и за ее пределами, обеспечивает взаимодействие Жогорку Кенеша с Народным Курултайем, Президентом, государственными органами исполнительной власти, органами судебной власти и местного самоуправления;

5) осуществляет общее руководство и контроль за деятельностью аппарата Жогорку Кенеша;

6) осуществляет иные полномочия по организации деятельности Жогорку Кенеша, возложенные на него Регламентом Жогорку Кенеша.

3. Торага Жогорку Кенеша избирается тайным голосованием большинством голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша.

Торага Жогорку Кенеша подотчетен Жогорку Кенешу и может быть отозван по решению Жогорку Кенеша, принятому большинством не менее двух третей голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша.

Статья 72.

1. Жогорку Кенеш из числа депутатов образует комитеты, а также временные комиссии; формирует их составы.

2. Комитеты Жогорку Кенеша осуществляют под-

готовку и предварительное рассмотрение вопросов, отнесенных к полномочиям Жогорку Кенеша, контролируют проведение в жизнь законов и решений, принятых Жогорку Кенешем.

3. Законы, нормативные правовые акты Жогорку Кенеша принимаются после предварительного рассмотрения их проектов соответствующими комитетами Жогорку Кенеша.

4. Дача согласия Жогорку Кенеша на избрание, назначение и освобождение от государственной должности производится при наличии заключения соответствующих комитетов Жогорку Кенеша.

Статья 73.

1. Сессии Жогорку Кенеша осуществляются в форме заседаний и проводятся с первого рабочего дня сентября по последний рабочий день июня следующего года.

2. Заседания Жогорку Кенеша проводятся открыто, если характер рассматриваемых вопросов не требует проведения закрытых заседаний.

3. Внеочередные сессии Жогорку Кенеша созываются Президентом, Торага Жогорку Кенеша или не менее одной трети депутатов Жогорку Кенеша.

4. Заседание Жогорку Кенеша правомочно при условии присутствия на нем большинства от общего числа депутатов Жогорку Кенеша.

5. Решения Жогорку Кенеша принимаются на заседаниях путем голосования депутатов.

Статья 74.

1. Жогорку Кенеш может принять решение о самороспуске.

2. Решение о самороспуске может быть принято большинством не менее двух третей голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша.

3. Президент в пятнадцатидневный срок со дня самороспуска Жогорку Кенеша назначает досрочные выборы.

Статья 75.

Право законодательной инициативы принадлежит:

1) Президенту;

2) 10 тысячам избирателей (народная инициатива);

3) депутату Жогорку Кенеша;

4) главе Правительства;

5) Конституционному суду, Верховному суду по вопросам их ведения.

ГЛАВА III. ИСПОЛНИТЕЛЬНАЯ ВЛАСТЬ

Статья 79.

1. Исполнительную власть в Кыргызской Республике осуществляет Президент и подчиненное ему Правительство Кыргызской Республики.

2. Президент руководит деятельностью исполнительной власти, дает поручения Правительству и подчиненным ему органам, контролирует исполнения своих поручений, отменяет акты Правительства и подчиненных ему органов, временно отстраняет

Статья 76.

1. Законопроекты вносятся в Жогорку Кенеш.

2. Законопроекты, определенные Президентом и главой Правительства как неотложные, рассматриваются Жогорку Кенешем во внеочередном порядке.

3. Проекты законов, предусматривающие увеличение расходов, покрываемых за счет государственного бюджета, могут быть приняты Жогорку Кенешем после определения Президентом источника финансирования.

4. Законы принимаются Жогорку Кенешем в трех чтениях.

Законы, решения Жогорку Кенеша принимаются большинством от числа присутствующих депутатов, если иное не предусмотрено в настоящей Конституции.

5. Конституционные законы, законы об изменении государственной границы принимаются Жогорку Кенешем не менее чем в трех чтениях большинством не менее двух третей голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша.

Статья 77.

1. Принятый Жогорку Кенешем закон в течение 14 дней направляется Президенту для подписания.

2. Президент не позднее одного месяца со дня получения закона подписывает или возвращает его со своими возражениями в Жогорку Кенеш для повторного рассмотрения.

3. Если при повторном рассмотрении закон, кроме конституционных законов, законов об изменении государственной границы, будет одобрен в ранее принятой редакции большинством не менее двух третей голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша, такой закон подлежит подписанию Президентом в течение 14 дней со дня поступления.

Конституционный закон, закон об изменении государственной границы считается одобренным Жогорку Кенешем в ранее принятой редакции, если при повторном рассмотрении за него проголосовало не менее трех четвертей депутатов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша.

Статья 78.

Закон вступает в силу по истечении 10 дней со дня официального опубликования в официальном печатном органе, если иной срок не предусмотрен в самом законе или в законе о порядке введения его в действие.

от должности министров и председателей государственных комитетов.

3. Правительство состоит из главы Правительства, его заместителей, министров и председателей государственных комитетов.

4. Структура и состав Правительства определяются Президентом.

5. Президент вправе председательствовать на заседаниях Правительства.

Статья 80.

1. Правительство и подчиненные ему органы:
  - 1) обеспечивают исполнение Конституции и законов;
  - 2) реализуют внутреннюю и внешнюю политику государства;
  - 3) осуществляют меры по обеспечению законности, прав и свобод граждан, охране общественного порядка, борьбе с преступностью;
  - 4) обеспечивают реализацию мер по охране государственного суверенитета, территориальной целостности, защите конституционного строя, а также мер по укреплению обороноспособности, национальной безопасности и правопорядка;
  - 5) обеспечивают проведение финансовой, ценовой, тарифной, инвестиционной и налоговой политики;
  - 6) разрабатывают республиканский бюджет и обеспечивают его исполнение;
  - 7) осуществляют меры по обеспечению равных условий развития всех форм собственности и их защите, по управлению объектами государственной собственности;
  - 8) обеспечивают проведение единой государственной политики в социально-экономической и культурной сферах;
  - 9) разрабатывают и реализуют общегосударственные программы экономического, социального, научно-технического и культурного развития;
  - 10) обеспечивают осуществление внешнеэкономической деятельности;
  - 11) обеспечивают взаимодействие с гражданским обществом;
  - 12) осуществляют иные полномочия, отнесенные к их ведению Конституцией и законами.
2. Деятельность Правительства обеспечивается

ГЛАВА IV. СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ**Статья 83.**

1. Правосудие в Кыргызской Республике осуществляется только судом.
- В предусмотренных законом случаях и порядке граждане Кыргызской Республики имеют право участвовать в отправлении правосудия.
2. Судебная власть осуществляется посредством конституционного, гражданского, уголовного, административного и иных форм судопроизводства.
3. Судебная система Кыргызской Республики устанавливается настоящей Конституцией и законами, состоит из Конституционного суда, Верховного суда и местных судов.
- Законом могут учреждаться специализированные суды.
- Создание чрезвычайных судов не допускается.
4. Организация и порядок деятельности судов определяются законом.

Статья 84.

1. Судьи независимы и подчиняются только Конституции и законам.
2. Судья обладает правом неприкосновенности и

Администрацией Президента.
Организация и порядок деятельности Правительства определяются конституционным законом.

Статья 81.

1. Глава Правительства, его заместители, министры, председатели государственных комитетов вправе подать прошение об отставке. Отставка принимается или отклоняется Президентом.
2. До назначения нового главы Правительства, заместителя главы Правительства, министра, председателя государственного комитета прежний глава Правительства, заместитель главы Правительства, министр, председатель государственного комитета продолжает исполнять свои обязанности.

Отставка главы Правительства влечет отставку всего состава Правительства.

3. Вступление в должность вновь избранного Президента Кыргызской Республики влечет за собой сложение полномочий всего состава Правительства.

Статья 82.

1. Исполнительную власть на территории соответствующей административно-территориальной единицы осуществляет местная государственная администрация.
2. Организация и деятельность местной государственной администрации определяются законом.
3. Местные государственные администрации действуют на основе Конституции, законов, нормативных правовых актов Президента и Правительства.
4. Решения местной государственной администрации, принятые в пределах ее компетенции, обязательны для исполнения на соответствующей территории.

не может быть задержан или арестован, подвергнут обыску или личному досмотру, кроме случаев, когда он был застигнут на месте совершения преступления.

3. Никто не вправе требовать от судьи отчета по конкретному судебному делу.

Запрещается всякое вмешательство в деятельность по осуществлению правосудия. Лица, виновные в воздействии на судью, несут ответственность, предусмотренную законом.

4. Судья обеспечивается соответственно его статусу социальными, материальными и иными гарантиями его независимости.

5. Судьей Конституционного суда может быть гражданин Кыргызской Республики не моложе 40 лет и не старше 70 лет, имеющий высшее юридическое образование и стаж работы по юридической профессии не менее 15 лет.

Судьей Верховного суда может быть гражданин Кыргызской Республики не моложе 40 лет и не старше 70 лет, имеющий высшее юридическое образование и стаж работы по юридической профес-

сии не менее 15 лет, в том числе судьей не менее 5 лет.

6. Судьи Конституционного суда и Верховного суда избираются до достижения предельного возраста.

7. Из числа судей Конституционного суда и Верховного суда Президент с согласия Жогорку Кенеша назначает председателя и заместителей председателя Конституционного суда и Верховного суда сроком на 5 лет.

8. Судьей местного суда может быть гражданин Кыргызской Республики не моложе 30 лет и не старше 65 лет, имеющий высшее юридическое образование и стаж работы по юридической профессии не менее 5 лет.

Судьи местных судов назначаются Президентом по представлению Совета по отбору судей в первый раз сроком на 5 лет, а в последующем – до достижения предельного возраста. Порядок представления и назначения судей местных судов определяется конституционным законом.

Из числа судей местных судов Президент по представлению Совета по отбору судей назначает председателей местных судов и их заместителей сроком на 5 лет.

9. В случае достижения судьей Кыргызской Республики предельного возраста и рассмотрения им конкретного дела, судья освобождается от должности по окончании рассмотрения дела и вынесения судебного акта.

10. Статус судей Кыргызской Республики определяется конституционным законом, которым могут быть установлены дополнительные требования к кандидатам на должности судей и определенные ограничения для судей Конституционного суда, Верховного суда и местных судов.

Статья 85.

1. Судьи всех судов Кыргызской Республики занимают свои должности и сохраняют свои полномочия до тех пор, пока их поведение является безупречным. Нарушение требований безупречности поведения судьи является основанием для привлечения судьи к ответственности в порядке, определяемом конституционным законом.

2. В случае нарушения требований безупречности судья освобождается от должности по предложению Совета судей в соответствии с конституционным законом.

По указанным основаниям судьи Конституционного суда и Верховного суда могут быть досрочно освобождены от занимаемой должности Жогорку Кенешем большинством не менее двух третей голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша по представлению Президента, за исключением случаев, указанных в части 3 настоящей статьи.

Освобождение от должности судей местных судов осуществляется Президентом.

Лицо, освобожденное от должности судьи в связи с нарушением им требований безупречности, не имеет права занимать в дальнейшем государственные и муниципальные должности, установленные законом, и лишается права пользования льготами,

установленными для судей.

3. В случае смерти судьи, достижения им предельного возраста, ухода в отставку или перехода на другую работу, объявления его умершим или безвестно отсутствующим, признания недееспособным, утраты гражданства, выхода из гражданства либо приобретения гражданства иного государства и в других случаях, не связанных с нарушением требований безупречности, полномочия судьи досрочно прекращаются по предложению Совета судей органом, его избравшим или назначившим, со дня появления основания в соответствии с конституционным законом.

4. Временное отстранение от должности, привлечение судей к уголовной и административной ответственности, налагаемой в судебном порядке, допускается с согласия Совета судей в порядке, определяемом конституционным законом.

5. Отбор кандидатов на должности судей местных судов осуществляется Советом по отбору судей в порядке, определяемом конституционным законом.

6. Перевод (ротация) судей местных судов осуществляется Президентом по представлению Совета судей в порядке и случаях, определяемых конституционным законом.

7. Совет по отбору судей формируется из судей и представителей гражданского общества.

8. Организация и деятельность Совета по отбору судей, его полномочия и порядок формирования определяются конституционным законом.

Статья 86.

1. Конституционный суд является высшим органом судебной власти по защите Конституции.

2. Конституционный суд:

1) по запросу Президента, Жогорку Кенеша и Верховного суда дает официальное толкование Конституции;

2) разрешает дела о соответствии Конституции законов и иных нормативных правовых актов Кыргызской Республики;

3) дает заключение о конституционности не вступивших в силу международных договоров, участницей которых является Кыргызская Республика;

4) разрешает споры о компетенции между ветвями государственной власти;

5) дает заключение к проекту закона об изменениях и дополнениях в настоящую Конституцию;

6) дает заключение о соблюдении установленного порядка выдвижения обвинения против Президента.

3. Каждый вправе оспорить конституционность закона и иного нормативного правового акта, если считает, что ими нарушаются права и свободы, признаваемые Конституцией. Жалобы на нарушения прав и свобод граждан, применимых в конкретном деле, принимаются Конституционным судом, если исчерпаны все внутригосударственные средства судебной защиты.

4. Решение Конституционного суда является окончательным и обжалованию не подлежит.

5. Установление Конституционным судом некон-

ституционности законов или их положений отменяет их действие на территории Кыргызской Республики, а также отменяет действие других нормативных правовых актов, основанных на законах или их положениях, признанных неконституционными, за исключением судебных актов.

6. Судебные акты, основанные на нормах законов, признанных неконституционными, пересматриваются судом в каждом конкретном случае по жалобам граждан, чьи права и свободы были затронуты.

7. Состав и порядок формирования Конституционного суда, а также порядок осуществления конституционного судопроизводства определяются конституционным законом.

Статья 87.

1. Верховный суд является высшим судебным органом по гражданским, уголовным, экономическим, административным и иным делам и осуществляет пересмотр судебных актов судов по обращениям участников судебного процесса в порядке, определяемом законом.

2. Пленум Верховного суда дает разъяснения по вопросам судебной практики, которые обязательны для всех судов и судей Кыргызской Республики.

3. Акты Верховного суда являются окончательными и обжалованию не подлежат.

Статья 88.

1. Государство обеспечивает финансирование и надлежащие условия для функционирования судов и деятельности судей.

Финансирование судов производится за счет средств республиканского бюджета и должно обеспечивать возможность полного и независимого осуществления правосудия.

2. Бюджет судебной системы формируется судебной властью самостоятельно и по согласованию с исполнительной и законодательной ветвями власти включается в республиканский бюджет.

Статья 89.

1. Разбирательство дел во всех судах осуществляется открыто. Слушание дела в закрытом заседании допускается лишь в случаях, предусмотренных законом. Решение суда объявляется публично.

2. Заочное разбирательство уголовных или иных дел в судах не допускается, кроме случаев, предусмотренных законом.

3. Судопроизводство осуществляется на основе состязательности и равноправия сторон.

4. Отмена, изменение или приостановление су-

ГЛАВА V. ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ СО СПЕЦИАЛЬНЫМ СТАТУСОМ

Статья 94.

Прокуратура составляет единую систему, на которую возлагается:

1) надзор за точным и единообразным исполнением законов органами исполнительной власти, а также другими государственными органами, органами местного самоуправления и их должностными

лицами;

2) надзор за соблюдением законов органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность, следствие;

3) надзор за соблюдением законов при исполнении судебных решений, а также при применении мер принудительного характера, связанных с огра-

дебного акта могут быть осуществлены судом в установленном законом порядке.

5. Процессуальные права участников судебного процесса, в том числе право на обжалование решений, приговоров и других судебных актов, а также порядок их осуществления определяются законом.

Статья 90.

1. Вступившие в законную силу акты судов Кыргызской Республики обязательны для всех государственных органов, органов местного самоуправления, юридических лиц, общественных объединений, должностных и физических лиц и подлежат исполнению на всей территории республики.

2. Неисполнение, ненадлежащее исполнение либо воспрепятствование исполнению судебных актов, а также вмешательство в деятельность судов влекут установленную законом ответственность.

Статья 91.

1. Суд не вправе применять нормативный правовой акт, противоречащий настоящей Конституции.

2. Если при рассмотрении дела в любой судебной инстанции возник вопрос о конституционности закона или иного нормативного правового акта, от которого зависит решение дела, суд направляет запрос в Конституционный суд.

Статья 92.

1. Для решения вопросов внутренней деятельности судов действует судейское самоуправление.

2. Органами судейского самоуправления в Кыргызской Республике являются съезд судей, Совет судей и собрание судей.

Съезд судей является высшим органом судейского самоуправления.

Совет судей является выборным органом судейского самоуправления, действующим в период между съездами судей и осуществляющим защиту прав и законных интересов судей, контроль за формированием и исполнением бюджета судов, организацию обучения и повышения квалификации судей.

Собрание судей является первичным органом судейского самоуправления.

3. Организация и порядок деятельности органов судейского самоуправления определяются законом.

Статья 93.

Правосудие отправляется бесплатно в предусмотренных законом случаях, а также в любом случае, когда участвующие в судебном разбирательстве лица предъявят доказательства, что не имеют достаточных средств для его ведения.

лицами;

2) надзор за соблюдением законов органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность, следствие;

3) надзор за соблюдением законов при исполнении судебных решений, а также при применении мер принудительного характера, связанных с огра-

ничением личной свободы граждан;

4) представительство интересов гражданина или государства в суде в случаях, определенных законом;

5) поддержание государственного обвинения в суде;

6) осуществление уголовного преследования в соответствии с законодательством Кыргызской Республики;

7) осуществление иных полномочий, предусмотренных законом.

Статья 95.

Национальный банк осуществляет надзор за банковской системой Кыргызской Республики, определяет и проводит денежно-кредитную политику в Кыргызской Республике, разрабатывает и осуществляет единую валютную политику, обладает исключительным правом проведения эмиссии денежных знаков, реализует различные формы и принципы банковского финансирования.

РАЗДЕЛ ЧЕТВЕРТЫЙ. МЕСТНОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ

Статья 100.

1. Местное самоуправление – гарантированное настоящей Конституцией право и реальная возможность местных сообществ самостоятельно в своих интересах и под свою ответственность решать вопросы местного значения.

2. Местное самоуправление в Кыргызской Республике осуществляется местными сообществами на территории соответствующих административно-территориальных единиц.

3. Местное самоуправление осуществляется местными сообществами граждан непосредственно либо через органы местного самоуправления.

4. Финансирование местного самоуправления обеспечивается из соответствующего местного бюджета, а также республиканского бюджета.

5. Формирование и исполнение местного бюджета осуществляются с соблюдением принципов прозрачности, участия общественности, подотчетности органов местного самоуправления перед местным сообществом.

Статья 101.

1. В Кыргызской Республике граждане вправе учреждать суды аксакалов.

2. Суды аксакалов рассматривают переданные по соглашению сторон на их рассмотрение имущественные, семейные споры и иные предусмотренные законом дела с целью достижения примирения сторон и вынесения справедливого, не противоречащего законам решения.

3. Решения судов аксакалов могут быть обжалованы в порядке, установленном законодательством Кыргызской Республики.

4. Порядок учреждения судов аксакалов, их пол-

Статья 96.

Центральная комиссия по выборам и проведению референдумов обеспечивает подготовку и проведение выборов и референдумов в Кыргызской Республике.

Статья 97.

Счетная палата осуществляет аудит исполнения республиканского и местных бюджетов, внебюджетных средств, использования государственной и муниципальной собственности.

Статья 98.

Парламентский контроль за соблюдением прав и свобод человека и гражданина в Кыргызской Республике осуществляется Омбудсменом (Акыйкаты).

Статья 99.

Организация и порядок деятельности государственных органов, указанных в настоящем разделе, а также гарантии их независимости определяются законами.

номочия и деятельность определяются законом.

Статья 102.

1. Систему органов местного самоуправления образуют:

1) местные кенешы – представительные органы местного самоуправления;

2) айыл окмоту, мэрии городов – исполнительные органы местного самоуправления;

3) глава айыл окмоту, мэр города – глава исполнительного органа местного самоуправления.

2. Исполнительные органы местного самоуправления и их должностные лица в своей деятельности подотчетны местным кенешам.

Статья 103.

1. Депутаты местных кенешей избираются гражданами, проживающими на территории соответствующей административно-территориальной единицы, с соблюдением равных возможностей в порядке, установленном законом.

2. Главы исполнительных органов местного самоуправления избираются в порядке, установленном законом.

3. Местные кенешы в соответствии с законом:

1) утверждают местные бюджеты, контролируют их исполнение;

2) утверждают программы социально-экономического развития местного сообщества и социальной защиты населения;

3) вводят местные налоги и сборы, а также устанавливают льготы по ним;

4) решают иные вопросы местного значения в случаях, предусмотренных законом.

Статья 104.

1. Государственные органы не вправе вмешиваться в предусмотренные законом полномочия местного самоуправления.

2. Органам местного самоуправления могут быть делегированы государственные полномочия с передачей материальных, финансовых и иных средств, необходимых для их осуществления. Государственные полномочия могут быть переданы органам местного самоуправления на основании закона или договора. По делегированным полномочи-

ям органы местного самоуправления подотчетны государственным органам.

3. Органы местного самоуправления несут ответственность перед государством и его органами за исполнение законов, перед местным сообществом – за результаты своей деятельности.

4. Органы местного самоуправления вправе обращаться за судебной защитой в связи с нарушением их прав.

РАЗДЕЛ ПЯТЫЙ.**ПОРЯДОК ВНЕСЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЙ И ДОПОЛНЕНИЙ В НАСТОЯЩУЮ КОНСТИТУЦИЮ****Статья 105.**

1. Внесение изменений и дополнений в настоящую Конституцию может быть принято референдумом, назначаемым Президентом по инициативе большинства от общего числа депутатов Жогорку Кенеша.

2. Изменения и дополнения в настоящую Конституцию могут приниматься Жогорку Кенешем по предложению Президента, большинства от общего числа депутатов Жогорку Кенеша либо по инициативе не менее 300 тысяч избирателей.

Жогорку Кенеш принимает закон о внесении изменений и дополнений в настоящую Конституцию не позднее 6 месяцев со дня внесения проекта закона на рассмотрение Жогорку Кенеша.

Закон о внесении изменений в настоящую Кон-

ституцию принимается Жогорку Кенешем большинством не менее двух третей голосов от общего числа депутатов Жогорку Кенеша после проведения не менее трех чтений с перерывом между чтениями в 2 месяца.

По инициативе не менее двух третей от общего числа депутатов Жогорку Кенеша закон о внесении изменений и дополнений в настоящую Конституцию может быть внесен Президенту для вынесения на референдум.

3. Запрещается внесение изменений и дополнений в настоящую Конституцию во время чрезвычайного и военного положения.

4. Принятый закон о внесении изменений в настоящую Конституцию подлежит подписанию Президентом.

Президент Кыргызской Республики».

Статья 2.

1. Конституция Кыргызской Республики, изложенная в редакции настоящего Закона, подлежит подписанию Президентом Кыргызской Республики.

2. Законы и иные нормативные правовые акты, действовавшие на территории Кыргызской Республики до вступления в силу Конституции в редакции настоящего закона, применяются в части, не противоречащей указанной Конституции.

3. В случае отсутствия закона и в целях реализации положений Конституции в редакции настоящего закона Президент издает указы, имеющие силу конституционного Закона, закона Кыргызской Республики, действующие до принятия соответствующего конституционного Закона, закона Кыргызской Республики.

Статья 3.

1. Президент Кыргызской Республики, избранный по результатам досрочных выборов 10 января 2021 года на 6 лет, осуществляет полномочия в соответствии с Конституцией в редакции настоящего закона. Срок избранного Президента на 6 лет засчитывается как первый срок избрания в соответствии с Конституцией в редакции настоящего закона.

2. Судьи Верховного суда сохраняют свои полномочия на весь срок их избрания.

3. Действующие судьи местных судов сохраняют свои полномочия на весь срок их назначения.

Статья 6.

1. Настоящий Закон и Конституция в редакции настоящего закона вступают в силу со дня их официального опубликования.

2. Со дня вступления в силу настоящего Закона и Конституции в редакции настоящего закона признать утратившими силу:

– Конституцию Кыргызской Республики, принятую на референдуме 27 июня 2010 года;

– Закон Кыргызской Республики «О введении в действие Конституции Кыргызской Республики», принятый на референдуме 27 июня 2010 года;

– Закон Кыргызской Республики «О внесении изменений в Конституцию Кыргызской Республики» от 28 декабря 2016 года № 218.

3. Сохранить день принятия Конституции Кыргызской Республики – 5 мая.

Статья 7.

Жогорку Кенешу и Правительству в шестимесячный срок в порядке неотложных мер привести действующие законы в соответствие с Конституцией в редакции настоящего Закона.

Президент Кыргызской Республики

СПРАВКА-ОБОСНОВАНИЕ к проекту Закона Кыргызской Республики «О Конституции Кыргызской Республики»

Народные выступления октября 2020 года привели к признанию недействительными итогов выборов в Жогорку Кенеш Кыргызской Республики и смене руководства страны, усилению по требованию народных масс борьбы с проявлениями коррупции во властных структурах и учету мнения широких слоев населения при выработке направлений развития страны.

Необходимость конституционной реформы обусловлена множеством факторов, в числе которых существующие противоречия и пробелы в положениях действующей Конституции, неэффективность установленной системы власти и отсутствие механизмов ее ответственности. Указанные обстоятельства не стали правовыми инструментами для реальных продвижений в экономической и социальных сферах, что вызывает обоснованную критику власти со стороны общества и граждан Кыргызской Республики.

Исходя из требований народных масс, предлагается принять проект Закона Кыргызской Республики «О Конституции Кыргызской Республики», положениями которого предусматривается изложить Конституцию Кыргызской Республики в новой редакции (далее – Конституция).

Основными новеллами в проекте новой редакции Конституции, при сохранении значительного числа уже проявивших свою правовую направленность конституционных норм, предлагаются уточнение и компоновка по направлениям всех прав и свобод граждан, введение института Народного Курултая, реформатирование институтов президента и правительства с возложением на главу государства ответственности за формирование и работу правительства, уточнение института парламента по численному составу и другие законодательные

новшества.

Так, законопроектом предлагается установление высшего совещательного, консультативного и координирующего органа народовластия в форме Народного Курултая (статья 7 Конституции).

Народный Курултай осуществляет свою работу во взаимодействии с Президентом, Жогорку Кенешем, государственными органами, органами местного самоуправления, их должностными лицами.

Народный Курултай в числе своих полномочий наделяется правом заслушивать отчеты Торага Народного Курултая, Президента, Торага Жогорку Кенеша, вносить предложения о несоответствии занимаемой должности должностных лиц государственных органов и органов местного самоуправления.

Порядок формирования, а также организация и деятельность Народного Курултая предполагается регулировать Конституцией и конституционным законом.

Проектом закона предусматривается унифицировать все права и свободы человека по направлениям: личные права и свободы, политические права, экономические и социальные права, гарантии прав и свобод человека, права и обязанности человека.

Значительному пересмотру с учетом требований народных масс подвергся раздел III Конституции «Органы государственной власти».

В частности, в главе I «Президент» институт президента претерпел изменения, где Президент является главой государства и возглавляет исполнительную власть Кыргызской Республики. Он определяет основные направления внутренней, внешней политики государства и может быть избранным на 5 лет, но не более двух сроков.

СПРАВКА-ОБОСНОВАНИЕ **на проект Закон Кыргызской Республики «О назначении** **референдума (всенародного голосования) по проекту** **Закона Кыргызской Республики «О Конституции** **Кыргызской Республики»**

В Жогорку Кенеш Кыргызской Республики вносится проект Закона Кыргызской Республики «О Конституции Кыргызской Республики».

Принимая во внимание, что все изменения и дополнения в Конституцию Кыргызской Республики, включая в полном ее изложении (новая редакция), должны быть вынесены на референдум – всенародное голосование и могут быть приняты исключительно путем всенародного голосования, предлагается в рамках сопровождения вышеназванного законопроекта инициировать проект Закона Кыргызской Республики «О назначении референдума (всенародного голосования) по проекту Закона Кыргызской Республики «О Конституции Кыргызской Республики» и тем самым определить судьбу Конституции Кыргызской Республики в новом ее изложении на референдуме.

Законопроект о назначении референдума состоит из пяти статей, предусматривающих назначения референдума, вопроса, выносимого на референдум, формы вопроса, на который должен ответить референдум (ДА или НЕТ), поручение Правительству и ЦИК обеспечить проведение референдум, и вступление в силу.

Принимая во внимание ограниченности бюджета предлагается день проведения референдума совместить с днем проведения выборов Президента, назначенные на 10 января 2021 года.

Референдум должен быть назначен в соответствии с частью 3 статьи 2, пунктом 1 части 1 статьи 74 Конституции Кыргызской Республики, частью 2 статьи 12 конституционного Закона «О референдуме Кыргызской Республики», и направлен на выявление воли народа Кыргызстана, который является носителем суверенитета и единственным источником государственной власти.

Принятие проекта Закона негативных социальных, экономических, правовых, правозащитных, гендерных, экологических, коррупционных последствий не повлечет.

Представленный проект Закона не противоречит нормам законодательства Кыргызской Республики, а также вступившим в установленном порядке в силу международным договорам, участницей которых является Кыргызская Республика.

Принятие предлагаемого проекта Закона не повлечет дополнительные финансовые затраты из республиканского бюджета.

К данному законопроекту не требуется проведение анализа регулятивного воздействия.

Для обеспечения общественного обсуждения и реализации статьи 22 Закона Кыргызской Республики «О нормативных правовых актах Кыргызской Республики», данный законопроект был размещен на официальном сайте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики.

Депутаты Жогорку Кенеша:

УКУК МЕЙКИНДИГИНДЕ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫН
АРТЫКЧЫЛЫГЫ

WWW.TOKTOM.KG

ПРЕВОСХОДСТВО
ТЕХНОЛОГИЙ
НА ПРАВОВОМ ПОЛЕ

720005, Кыргызская Республика, г. Бишкек, ул. М. Горького, 15
тел.: +996 (312) 54-10-27, факс: +996 (312) 54-03-60
www.toktom.kg, e-mail: info@toktom.kg